

В. ШЕКСПІР

РОМЕО і ДЖУЛЬЄТТА

ТРАГЕДІЯ НА 5 ДІЙ

З англійської переклав

А. ГОЗЕНЦУД

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО „МИСТЕЦТВО“

1987

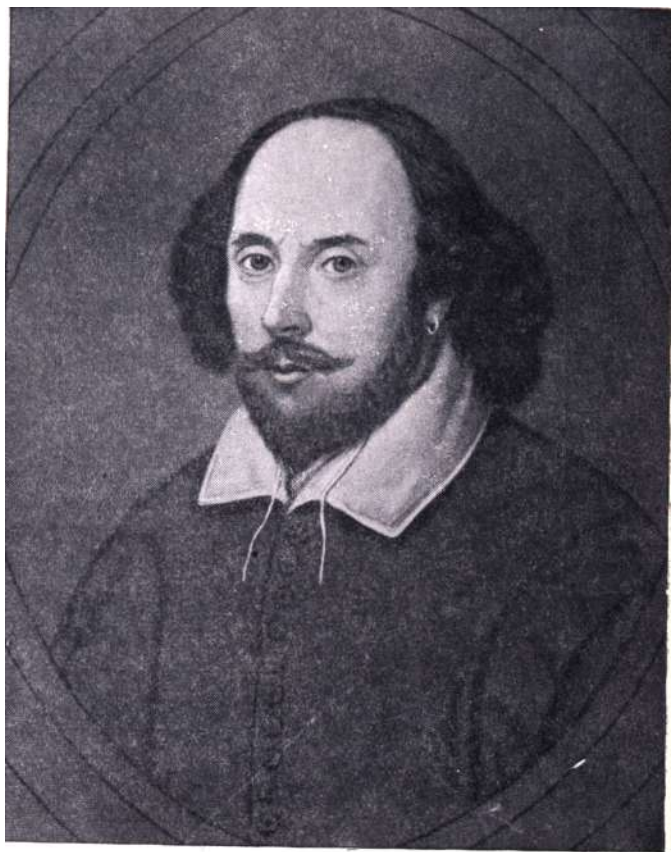
Редактор
І. СКОРИНА

Літредактор
Ф. ГАЄВСЬКИЙ

Художн.-техн. редактор
М. ДМИТРІЄВСЬКА

Оправа, форзац і заставки
худ. В. ФАТАЛЬЧУКА

Коректор
М. СТЕПНЯК

В. ШЕКСПИР

ДІЙОВІ ОСОБИ

Ескал, князь веронський.

Паріс, молодий шляхтич, родич князів.

Монтеккі }
Капулетті } голови двох ворожих домів.

Старий з родини Капулеттів.

Ромео, син Монтеккі.

Меркуціо, родич князів і приятель Ромео.

Бенволіо, небіж Монтеккі і приятель Ромео.

Тібальт, небіж пані Капулетті.

Брат Лоренцо, францисканець.

Брат Іоанн, монах цього ж ордену.

Балтазар, служник Ромео.

Самсон }
Грегорі } служники Капулетті.

Петер, служник Джульєттиної мамки.

Абрагам, служник Монтеккі.

Аптекарь.

Троє музикантів.

Паж Парісів; другий паж; офіцер.

Пані Монтеккі, дружина Монтеккі.

Пані Капулетті, дружина Капулетті.

Джульєтта, дочка Капулетті.

Мамка.

Хор.

Громадяни Верони; родичі й родички обох родин; маски, вартіві та інші.

Дія у Вероні, за винятком 5 акту, що відбувається в Мантуї.

ПРОЛОГ

Входить хор.

Однаково шляхетні дві родини
Здавен жили в Вероні прясній;
Стара ненависть спалахнула нині
І кров'ю близьких вкрився рід лихий.
Від черева тих ворогів залятих,
Закохані, під впливом злих зірок,
Ненависть рідних встигли подолати
Та свій кінець наблизили на крок.
Оце на смерть роковане кохання,
Криваву ворожнечу двох родин,
Відчай і муки, сльози і страждання
Покажемо за декілька годин.
Та щоб зм'якшити осуд і догану,
Ми працювати будемо старанно.

ДІЯ ПЕРША

СЦЕНА ПЕРША

Верона. Площа.

Входять Самсон і Грегорі, озброєні мечами й щитами.

Самсон

Клянуся, Грегорі, вони не почорнять нам носа.

Грегорі

Ні, бо ми ж таки не вуглярі!

Самсон

Я хочу сказати, що коли розпалюся, то схоплю навіть не розпалене вугілля, а меч.

Грегорі

А доки ти живий—стережись вугільної ями!

Самсон

Коли мене розворушать, я битимусь як чорт.

Грегорі

Але тебе треба побити, щоб розворушити.

Самсон

Кожен пес із дому Монтекків мене розворушить.

Грегорі

Зворушення—це рух. А мужність—це стійкість. Отже, коли тебе зворушити, ти рушиш тікати.

Самсон

Кожен пес із цього дому мене зворушить! Я один оборонятиму мур від першого-ліпшого чоловіка чи дівки з дому Монтекків!

Грегорі

Воно й видно, що ти мурло нікчемне. Слабкі завжди стають до муру.

Самсон

Вірно! Через це жінок, як посуд слабкий, завжди притискують до муру. Тому то чоловіків з дому Монтекків я скину з муру, а дівчат притисну до нього.

Грегорі

Сваряться наші пани, а ми їхні служники.

Самсон

Все єдино! Я буду справжнім тираном: як відлупцюю чоловіків, віддам належне й дівчатам: відберу в них голови.

Грегорі

Голови дівчат?

Самсон

Голови дівчат чи голови дівочтва їхнього! Нехай розуміє, хто хоче.

Грегорі

Нехай розуміє той, хто відчує!

Самсон

Вони відчують як слід! Усім відомо, що з мене здоровий кусень м'яса.

Грегорі

Добре, що не риби. А був би рибою, була б з тебе тріска. Берись до меча—он сюди ідуть двоє з дому Монтекків.

Самсон

Ось моя зброя. Починай сварку, а я стану в тебе ззаду.

Грегорі

Ти станеш до мене задом і втечеш?

Самсон

Ти не бійся за мене.

Грегорі

Ні, я за тебе боюся.

Самсон

Нехай закон буде на нашому боці. Нехай вони починають.

Грегорі

Я пройду повз них з похмурим виглядом. А вони хай сприймають це, як хочуть.

Самсон

Ні, як зможуть. Я покажу їм дулю. Ганьба, коли вони це стерплять.

Входять Абрагам і Балтазар

Абрагам

Це ви нам показуєте дулю?

Самсон

Я показую дулю.

Абрагам

Це ви нам показуєте дулю, добродію?

Самсон *(пошепки до Грегорі)*

Коли я скажу „так“, чи закон буде на нашому боці?

Грегорі *(пошепки до Самсона)*

Ні.

Самсон

Ні, добродію, я не вам показую дулю! Я взагалі показую дулю, добродію.

Грегорі

Ви хочете зчинити сварку, добродію?

Абрагам

Сварку, добродію? Ні, добродію!

Самсон

Коли хочете сваритись, добродію, я до ваших послуг.
Мій пан не гірший від вашого.

Абрагам

Але й не кращий!

Самсон

Гаразд, гаразд!

Грегорі *(пошепки до Самсона)*

Кажі „кращий“: сюди йде один із родичів нашого пана...

Самсон

Але наш пан далеко кращий від вашого, добродію.

Абрагам

Ви брешете!

Самсон

До зброї, коли маєте мужність! Грегорі, згадай свій уславлений удар.

Б'ються. Входить Бенволіо.

Бенволіо

Дурні, геть!

Покиньте зброю! Це безглуздий вчинок. *(Роз'єднув їхні мечі).*

Входить Тібальт.

Тібальт

Що робиш ти між служників лякливих?

Бенволіо, глянь на мене — смерть побачиш!

Бенволіо

«Спокою хочу. Захочай меч,
Чи проженімо слуг і дійдемо мети.

Тібальт

Спокою хочеш ти? Гидке це слово,
Як рід увесь Монтекків, як і ти!
До зброї, боягузе.

*Б'ються. Входять представники обох домів і беруть
участь в боротьбі; потім входять верокські громадяни
з киями.*

Громадяни

Мечів та алебард сюди і списів!
Смерть Капулетті! Всім Монтеккі смерть!

*Входять Капулетті в нічному вбранні та пані Капу-
летті.*

Капулетті

Що сталося тут? Де мій великий меч?

Пані Капулетті

Ні, костур ваш. Навіщо меч вам здався?

Капулетті

Меча сюди! Іде старий Монтеккі.
І він мечем загрожує мені.

Входять Монтеккі та пані Монтеккі.

Монтеккі

Мерзенний Капулетті! (До дружини).
Я іду!

РОМЕО і ДЖУЛЬЄТТА. Мал. М. Ретча.

Пані Монтеккі

До нього близько не підійдеш ти!

Входить князь з почетом.

Князь

Бунтівники та вороги спокою,
Плямуєте мечі ви кров'ю рідних!
До кого я кажу?.. Потвори-люди,
Ви гасите ненависті палання
Багровими струмками власних жил.
З кривавих рук, під страхом катування,

Додолу опустіть ганебну зброю,
Розгніваний наказує вам князь!
Утрете ворожнечею своєю,
Ви, сивий Капулетті, ви—Монтеккі,
Турбуєте спокійну тишу вулиць;
Утрете нині жителі Верони
Скидають геть своє убрання пишне
І, захопивши зброю старовинну,
Ненависті слугують, мир забувши.
Коли ізнов збентежите ви місто,
За злочин той заплатите життям!
Тепер усім наказую: розходьтесь!
Ви, Капулетті, підете зо мною;
Монтеккі—ви приходьте ополудні
Довідатись про справедливий вирок
До замку нашого—там буде суд!
Під страхом смерті всім кажу: розходьтесь!

Всі виходять за винятком Монтеккі, пані Монтеккі та Бенволіо.

Монтеккі

Хто розбудив цю давню ворожнечу?
Скажи, небоже, бачив ти усе.

Бенволіо

Коли прийшов я, то ворожі слуги
Завзято бились з вашими людьми.
Я хотів спинити їх,—аж тут надходить
Озброєний мечем Тібальт завзятий,
І, лаючи мене, над головою
Повітря починає він рубати,
Воно, з нього кепкуючи, свистіло.
Змагалися ми словом і мечами;
Прибіг народ, зростали ремство й гнів,
Тут князь прийшов і нас усіх спинив.

Пані Монтеккі

А де ж Ромео? Рада я, до речі,
Що він не був у цій от колотнечі.

Бенволіо

Ще перед тим, як сонце виглядає
Крізь золоте вікно небес на сході,
Я вже блукав під тягарем думок;
І от в гаю зеленому, на захід
Від міста він свій холодок розкинув,
Побачив я: сидів смутний ваш син.
До нього я ступив—мене уздрівши,
Сховався він поміж кущів густих;
Мені такі чуття були знайомі,
Коли собі ти сам стаєш гидкий,
І я пішов від нього—не за ним;
Утік від того, хто тікав від мене!

Монтеккі

Його не раз там зустрічали вранці,
Коли слізьми він збільшував росу,
Або зітханнями тяжкими—хмари;
Але тоді, як сонце всеутішне
Почне на сході дальньому знімати
Завіси з ліжка ніжної Аврори,
Мій син від світла прагне утікати.
Він замикається в своїй кімнаті,
На вікнах всіх завіси поспускає
І штучну ніч утворює удень.
Цей сум бідою закінчиться може,
Коли йому порада не допоможе.

Бенволіо

Ви знаєте причини того суму?

Монтеккі

Не знаю я й довідатись не можу.

Бенволіо

Та чи довідатись хотіли ви?

Монтеккі

Не тільки я, але всі наші друзі.
Поради просить він у почуттів.
Я не скажу, чи певний той порадирик,
Але упертий надто, таємничий,
Так неохоче розкриває серце,
Мов пуп'янок, що в нім гробак гніздиться,
Хоч не розкрила квітка пелюстків
На зустріч сонцю у красі привабній.
Коли б дізнатись, звідки сум великий, —
Тоді могли б ми підшукати ліки!

Бенволіо

Ось він іде. А ви ідть додому,
Клянуся, буде все мені відомо!

Монтеккі

Бажаю щастя в намірі твоїм.
Розвідай все, що треба нам. *(До дружини).*
Ходім!

Виходять Монтеккі та його дружина.

Входить Ромео.

Бенволіо

Вам ранку доброго!

Ромео

Невже так рано?

Бенволіо

Дев'ята лиш.

Ромео

Години смутку довгі.
Чи не пішов це звідси батько мій?

Бенволіо

Так, він! Що ж вам подовжує години?

Ромео

Брак того, що їх може скоротить.

Бенволіо

Кохання?

Ромео

Ні, відсутність...

Бенволіо

Кохання?

Ромео

Мое чуття вмирає в безнадії.

Бенволіо

На жаль, кохання має вигляд ніжний,
Та суть його злостива і жорстока.

Ромео

На жаль, кохання, хоч очей не має,
Приводить нас туди, куди бажає.
А як обід? Скажи, що сталося тут?
Проте не треба, все мені відомо.
Ненависть злісна і кохання злісне,
Коханий ворог, лютість ненависна.
Ти суєтність легка і похаплива,
Хаос жажливий, форм привабних зовні,

Залізний пух і разом дим прозорий,
Вогонь холодний і здоров'я хворе,
Безсонний сон, нові страждання знов,
І хоч люблю я—все це не любов!
Смієшся ти?

Бенволіо

Ні, плакати готовий!

Ромео

Чому ж то так?

Бенволіо

Через твої страждання!

Ромео

Це помилка усіх, хто знав кохання.
Тягар журби мене гнітив весь час,
Твій сум його лише подвоїв враз.
Мені любов ти висловив,— на жаль,
Це співчуття посилює печаль.
Любов—це дим, породжений зітханням,
Чи море сліз, що виплива в імлі...
І що ж воно? Розумне божевілля,
Солодкий мед, а чи отрутне зілля?
Прощай!

Бенволіо

О, ні! Із вами я піду.
Не хочу вас лишати на біду.

Ромео

Я загубив себе—мене немає.
Ромео згинув. Де ж він? Хто це знає?!

Бенволіо

Скажіть мені—ви любите когось?

Ромео

Зітханнями сказати треба?

Бенволіо

Ні!

Словами певними!

Ромео

Жартую,
Мов хворий, що складає заповіт.
Я тільки жінку, брате мій, кохаю.

Бенволіо

Я поціляв сюди, любов згадавши.

Ромео

Стрелець меткий! Кохана чарівна.

Бенволіо

В мету чарівну легко поцілять.

Ромео

Чому ж Ерот так марно, хоч старанно
У неї поціляв? Ясне чоло Діани,
Невинність—щит від гострих стріл Амура,
І він—безсилий, відступив похмуро!
Її не здатна взять облога слів,
До поглядів людських вона сувора,
Її не можуть гроші спокусити,
І хоч така краса—багатство пишне,
Усі ці скарби смерть собі здобуде.

Бенволіо

Чи присягу вона чесноти склала?

Ромео

Ні; ця суворість спалить ніжний розквіт
Її краси; ніхто не осягне
В наступних поколіннях того цвіту!
Вона—розумна, ніжна, певно рай
Собі дістане через мій відчай.
І справа втім, що я кохаю, брате,
Вона ж любові присяглась не знати!

Бенволіо

Тоді не треба думати про неї.

Ромео

Навчіть мене не думать ні про віщо.

Бенволіо

Тоді дивіться вільними очима
На всіх красунь.

Ромео

Тоді побачу тільки,—
За всіх жінок прекрасніша вона;
Та маска, що її чоло цілує,
Його красу ховає під собою.
Той, хто осліп, повіки не забуде
Найбільшого із скарбів свого зору.
Коли ж побачу іншу десь красуню,
Я запишу в щоденнику своїм,
Що інша є краса і значно вища.
Прощай! Нема для серця забуття!

Бенволіо

Найдем його—або загину я!

Виходять.

СЦЕНА ДРУГА

Вулиця.

Входять Капулетті, Паріс і служник.

Капулетті

Однаково покарано мене
З Монтеккі—тож додержувати миру,
Здавалося б, неважко нам обом.

Паріс

Обое ви—шановні громадяни,
Та й ворожнеча ця усіх гнітить.
Що ж можете сказати ви мені?

Капулетті

Те ж саме, що допіру вам казав:
Моя дочка не бачила ще світу,
Минає їй п'ятнадцята весна.
Коли ж до цього двоє літ додати,
Тоді весілля можна святкувати.

Паріс

Є матері щасливі і молодші.

Капулетті

Хто рано зріс, той рано і марніє.
З моїх дітей живе вона єдина,
Я й спадщину залишу їй одній.
До неї йдіть, мій друже, залищайтесь,
Хай промовляє в вас любов ясна,
Я згоду дам, як згодиться вона.
Банкет я уночі даю сьогодні,
На ньому будуть гості благородні
Для мене любі і рідні! Серед них

Моему серцю—ви миліші всіх.
В мойому домі сятимуть зорі,
Ясніше, ніж в небесному просторі.
Юнацтво чує запал бойовий,
Коли надходить квітень чепурний,
Зими ж нема кульгавої; радіти
Підстави є у вас; дівчата-квіти
В мойому домі будуть. Ви в цей час
Побачите квітник усіх окрас.
Мою дочку зустрінете, та може
Красою хтось Джульєтту переможе.
Ходімо! *(До служника, передаючи йому папірець).*
Ти пройди Верону-місто
І обійди запрошених всіх чисто,
Перекажи запрошеним усім—
Для них сьогодні мій відкрито дім.

Капулетті і Паріс виходять.

Служник

Обійди запрошених всіх чисто... А може тут запрошено чоботаря з аршином і кравця з шилом, рибалку з олівцем та й маляра з неводом? Мені наказано обійти всіх, кого запрошено, коли я не знаю, саме кого запрошено. Треба звернутись до вчених. Саме вчас!

Входять Бенволіо та Ромео.

Бенволіо

Вогонь малий в полумінні згасає,
Біда рятує від старих турбот,
В новому давнє лихо пропадає,
В нещастях ліки від усіх скорбот.
Нова хвороба хай отруїть очі—
Тоді безсилі всі дання урочі.

Ромео

Твій подорожник може нам згодитись.

Бенволоіо

Коли?

Ромео

Коли зламаєш ноги!

Бенволоіо

Ромео, ти збожеволів?

Ромео

Ні!

Мене, як божевільного, зв'язали
Та й до в'язниці кинули, а там
Карали тяжко... *(До служника)*.
Друже, добрий вечір.

Служник

Добро і вам,—ви вмієте читати?

Ромео

Страждаючи, свою читаю долю.

Служник

Цього, мабуть, ви навчились без книжок!
Я вас питаю: чи можете ви прочитати те,
що бачите на власні очі?

Ромео

Коли я знатиму і літери і мову.

Служник

Відповідь щира: бувайте!

Ромео

Стривай, я прочитаю. (*Читає*).

„Пан Мартіно з дружиною і дочками;

Граф Ансельмо зі своїми чарівними сестрами;

Пані—Вітрувієва удова;

Пан Плаченціо разом із своїми любими небогами;

Меркуціо і його брат Валентін;

Мій дядько Капулетті, його дружина й дочки;

Моя любя небога Розаліна й Лівія;

Пан Валенсіо і його брат Тібальт;

Люсіо та його любя Єлена“ . (*Повертає папірець*).

Чудове товариство.

Куди ж це їх запрошують?

Служник

Нагору.

Ромео

Куди?

Служник

Вечеряти в наш дім.

Ромео

Чий дім?

Служник

Мойого господаря.

Ромео

Про це я мусив спитати спершу.

Служник

Тепер можу вам відповісти:
Мій господар—відомий і багатий Капулетті;
Коли ви не з дому Монтекків,—приходьте до нас
вихилити чарку вина. Зоставайтесь веселі! (*Виходить*).

Бенволіо

На цім звичайнім святі Капулеттів,
Зустрінеш ти кохану Розаліну
Серед веронських славлених красунь;
Ти глянеш певним, безстороннім зором,
Жінок прекрасних там побачиш рій
І зміниться на гаву лебідь твій.

Ромео

Коли мій зір її ганити схоче,
Тоді вогнем запалить сльози гнів,
І хай у ньому спопеліють очі,
Подібні до гидких еретиків.
Прекрасніша? Адже такої вроди
Не створювала з давніх днів природа!

Бенволіо

Красу з красою порівняти треба,—
Вона сама суперниця для себе!
На терези ви покладіть дівчат,
Чи переважить всіх вона? Навряд!
Ходім на бенкет, прошу вас, зо мною,
Жіноцтво там виблискує красою.

Ромео

Гаразд, піду й прекрасну Розаліну,
Що рівної немає їй—зустріну.

Виходять.

СЦЕНА ТРЕТЯ

Кімната в домі Капулетті.

Входять пані Капулетті і мамка.

Пані Капулетті

А де ж дочка? Поклич її до мене.

Мамка

Клянусь своїм дівочтвом в десять років,
Я кликала її. Дівчатко! Пташко!
Де ти? Відгукнися!

Входить Джульетта.

Джульетта

Мене хтось кликав?

Мамка

Та матуся ваша.

Джульетта

Я тут. Що зволите?

Пані Капулетті

Піди

До себе, мамко, я отут Джульетті
Сказати маю дещо... Ні... Зостанься,
Ти мусиш бути при розмові нашій.
Як ти гадаєш, чи зросла Джульетта?

Мамка

Я за годину вік її злічу.

Пані Капулетті

Немає чотирнадцятої їй?

Мамка

Немає!
Клянуся на чотирнадцять зубів,
Хоч в мене їх лише чотири. Скільки
До Пётра ще лишилося?

Пані Капулетті

Два тижні.

Мамка

Мине їй чотирнадцять, це напевно,
Лише вночі під самий день Петрів.
Вона й Сюзанна (царство їй небесне)
Ровесниця, та бог прибрав Сюзанну,—
Це не про мене скарб,—так от кажу,
Мине на Пётра чотирнадцять їй.
Я пам'ятаю, стався землетрус,
Одинадцять років тому—як раз
Джув'єтту відняла я від грудей,
І того дня повіки не забуду.
Полином я собі натерла груди,
Та під голубником на сонці сіла.
(Ви й пан Монтеккі в Мантуї були).
Ой, пам'ять в мене... Що казала я?
Коли дівча всмоктало той полин,
Дурненькій стало гірко і відразу,
Образившись, вона пішла від мене.
Та раптом захитався голубник...
Прохогом я побігла...
Одинадцять минуло літ від того,
Вона тоді стояла, ні—напевно,
Вже бігала, я присягтись готова,
Бо якось встигла лобика розбити.
Мій чоловік,—йому небесне царство,

Веселий був, дівчатко взяв на руки
„Чом,—каже він,—ти падаєш обличчям?
Тобі ж на спину доведеться впасти,
Коли порозумнішаєш? Чи так?“
Дівча замовкло й відповіло: „Так!“
Клянуся, скільки доведеться жити
Я не забуду. Він спитав: „Чи так?“
Вона ж тихенько відповіла: „Так!“

Пані Капулетті

Та годі вже, мовчи!

Мамка

Мовчу! Мовчу! А як згадаю—смішно.
Вона тихенько відповіла: „Так“.
А він спитав: „Чом падаєш обличчям.
Тобі на спину доведеться падать...“

Джульетта

Та годі вже про це. Мовчи!

Мамка

Мовчу, мовчу!
Господь захисник твій.
Не бачила я зроду красивіших
Дівчат від тебе. Щоб твого весілля
Мені діждатися...

Пані Капулетті

Я про весілля з вами говорити
Хотіла, дочко. Ви, моя Джульетто,
Чи мислите про те, щоб шлюб узяти?

Джульетта

Ще честь така й не снилася мені.

М а м к а

Як? Честь така? Скажу, хоч я і мамка,
Ти з молоком всмоктала розум свій!

П а н і К а п у л е т т і

Подумайте про шлюб,—від вас молодші
Є у Вероні тут жінки і пані,
Та я й сама, коли родила вас,
Була від вас молодшою, Джульетто;
Паріс закоханий руки твоєї просить.

М а м к а

Це—чоловік! Чудовий чоловік!
Найкращий в світі,—наче лялька з воску.

П а н і К а п у л е т т і

Він у Вероні—квітка запашна.

М а м к а

О, квітка він, чудова, ніжна квітка.

П а н і К а п у л е т т і

Що скажете? Він до вподоби вам?
Вночі ви з ним зустрінетесь на святі.
Парісове обличчя—дивна книжка,
Написана тонким пером краси.
Погляньте на лице, кохання гідне,
На нім красу лише і розум видно.
Коли ж в тій книзі, щось незнане ва
Пізнати зміст ви доручить очам.
Кохання книжка світла та яскрава,
Для неї що потрібно нам? Оправа!
Потрібна риbam водна глибина,
Вродливому—лише душа ясна.

І значно книга виграє священна,
Коли вона в оправі золоченій.
Коли з Парісом шлюб з'єднає вас,—
Щасливі ви навіки, не на час.
До серця вам Паріса залищання?

Джульєтта

Якщо від погляду росте кохання,
То волю власним я даю очам—
Коли це тільки до вподоби вам.

Входить служник.

Служник

Пані! Гості прибули, вечеряти подано, вас кличуть,
молодої панянки шукають, на кухні кленуть мамку—
отже всі стурбовані—мушу іти слугувати! Прошу вас.
Приходьте швидше!

Пані Капулетті

Ходімо.

Служник виходить.

Нас Паріс ясний зустрине.

Мамка

По світлих днях ідуть нічні години.

Виходять.

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА

Вулиця.

*Входять Ромео, Меркуціо, Бенволіо, з ним п'ять
чи шість масок; смолоскипоносці та інші.*

Ромео

Чи нам ввійти промова допоможе,
Чи можна й так без виправдань зайт

Бенволіо

Між нас нема сліпого Купідона,
Який в руках тримає лук татарський,
Що всіх жінок бентежить і лякає.
Не треба нам для входу і пролога,
Що текст його підказує суфлер.
Нехай вже нас вважають чим завгодно!
Промови пишні не в повазі нині.
Що треба нам? ввійти і танцювати!

Ромео

Дай смолоскипа—не про мене танці.
Хоч я й похмурий—все ж нестиму світло!

Меркуціо

Ромео, ви повинні танцювати.

Ромео

Не можу я! У вас легкі підшви
Душа у мене—оливо важке,
Що не дає і рушитися з місця.

Меркуціо

Коханець ви! Позичте в Купідона
Легенькі крила, та й злетіть на них!

Ромео

Мене поранено його стрілою,
Не можу я злетіти в височінь.
Не можу,—зв'язаний,—чуття зв'язати
І скинути тягар свого кохання.

Меркуціо

Кохання не важке, а ніжно-легке. *(Одягає маску)*
Обличчям чорним я закрию біле;
Під маскою сховаю іншу маску,
А якщо з мене будуть глузувати,
Най червоніють ці навислі брови.

Бенволіо

Постукай і ввійдимо! Приготуймо
До танцю наші ноги, як належить.

Ромео

Де смолоскип? Нехай вже молодь жвава
Товче ногами очерет. Я хочу
Здійснити давній заповіт дідівський:
„Тримаючи світник, дивись в імлу“—
Загинув я...

Меркуціо

То наш загін веселий
(Як промовляв знайомий поліцай)
Твою загибель випередить,—з ями
Тебе ми витягнемо. Яма ця—кохання.
Дарма ж ми палимо днівне це світло!

Ромео

Не розумію.

Меркуціо

Що ж його робити?
Стояти тут—це вдень свічки палити.
Є більше розуму в моїх словах
Аніж його у ваших головах.

Ромео

Хоч може в нас і вдале маскування,
Та рішення дурне.

Меркуціо

От дивне міркування.

Ромео

Я бачив сон.

Меркуціо

Що ж, бачив сон і я.

Ромео

Який?

Меркуціо

Такий, що сни усі брехня.

Ромео

Ні, часто сон говорить правду людям.

Меркуціо

Ти, певно, бачив королеву Меб?!
Цю сповитуху ельфову. Маленька,
Не більша від агата-самоцвіта,
Що перстень ольдермена прикрашає.
Два атоми везуть її карету,
Через носи людей, які послули.
Колесні спиці із павучих лап,
Верх зроблено — із коникових крилець,
А віжки з павутинок щонайтонших,
І посторонок — місячне проміння,

Батіг у неї з кістки цвіркуна,
Візник в одежі сірій—то комарик,
Малесенький, неначе гробачок,
Спід нігтя у ледачої служниці.
Сама карета—то горіх порожній,
Його черв'як й білка обточили—
Ці стародавні стельмахи всіх фей.
В отій кареті мчить вона щоначі,—
Тоді коханець мріє про кохання;
Тоді вельможа мріє про уклони;
Тоді і судді мріють про хабарі!
Тоді жіноцтво мріє про цілунки,
А через те, що всі вони ласуки,
Суворя Меб карає їх прищами;
Вона за ніс зачепить дворака,
І відтоді йому користь присниться;
Вона торкнеться хвостиком свинячим
Ніздрі священика, і він одразу
Відчує бенефіцію подвійну.
От спить солдат—його торкнеться шиї,
І він у сні побачить: різанину,
Облогу, наступ та мечі іспанські,
І келехи п'ятифунтові; він
Почує барабан—проснеться з жахом
Та й знову спить. Ця сама фея Меб
Щоначі коням гриви заплітає,
А їх розплутати—накликать лихо.
Вона дівчат, що горлиць послули,
Притискує, щоб зносили тягар,
І разом на жінок перетворились.

Ромео

Мовчи, Меркуціо, мовчи!
Дурниці ти верзеш...

Меркуціо

Про сни кажу я —
Ці розуму ледачого створіння,
Що їх уява марна породила. —
Вони легкі, немов легке повітря,
Неначе вітер той, що пестить міцно
Крижані груди півночі німої,
Або, розсердившись, летить на південь,
До тих країв, окроплених росою...

Бенволіо

Твій вітер, мабуть, нас помчить далеко.
Вечерю там скінчать і спізнимося ми!

Ромео

Зарано прийдемо. Передчуваю
Нещастя, сховане в зірках ворожих,
Що задалегідь вирішили вже
Мое майбутнє; — враз життя скінчиться,
Надійде смерть жорстока і завчасна;
Стерничий той, що кораблем керує
Вітрила хай напне! Ходімо, друзі!

Бенволіо

Бий в барабан!

Виходять.

СЦЕНА П'ЯТА

Зала в домі Капулеттів. Музиканти наготові.

Входять служники.

Перший

Де ж заподівся Потпен? Чом не допоможе нам при-
бирати? Мабуть облизує посуд, вишкрібає сковорідки?

Другий

Кепсько те, що всю справу доручають двом служникам, до того ж іще й невмитим як слід.

Перший

Приберіть стільці! Приберіть буфет! Догляньте срібла;—друзе, сховай для мене марципана, і коли ти мене любиш, накажи воротареві, щоб він впустив Сюзанну Гріндстон і Неллі. Ентоні! Потпен!

Другий

Гаразд, хлопче, зроблено.

Третій

Вас шукають, кличуть, потребують, зовуть до великої зали.

Другий

Ми не можемо одночасно бути там і тут. Жвавіше, хлопці; той, хто випередив усіх—збагатіти встиг!

Виходять.

Входять: Капулетті, пані Капулетті, Джульєтта, Тібальт та інші представники роду Капулеттів разом з гістьми та замаскованими.

Капулетті

Вітаю друзів! Я до танцю прошу
Панянок тих, що ніг не натрудили; —
Хо, хо, добродійки! Коли хтонебудь
Відмовиться від танцю — буде знак:
Мозолі є в тієї. Що не схибив?
Вітаю друзів! Та бували дні,
Коли носив я маску й міг шепнути
Принадну річ на вушко дами ніжне.

Минув той час, минув давно, минув!
Вітаю друзів! Ви, музики, грайте!
Простору більше... Потанцюйте дітки.

Музика грає. Гості танцюють.

Гей, світла, служники! Столи відсуньте,
Камін згасить, бо в залі надто душно!
Веселощі неждані нас чарують.
Сідай, сідай, мій любий Капулетті;
Минули дні, коли ми танцювали.
Згадайте но, коли востаннє маски
Ми одягли?

Другий Капулетті

Тому вже з тридцять років.

Капулетті

Чому? Не так давно, не так давно!
В той день було Лученцьєве весілля.
Не треба підганяти духів день.
Літ з двадцять п'ять, як ми носили маски.

Другий Капулетті

Е, ні, раніше, ні, раніше... Певно,
Вже синові його із тридцять років...

Капулетті

Тому два роки був він молодий.

Ромео (до служника)

Хто пані, що красою прикрашає
Он того кавалера?

Служник

Я не знаю, пане!

Ромео

Для неї смолоскип горить охоче.
Вона сіяє на щоді у ночі,
Як самоцвіт у мавра на чолі.
Це надто ніжна квітка для землі.
Вона між круками — голубка біла,
Її красу — затьмарить все безсиле.
До неї підійду по танці я —
Руки торкнуся, хоч віддам життя.
Чи я кохав? Відкрийте правду, очі:
Краси не знав я до цієї ночі.

Тібальт

По голосу Монтеккі я пізнав.
Дай шпагу, хлопче; цей огидний раб,
Сюди пройшов, під машкарою блазня,
Щоб наше свято любе оганьбити.
Ні, присягнуь при родичах своїх —
Його забити — зовсім це не гріх.

Капулетті

Чому, небоже, галасуєш ти?

Тібальт

Монтеккі, ворог ваш, прийшов сюди!
І цей нікчема осміяти хоче
Родинне свято радісної ночі.

Капулетті

Ромео молодий?

Тібальт

Ромео підлий!

Капулетті

Облиш його в спокої, любий друже,
Поводиться він чемно і пристойно;
І, правду кажучи, він у Вероні
Уславивсь вихованням між усіх.
Віддай мені скарби усього міста,—
У власнім домі я його не скривджу.
Здобудь терпіння, не звертай уваги—
Це мій наказ—ти мусиш поважати,
Гостинним будь і не насуплюй брови:
На святі надто непристойна хмурість.

Тібальт

Пристойна, бо негідник між гостей!
Цього не стерплю я.

Капулетті

Стерпіти змушу!
Мовчи, хлопчак! Я наказав і годі!
Хто тут господар? Ви чи я? Ідіть!
Не стерпите? Збентежите гостей?
Не стерпите?! Дивіться ви на нього!

Тібальт

Ганьба це, дядю!

Капулетті

Забирайтесь геть!
Хлопчак зухвалий ви, хлопчак нахабний!
Так жарти ці занадто небезпечні.
Дратуєте мене—і в час який?
Ви—півень молодий! Хлопча нікчемне!
Ідіть собі... Гей, світла, світла... Сором...
Я заспокою вас!.. Жвавіше, дітки!

Тібальт

Від боротьби чуттів здригаюсь нині,
Не зникне гнів у змушенім терпінні.
Гаразд! Солодким був тобі прихід—
Гірким він стане, мов отрути плід.

Виходить.

Ромео

Коли тепер моя рука негідна,
Торкнулась недостойно рук святих,
Мої вуста—два пільгрими бідні—
Спокутують цілунком ніжним гріх.

Джув'єтта

Проте, даремно, любий пільгриме,
Ганиш суворо дотик рук своїх,
Адже у тих, кого зовуть святими,
Нам цілувати руки—це не гріх.

Ромео

Уста—в святих, не тільки в пільгримів.

Джув'єтта

Так, пільгриме,—тільки для псалмів.

Ромео

Тоді дозволь мені вустами цими
Твоїх торкнутись... смерті час приспів!

Джув'єтта

Як згодяться святі—стоять нерушно!

Ромео

Нерушна будь—моїм чуттям послужна.
(*Шлує її*). Тепер твої вуста зняли мій гріх.

Джульєтта

Ви вільні від гріхів — це ваш рятунок.

Ромео

Тепер гріховність на вустах твоїх.
Візьму П... (Цілує).

Джульєтта

Мов з книжки поцілунок.

Мамка

Із вами хоче пані розмовляти.

Ромео

А хто вона?

Мамка

Клянуся, кавалере,
Вона оцього дому господиня,
Шановна пані та розумна вельми—
Я—мамка доні, з ким ви розмовляли.
Скажу—дістане той великий посаг,
Хто візьме доню.

Ромео

Капулеттів ласка!
До ворогів потрапив я у пастку.

Бенволіо

Ходімо, вже закінчується свято.

Ромео

Та й справді, все доводиться кінчати.

Капулетті

Панове, ні! Не треба! Не розходьтесь.
Готуємо про вас легку вечерю.
Вам час йти? Спасибі вам за ласку,
Уклінно дякую... Добраніч вам!
Гей, смолоскипів... Постіль нас чекає.
(До другого Капулетті). І справді пізно...
Спочивати час...

Всі виходять за винятком мамки і Джульєтти.

Джульєтта

Йди сюди! Скажи, а хто цей пан?

Мамка

Тіберійв це син і спадкоємець.

Джульєтта

А хто отой, що там з дверей виходить?

Мамка

Здається, то Петруччо молодий.

Джульєтта

Як звати того, хто не танцював?

Мамка

Не знаю!

Джульєтта

Як у нього є дружина,
Для мене шлюбне ліжко — домовина.

Мамка

Його Ромео звати, він Монтеккі,

Єдиний син найзліших ворогів
Родини вашої.

Джульєтта

З ненависті єдиної — встає любов єдина,
Побачила його, але в страшну годину.
Мені гірке судилося життя,
Бо ворога кохати мушу я.

Мамка

Що? Що таке?

Джульєтта

Це тільки вірш...
Його на святі чула я...

З кімнати чути: „Джульєтто“.

Мамка

Пізній час,
Ходімо спати... Постіль жде на нас.

Виходять.

Завіса.

Хор

На ложі смертному стара любов,
А з неї вже нове чуття зростає.
Краса, яку він славив знов і знов,
Як місяць перед сонцем пропадає.
Ромео любить — любить і вона,
Їх погляди засліплює кохання,
До неї мчить його душа сумна,
Вона ж його посилює страждання.
Не може він ввійти в ворожий дім,
Щоб висловити їй чуття безкраї,
І хоч вона у запалі своїм,
Зрівнялась з ним — все ж зустрічі тікає,
Любов знайде ідику слухну все ж,
Їх шастя жде, а втім: відчай без меж.

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА ПЕРША

Верона. Місце перед муром, що оточує сад Капулеттів.
Входить Ромео.

Ромео

Куди ж піду, тут залишивши серце?
Кружляй, о земле, і знайди свій центр!
(Перелізає через мур і зникає за ним).

Входять Бенволіо і Меркуціо.

Бенволіо

Ромео! Брате мій!

Меркуціо

Мабуть
Пшов він спати!

Бенволіо

Він за садову переліз горожу,
Поклич його, Меркуціо!

Меркуціо

Заклинаю!
Шалений блазню, пристрасний коханцю,
З'явись сюди під маскою зітхання!
Скажи нам вірша — і доволі з нас! —
Скажи: „на жаль“, зримуї „любов“ і „знов“,
Шепни Венері-кумоньці слівце,
Чи роздратуй її сліпого сина, —
Амура, що царя Кофетуа
Примусив у жебрачку закохатись...
Мовчить усе, завмерло все, скрізь тихо.
Померла мавпа; як ще заклинати?
Очима Розаліни заклинаю,
Ясним чолом, червоними устами,
Ногою тонкою і бедрами міцними,
Усім добром, що міститься між ними, —
З'явись до нас в ясній своїй подобі!

Бенволіо

Розгнівається він, коли почує!

Меркуціо

Та ні, чому? Розгніватись він міг би,
Коли б у коло Розаліни духа
Закликав я, і довелось би їй
Його назад у пекло проганяти.
От це образа! Та моє закляття
Чесніше над усе! — ім'ям коханки,
Тебе благаю, — о, з'явись до нас.

Бенволіо

Ходімо, він сховався між дерев,
Волога ніч йому лиш до вподоби,
Сліпа любов завжди імлі шукає.

Меркуціо

Сліпа любов—в мету не поціляє.
Та він сидить десь під кущем зеленим
І мріями до дівчини летить.
Ромео, на добраніч,—спати треба;
Земля для мене надто зимне ліжко;
Ходім, чи що?

Бенволіо

Ходім! Не слід шукати
Того, хто уникає нас завжди...

Виходять.

СЦЕНА ДРУГА

Сад Капулеттів.

Входить Ромео.

Ромео

Сміється з рани той, хто ран не має.

Вгорі у вікні з'являється Джульєтта.

Злотисте світло сяє в тім вікні.
Вікно це—схід, моя Джульєтта—сонце.
Зійди ж, о сонце, знищи заздрий місяць.
Він зблід, тебе побачивши; красуня
Затьмарила красу зірок небесних.
Не треба заздрості служити більше.
Весталчине убрання скинь зелене,—
Це одіж для безумних, не для тебе.

Владичице моя! Мое кохання!
О, тільки б ти довідалась про все.
Хоч і без слів уста твої говорять;
Ці очі красномовні—слова ждуть.
Ромео, геть! Ні, не до тебе мова.
Дві зірки найясніші в небі темнім,
Кудись пішли ці очі попрохавши
Їх заступити в вишині безкрайї.
На небі очі, зорі на обличчі—
Твое ж лице затьмарює зірки,
Як сонце смолоскип. Ці очі там на небі
Сіяли б пишно, і дзвінких пісень
Пташки співали, мов зайнявся день.
Вона щокою на руку схилилась.
Хотів би рукавичкою я стати,
Щоки торкнутись...

Джульєтта

Леле!

Ромео

Щось говорить!
О, ангеле мій світлий, ти всевладно
Вночі з'явилась над моїм чолом,
Як посланець небес золотокрилий,
Що смертних зачаровує й вдивляться
Примушує, підвівши очі вгору,
Коли він мчить понад лінії хмари,
І тане десь в прозорому повітрі.

Джульєтта

Ромео мій, о, чом, Ромео, ти?
Зречися батька, імени зречися...
Коли ж не хочеш, присягнись, що любиш,—
І відтоді вже я не Капулетті.

РОМЕО і ДЖУЛЬЕТТА. *Сцена біля балкону.*
Картина худ. Г. Макарта.

Ромео (стиха)

Чи слухатиму ще—чи обізвуся?

Джультетта

Лише твое ім'я мій ворог лютий,
А ти ж—людина, зовсім не Монтеккі.
Монтеккі що—рука, нога, обличчя,
Можливо палець, чи якась частина
Людини інша? О, зміни ім'я!
Та й що ім'я? Троянда змінить назву—
Хіба ж у неї гірший стане запах?
Ромео мій, якби й не був Ромео,
Зостався б він так само бездоганни
Без імени. Обличч його, Ромео,
Адже ім'я це не твоя частина,—
Візьми мене усю.

Ромео

Спіймав на слові.
Коханим зви—і я вже не Ромео!

Джультетта

Хто ти такий, що в темряві північній
Підслухав таїну мою?

Ромео

Не можу
Назватися, або сказати хто я.
Своє ім'я ненавиджу тепер.
Бо знаю я—воно тобі вороже.
Ладен я власний підпис розірвати.

Джультетта

Ще й сотні слів мої не чули вуха,

Та голос твій уже впізнала я.
Ромео, ти, Ромео і Монтеккі.

Ромео

Кохана, я обох імен зречуся.

Джульєтта

Для чого ти і як сюди потрапив?
Високий мур навкруг—не перелізи.
На тебе смерть чатує у садку,
Як родичів моїх ти тут зустрінеш.

Ромео

Крильми кохання я злетів над муром,
Бо для кохання перешкод нема;
Кохання в силі всього досягнути,
Його не спинять родичі твої.

Джульєтта

Вони тебе заб'ють, коли побачать.

Ромео

Хай буде так. Для мене погляд твій
Страшніший від меча. Поглянь з любов'ю
І відтоді я не боюсь нікого.

Джульєтта

Не хочу я, щоб з ними ти зустрівся.

Ромео

Для мене ніч була плащем таємним,
Твое кохання очі їм затьмарить,
І краще смерть від лютих ворогів,
Аніж життя, коли ти не кохаш.

Джув'єтта

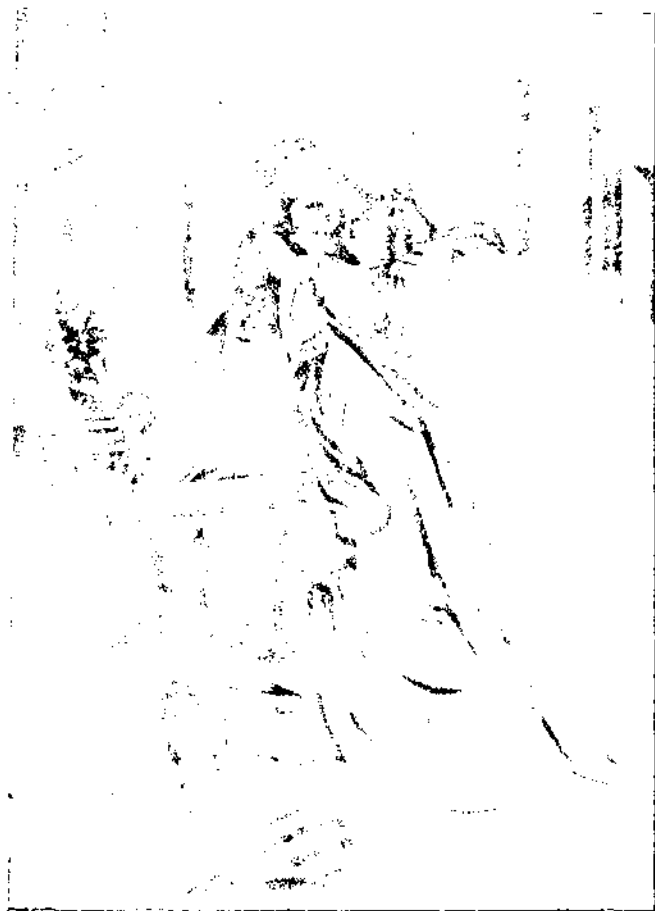
Скажи, а хто тебе привів сюди?

Ромео

Моїм провідником було кохання,
Воно тебе в нічній пітьмі знайшло.
Не мореплавець я, але поплив би радо
До берегів далеких по морях,
Щоб там тебе—коштовний скарб знайти.

Джув'єтта

Моє лице під машкарою ночі,
І от тепер воно па́шить вогнем,
Тому, що ти мої слова підслухав.
З охотою зреклася б я навіки
Цих слів своїх. Та годі лицемірить.
Мене ти любиш? Знаю, скажеш „так“—
І я тобі повірю. Присягнешся—
То буде це брехня—сміються боги
Із присяги коханців. О, Ромео,
Скажи,—мене насправді ти кохаєш?
Коли ж гадаєш—надто легко я
Погодилась на всі твої благання,
Скажу я „ні“, „не треба...“ Та насправді,
Монтеккі мій, тебе люблю я палко,
Хоч може легковажною здаюся.
Проте, повір, що вірна я в коханні,
Не менш від тих, що стримують чуття;
І я могла б стриматися, якби
Ти, ставши потаємно, не підслухав
Мого кохання. Та прошу, не думай,
Що надто я поступлива в коханні,
Бо темна ніч його тобі відкрила.

РОМЕО і ДЖУЛЬЕТТА. *Сцена біля балкону.*
Картина Ф. Пілотті.

Ромео

Я присягаюсь місяцем шляхетним,
Який дерева обсипає сріблом.

Джульєтта

Не присягайся місяцем зрадливим,—
Дванадцять раз він міниться на рік,
То може разом і любов зміниться.

Ромео

То чим же присягнутися?

Джульєтта

Нічим!
Або своєю присягнись красою,
Що стала нині божеством моїм,—
І я повірю.

Ромео

В серці те кохання...

Джульєтта

Ні, не клянись! Хоч ти для мене радість,
З угоди я нічної не радію,
Вона раптова та й швидка, неждана,
Мов блискавка, що гасне вмить, коли
Ти говориш: „блискавка“. Добраніч, любий!
Цей паросток кохання—тепле літо
Нехай оберне в квітку запашну.
Добраніч, любий! Спокій золотий
Хай оживе тепер в душі твоїй.

Ромео

Без подарунку підеш ти востаннє?

Джульєтта

Якого ж подарунку жде кохання?

Ромео

Лиш присяги за присягу свою.

Джульєтта

Я присягалась і без твого прохання,
Та присягу зложити хочу знов.

Ромео

Ти хочеш відібрати її? Навіщо?

Джульєтта

Щоб наново тобі її віддати.
Та хочу того я, чим володію.
Моя безкрайна щедрість, наче море.
Мое кохання щире меж не має,
Чим більше я люблю—любов зростає
І шириться...

Мамка кличе з глибини.

Мене хтось кличе. Вірний будь, Монтекті.
Зажди хоч мить—я повернуся швидко. *(Виходить).*

Ромео

Благословенна ніч, благословенна!
Боюсь, що сон привидився мені,
Ясний він надто, щоб правдивим бути.

Джульєтта повертається.

Джульєтта

Три слова, мій Ромео, і добраніч.
Коли мене кохаєш ти насправді,

І хочеш одружитись,—завтра вранці
Ти сповісти через мого посланця—
Коли і де вінчатись ти намислив.
Тобі до ніг я долю покладу
І по світах піду з тобою, любий.

Мамка (з глибини)

Пані!

Джульєтта

Іду за мить! Коли ж не широко ти
Зо мною говорив, то...

Мамка

Пані...

Джульєтта

Йду...

Тоді мене залиш в моїй печалі.
Уранці жди...

Ромео

Клянусь душі блаженством...

Джульєтта

Тобі я шлю стократне привітання. (*Виходить*).

Ромео

Та важче у стократ чекать світання.
Любов летить до любого—немов школяр від книги,
Любов іде від любого—немов школяр до книги.

Виходить.

З'являється Джульєтта.

РОМЕО і ДЖУЛЬЄТТА. *Сцена біля балкону. Картина Г. Гофмана.*

Джульетта

Ромео мій! Якби ж я голос мала,
Яким сокольники вертають соколів.
Невільниці у мене хриплий голос,—
А то б зняла луну я у печері,
І голос мій повітряний охрип
Від імени Ромео.

Ромео

Моя душа мене іменням кличе.—
Цей голос уночі
Звучить неначе музика прозора.

Джульетта

Ромео!

Ромео

Люба!

Джульетта

А коли до тебе
Посланця надіслати?

Ромео

О дев'ятій вранці!

Джульетта

Гаразд. Чекати ранку двадцять років.
Збула, нащо я тебе вертала,

Ромео

Дозволь стояти, доки ти згадаєш.

Джульетта

Я не згадаю—щоб стояв ти довше.
Але я знаю—добре нам' обом.

Ромео

Зостанусь я, щоб ти усе забула,—
Забула те, що інше є життя.

Джульєтта

Розвиднюється, мусиш ти піти.
Якби ж ти був на стрічці пташенятком,
Що дівчина або відпустить трохи,
Як в'язня, що закутий у кайдани,
Або назад до себе стрічку тягне,
Ревнуючи до волі любу пташку.

Ромео

Я хочу бути пташкою.

Джульєтта

Я теж!
Тебе б я пестощами задушила.
Добраніч; хоч нестерпне розставання
Продовжила б до ранку я прощання. (*Виходить*).

Ромео

Тебе спіткає мирний сон глибокий...
Тобі нехай він щастя дасть і спокій.
Тепер зустрінусь я з ченцем святим
І власним щастям поділюся з ним. (*Виходить*).

СЦЕНА ТРЕТЯ

Келія брата Лоренцо.

Входить Лоренцо з корзиною.

Брат Лоренцо

Сміється ранок у обличчя ночі,
На сході хмари він прогнати хоче;

Мов п'яниця хитається п'їтма,
Шляху для неї вільного нема.
І доки сонце, що над нами сяє,
Роси не вип'є, мушу я докраю
Наповнити оцей вербовий короб
Цїлющою й отруйною травою.
Земля—це черево й могила, мати
Природи людської,—добро й загибель,
Вона живить усіх своїх дітей.
Хоч різні всі—чарівні та огидні.
О, скільки сил заховано мїцних
В камінні й квітах—витворах природи.
Все, що живе в нас на землі—та навіть,
Потворне,—користь всій землі дає.
Прекрасне—що спрямовано на лихо,
Загибеллю загрожує усім;
Добро перетвориться враз на злочин,
А злочин на добро. Ось бачу квітку.
В цій оболонці запашній—отрута,
Але вона таїть чудові ліки.
Хоч аромат нам серце оживляє,
Єство його—усі серця спиняє.
Два вороги є в квітах запашних,
Добро і зло живуть в серцях людських.
Коли добро відступить перед лихом,
Це значить—смерь життя спинила стиха.

Входить Ромео.

Ромео

Добрідень, отче!

Лоренцо

Мир тобі, мій сину!
Тебе неспокій, бачу я, тривожить,

Бо любу постіль вранці ти покинув.
Старому спать турботи не дають,
А там, де є турботи,—сну немає.
Коли юнак відпочивати ляже,
До нього спокій лине золотий;
Тому то твій прихід ранковий каже,
Що і тебе турботи охопили.
А мабуть я не помилюсь, сказавши:
Сьогодні ти і спати не лягав.

Ромео

Це правда. Я збагнув відраду вищу.

Лоренцо

То значить з Розаліною ти був?

Ромео

Я, з Розаліною, мій отче? Ні!
Про неї, я вже й думати забув.

Лоренцо

Скажи мені, а хто ж з тобою був?

Ромео

Я розказати все тобі готовий.
Вночі бенкетував я з ворогами,
Мене поранив ворог, і його
Я сам поранив. Треба ліків
І помочі твоєї нам обом.
Я ворога ненавидить безсилий—
Допоможіть мені ви і йому.

Лоренцо

Скажи мені, у чім твоя провина?
Незнаний гріх—пробачити не можна!

Ромео

Все розкажу—мене кохання повнить.
Моя кохана з роду Капулеттів,
Все вирішено в нас, і нині треба,
Щоб нас обох з'єднали ти і небо.
Коли і як зустрілися ми з нею,
Як покохались,—розкажу тобі,
Але ти сам повинен обіцяти,
Без відкладань, сьогодні нас звінчати.

Лоренцо

Святий Франціску! Що я чую нині?
Забуто Розаліну, а кохання
На зраду обернулось! Мабуть очі
Любов таять, а зовсім не серця!
А скільки сліз текло по цих шоках!
Ні, я скажу—ти марно проливав
Солону воду, бо кохання вмерло!
Чи зовсім сонце висушило сльози?
Я згадую: як гірко плакав ти,
Ще на твоїх шоках лишилися плями,
Сліди минулих сліз, і все те зникло.
У чім причина? Що з тобою сталося?
Чом швидко так забув ти Розаліну?
Скажи, чи можна дорікати жінок,
Коли чоловіки такі зрадливі?

Ромео

Ти дорікав, що я її любив!

Лоренцо

Не за любов, за дурість дорікав!

Ромео

Казав: „Зарий любові“

Лоренцо

Та не для того,
Щоб викопать нову любов з могили.

Ромео

Не треба дорікань!
Та дівчина, що я тепер кохаю,
Сама любов до мене відчуває.

Лоренцо

А Розаліна знала, що любов
Ти вичитав з книжок,—і не хотіла
Їй вірити. Мій молодий гульвісо,
Повинен я допомогти тобі,
Щоб шлюбом цим зв'язати ворожнечу
І примирити ваші дві родини.

Ромео

Мерщій ходім! Бо серце не діждеться.

Лоренцо

Хто поспішає, певно той спіткнеться.

Виходять.

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА

Вулиця.

Входять Бенволіо і Меркуціо.

Меркуціо

До ста чортів! Ромео де подівся!
Скажи мені—він вдома ночував?

Бенволіо

Не ночував—сказав його служник.

Меркуціо

Та певно ця злостива Розаліна
Його замучить і з ума зведе!

Бенволіо

Тібальт, рідня Капулеттів, нині до нього надіслав
листа.

Меркуціо

Це мабуть виклик.

Бенволіо

Ромео йому відповідь.

Меркуціо

Кожен, хто вміє писати, може відповісти на листа.

Бенволіо

Я не кажу, що він відповідь на листа, я кажу, що
він відповідь викликом на виклик.

Меркуціо

Бідний Ромео! Він—мертвий. Його поранили чорні
оченята білолицої дівчини; вухо його пробито піснею
кохання; центр його серця розірвано на шматки стрі-
лою сліпого хлопчика. Де ж йому встояти проти Ті-
бальта?!

Бенволіо

А хто такий Тібальт?

Меркуціо

Це не котячий цар, запевняю тебе. Він хоробрий
володар витонченої поведінки. Він б'ється на шпагах,

немов по нотах, додержує часу, відстані й розміру. Витримує невелику паузу: раз, два, три—і ви дістали кінчик шпаги в груди. Він губить шовкові гудзики, він—дуелянт, дуелянт; він шляхтич з ніг до голови, знавець усіх причіпок до дуелі. Він знає безсмертне: *Passado! Punto reverso! hai!*

Бенволіо

Що?

Меркуціо

Чума на всіх блазнів, дурнів, кривляк і фантастів, що прагнуть перевернути мову на новий кшталт! „Присягаюся ім'ям Ісуса, чудовий меч! Вельми високий чоловік!“ Чи не шкода, добродію, що нас опадають ці чужоземні мухи, ці *pardona mi*,—що остільки цінують свій новий одяг, що аж не можуть сісти на стару лаву. Ох, ці мені *bones, bones!*

Входить Ромео.

Бенволіо

Ось іде Ромео, ось іде Ромео!

Меркуціо

Він нагадує порожнього оселедця. Пане Ромео, *bon-jour!*

Це я так по-французькому вітаю ваші французькі штанці. Ви нас влучно піддурили вчора.

Ромео

Доброго ранку! Як це я вас піддурив?

Меркуціо

Втекли, пане мій, втекли. Ще не розумієте?

Ромео

Пробачте, добрий Меркуціо, я мав важливу справу і в таких випадках можна порушити закон гречності.

Меркуціо

Краще скажіть, що в таких випадках, як ваш, доводиться підгинати коліна.

Ромео

Тобто виявляти власну почтивість?

Меркуціо

Зрозумів як слід.

Ромео

Це найбільш почтине пояснення.

Меркуціо

Бо я—квітка почтивості!

Ромео

Квітка-троянда?

Меркуціо

Хоча б так!

Ромео

Мої черевики прикрашені трояндами!

Меркуціо

Влучно сказано. Наслідуй мій жарт, доки підошви твоїх черевиків цілі. А коли зітреться ця єдина підошва—доведеться твоєму жартові залишитися єдиним.

Ромео

О, єдиний жарт, єдино єдний у своїй єдності.

Меркуціо

Бенволіо, ставай поміж нас, моя дотепність умирає!

Ромео

Підхльостуй її та натискуй острогами, інакше всім казатиму, що я випередив тебе.

Меркуціо

Ні, коли ти мене кличеш полювати на диких гусей, то я певний того, що випереджу тебе—тому що в одному з твоїх почуттів більше дичини, ніж у мене в п'ятьох. Чи може ви мене вважаєте за гусака?

Ромео

Я завше вважав вас за порядну гуску.

Меркуціо

За цей жарт я тебе щипну за вухо!

Ромео

Добра гуско, не треба щипатись!

Меркуціо

Твій жарт гірко-солодкий. Це надто міцна підлива.

Ромео

Хіба ж це не належна приправа до ніжної гусятини?

Меркуціо

Твої жарти справді немов козяча шкіра. Раніше ти не хотів розтягати їх на дюйм вздовж, а тепер не шкодуєш цілого ліктя вшир.

Ромео

Тоді я розтягну свій дотеп ушир і вздовж, за твоєю порадою, доки з тебе не зроблю вшир і вздовж вигодованої гуски.

Меркуціо

Хіба ж не краще так жартувати, аніж стогнати від кохання? Тепер інші розмови—переді мною знов Ромео. Тепер ти став такий, яким був з природи й виховання. А це слиняве кохання нагадує довжелезного йолопа, що бігає і туди і сюди, шукаючи, куди встромити свою паличку.

Бенволіо

Стривай, стривай.

Меркуціо

Кажучи так, ти збиваєш мене з ніг.

Бенволіо

Інакше твоє оповідання надто б зросло!

Меркуціо

Ти помиляєшся. Я поставив своє оповідання на рівні ноги і закінчив би його одразу.

Ромео

От і гаразд.

Входять мамка і Петер.

Меркуціо

Вітрило, вітрило, вітрило.

Бенволіо

Два, два: спідниця і штани.

М а м к а

Петер!

П е т е р

Що?

М а м к а

Петер, моє віяло!

М е р к у щ і о

Любий Петер, заховай за віялом її обличчя. Воно гірше від віяла.

М а м к а

Доброго ранку, панове.

М е р к у щ і о

Доброго вечора, чарівна пані.

М а м к а

Хіба тепер добрий вечір?

М е р к у щ і о

Безсумнівно, тому що безсоромна стрілка годинника стоїть на півдні.

М а м к а

Забирайтесь, геть! Хто ви такий?

Р о м е о

Він такий чолові'яга, що його сотворив бог собі на лихо.

Мамка

Клянуся—влучно сказано: сотворив собі на лихо. Панове, хто з вас скаже, де мені шукати молодого Ромео.

Ромео

Це можу сказати вам я; але молодий Ромео постарішає тоді, коли ви його знайдете, порівнюючи до того, коли ви почали його шукати. Я—наймолодший з усіх, що зветься Ромео, коли не найгірший.

Мамка

Добре сказано!

Меркуціо

Хіба найгірше може бути добрим? Добре сказано! Розумно, розумно!

Мамка

Коли це ви, добродію, то я маю до вас пильну справу.

Бенволіо

Вона мабуть запросить його на вечерю.

Меркуціо

Ге-ге! Гей!

Ромео

Кого це ти цькуєш?

Меркуціо

Не зайця, добродію, але якби й зайця, то мабуть

гідний він лише пісного пирога, тому що доки його засмажать, він посохне і запліснявіє. (*Співає*).

Старого сивого зайця,
Старого сивого зайця
Згодиться з'їсти у піст.
Поживний заець усім,
І травиться в шлунку моїм
Смачненький зайців хвіст.

Ромео, чи ви прийдете додому? Ми йдемо обідати до вашого батька.

Ромео

Прийду незабаром.

Меркуціо

На добраніч, старезна пані, на добраніч (*співає*).

Пані, пані, пані.

Меркуціо і Бенволіо виходять.

Мамка

Чорт бери, прощайте. Скажіть мені, добродію, хто отой крамар дурний, як пень, що для нього й шибеніці замало?

Ромео

Пані мамко, це пан, що залюбки слухає сам себе. Він протягом хвилини може наговорити стільки, скільки ніхто не витримає і за місяць.

Мамка

Коли б він сказав щось проти мене, я б його кинула горілиць, навіть у тому разі, якби він був міцніший за мене. Я ладна впоратись з двома десятками таких

чоловіків, як він. Або покличу на допомогу інших. Ах, ти паскуда злиденна. Чи він мене за шлюху вважає? Я не рівня йому. *(До Петера)*. А ти стоїш поруч і дозволяєш, щоб кожен мерзотник глузував з мене.

Петер

Та коли з вас хто глузує, то це тому, що говорить правду. Запевняю вас—в іншому разі я б звернувся до зброї. Я ладен битись не гірш від інших, коли бачу підставу до бійки, та й закон на моєму боці.

Мамка

Хай бачить бог, як він мене образив. Шибеник клятий! Добродію, на хвилинку! Я вже казала вам, що моя пані наказала вас розшукати. Проте, її доручення я залишу при собі. Дозвольте вас попередити, що куди ви, як то кажуть, збираєтесь забити їй памороки, то це буде негодяще діло, тому що пані моя молоді, отже, коли ви хочете піддурити її, то це буде намір підлий, негідний ані моєї пані, ані вас.

Ромео

Мамка, передай мій привіт твоїй пані. Ручусь тобі...

Мамка

Звичайно, я все їй перекажу. Господи, що ж то буде за щаслива жінка!

Ромео

Що ж ви можете їй переказати? Адже ви не дали мені і закінчити!

Мамка

Я перекажу їй, що ви ручитесь, а це, я гадаю, є шляхетне залицяння.

Ромео

Скажи їй,
Нехай вона сповідатись піде
До келії Лоренцо,—вже старому
Відомо все, і він звінчає нас
Сьогодні ж! На, візьми собі за труд.

Мамка

Ні, ні, мій пане. Жодного мідяка!

Ромео

Гаразд, гаразд,—тоді візьміть срібло!

Мамка

Сьогодні під час сповіді? Гаразд, вона буде там!

Ромео

Мене чекайте біля брам абатства,
Туди служник мій за годину прийде
І принесе драбину мотузяну,
А я по ній, у мороку нічним,
На щоглу щастя й радості здіймуся.
Прощай! Тебе чекає нагорода!
Прощай! Привіт од мене господині!

Мамка

Хай вас бог нагородить... Добродію, добродію...

Ромео

Що скажеш, мамка?

Мамка

Та ваш служник... Таємність там владає,
Де є один, а іншого немає.

Ромео

Ручуся вам, що він міцний, як криця.

Мамка

Гаразд, добродію. Моя пані—найчарівніше в світі сотворіння. Господи, боже. Коли вона була малою дитиною... О! Тут у місті є шановний пан, на ім'я Паріс, що хотів би її дістати до рук... Але вона, любесеньке дівчатко, коли вона бачить його,—він для неї гірший від жаби. Іноді я навмисно її дратую, говорячи їй, що Паріс їй чоловік під пару. Але присягаюся, коли я так кажу, вона блідне, немов полотняна хустка. Скажіть: розмарин і Ромео починаються з однієї літери?

Ромео

Так, мамко. Але в чому річ? Обидва на „р“.

Мамка

Ох, жартівник! Це ж собаче ім'я: „р“, „р“ Ні, я знаю, що воно починається з іншої літери. А вона говорить такі чудові слівця на вашу адресу,—і про розмарин і про вас,—мабуть, що вам утішно було б їх слухати.

Ромео

Вітай від мене своєю пані. *(Виходить)*.

Мамка

Тисячу разів буду вітати! Петер!

Петер

Що?

Мамка

Петер, бери моє віяло, вперед і жвавше!

Виходять.

СЦЕНА П'ЯТА

Садок Капулеттів.

Входить Джульєтта.

Джульєтта

Я о дев'ятій посилала мамку, —
За півгодини, каже, повернуся.
Ще може не знайшла його? Та ні!
Вона кульгає. Посланцем кохання
Повинна бути думка в десять раз
Бистріша від проміння, що вбиває
Уранці тьму, залеглу на узгір'ях.
Любов, — неначе голуб легкокрилий;
Амура теж малюють всі з крилами.
Тепер вже сонце піднялося вгору
Найвище, і з дев'ятої минуло
Години три, а вже її нема...
Коли б у неї кров була гаряча,
Вона б, як м'яч, злетіла вгору швидко,
Його б могла я кинути Ромео,
А він мені.
Та люди кажуть, що старий, як мрець,
Нерушній та блідий, немов свинець.
Іде, мій боже...

Входять мамка і Петер.

Мамко золота!

Ти бачила? Нехай служник відійде!

Мамка

Ти, Петер, чекай там біля брами.

Петер виходить.

Дж у л ь е т т а

Скажи но, мамко, чом ти засмутилась?
Розкажуй весело сумні новини.
Коли ж вони веселі—чом вбиваєш
Ти виглядом сумним ясну музику?

М а м к а

Втомилась я—тож дай мені спочити!
Фу, як кістки болять,—от наморилась.

Дж у л ь е т т а

Тобі кістки за новину позичу,
Скажи мені, моя кохана, люба.

М а м к а

Чом поспішати так? Спочити хочу.
Дихання, бачиш ти сама, немає.

Дж у л ь е т т а

Нема дихання, а сказати встигла,
Чому і як нема дихання в тебе?
Пробачення ці довші за слова,
Що їх чекаю я... Скажи, благаю—
Чи добру вість принесла, чи недобру?
Про інше встигнеш потім відказати,
Я мушу знати правду!

М а м к а

Нема чого казати—вибрали ви невдало. Мабуть, що ви не знаєте, як треба обирати. Ромео! Ні! Хоч обличчя в нього приємніше, аніж у всіх інших чоловіків, проте нога, краща за все... Що ж до руки, статури, то хоч про них не маю нічого додати, вони також вище від всякої похвали. Хоч він і не квітка почтивості, але

ручуся вам, ласкавий, наче те ягнятко. Іди своїм шляхом, дівчатко, слугуй богові. Чи в нас уже обідали?

Джульєтта

Ні, ні... Те все мені було відомо.
Що він про шлюб тобі сказав? Чекаю...

Мамка

Ох, голова! Ох, голову як ломить!
Мов розкололась раптом на шматки!
А що вже спина, ах, нещасна спина.
Хай бог пробачить вам, а я смертельно
Втомилася, блукаючи по місту.

Джульєтта

Пробач мене, на цім стражданні, мамко.
Скажи, а що він відповів тобі?

Мамка

Ваш коханий відповів, як і належить панові почтливому, любому, милому, і присягаюсь, доброчесному.
Де ваша мати?

Джульєтта

Де мати? Вдома! Так, звичайно, вдома!
Як дивно ти мені відповідаєш.
„Коханий відповів, як і належить
Почтливому,—де ваша мати?“

Мамка

Боже!
Чом гніваєтесь ви? Нехай це буде
Припаркою для хворого! Гаразд.
Тепер самі собі слугуйте, пані!

Джульєтта

Навіщо гнів? Що відповів Ромео?

Мамка

Чи підете на сповідь ви?

Джульєтта

Піду!

Мамка

Тоді підіть до келї фра Лоренцо—
Чекає нареченої жених.
Пашить вогнем тепер обличчя ваше?
У церкву йдіть; у мене інші справи:
Драбину я візьму, щоб ваш Ромео
Дібратися до вас би міг вночі.
Відрада вам, а труд мені... Та, мабуть,
Трудитися ще доведеться й вам.
Я йду обідати. Ідіть до келї.

Джульєтта

До радості іду! Прощай же, мамко!

Виходять.

СЦЕНА ШОСТА

Келія Лоренцо.

Входять Лоренцо і Ромео.

Лоренцо

Нехай до нас ласкаве буде небо,
Щоб не спіткало нас в майбутнім лихо.

Ромео

Амінь! Нехай тепер надходить лихо,—
А щастя осягнути встигну я.
Це щастя світле—побувати з нею.
З молитвою з'єднай ти руки нам.
І смерть, кохання вбивця, хай надходить.
Радію я—моя Джульєтта буде!

Лоренцо

Бурхливим радощам—кінець бурхливий;
Смерть—в перемозі їх. Немов огонь і порох,
Вони в цілунках спопеліють. Мед
Огидний нам солодкістю своєю
І приторний... Любити треба в міру,
Тоді в життя ти не загубиш віру.

Входить Джульєтта.

Вона іде:—легка її хода
Могильних написів не може стерти;
На павутинні, що пливе в повітрі,
Коханці можуть догори злетіти,
Не обірвавши його—суєтність легка.

Джульєтта

Вітаю вас, напутнику мій любий!

Лоренцо

За вас обох подякував Ромео.

Джульєтта

Його також вітаю за подяку!

Ромео

Коли вже міра радості твоєї
Зрівнялася з моєю—і ясніше

Ти можеш вславити любов диханням,—
Най у повітрі твій лунає голос,
Відкрий блаженство те, що нам обом
Судилося у зустрічі чудовій.

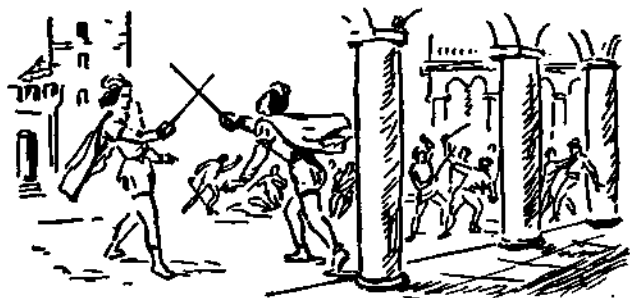
Дж у л ь е т т а

В чутті є зміст, а не слова порожні.
Діла кохання вищі від хвали.
Той, хто злічив своє майно—жебрак.
Моя любов ясна й така велична,
Що не злічити всіх її скарбів.

Л о р е н ц о

Ходім, ходім! Все швидко скінчимо ми,
Я й на хвилинку не zostавлю вас,
Аж поки шлюбу не приспіє час.

З а в і с а

ДІЯ ТРЕТЯ

СЦЕНА ПЕРША

Верона. Міська площа.

Входять Меркуціо, Бенволіо, паж і слуги.

Бенволіо

Меркуціо, ходімо, прошу, звідси.
Гарячий день і Капулеттів повно.
Зустрінемося—не уникнуть бійки.
Бує кров у спеку божевільно.

Меркуціо

Ти мені нагадуєш тих хлопців, що, заходячи до таверни, вдаряють шпагою об стіл і кажуть: „Дай боже, аби ти мені сьогодні не знадобилась“, після другого келеха протикають шпагою служника, хоч у цьому зовсім немає потреби.

Бенволіо

Невже я й справді скидаюсь на такого хлопця?

Меркуціо

Напевно! Голова в тебе гаряча, як у кожного Італійця. Ледве тебе зворушиш, як ти починаєш гніватись, а коли розгніваєшся, починаєш ворухитись.

Бенволіо

Ну, то що з того!

Меркуціо

А те, що коли б тут було двійко таких, як ти, то мабуть не залишилося обох, бо ви повбивали б один одного. Ти ладен зчепитись з людиною, коли в її бороді хоч на одну волосинку більше чи менше, аніж у твоїй. Ти ладен зчепитись з тим, хто лузгає горіхи, лише тому, що в тебе очі горіхового кольору. Твоя голова сповнена сварок, неначе яйце—жовтку. Хоч ні,—твоя голова від бійки перетворилася на порожнє яйце. Ти сварився з людиною, що кахикала й розбудила твого собаку, який спав на сонці. Ти побив кравця за те, що він одягнув нового камзола перед пасхою, і побився з іншим хлопцем за те, що він зав'язав нові черевики старою стрічкою. І саме ти хочеш спинити мене, щоб я не сварився?

Бенволіо

Якби я так полюбляв сварки, як ти, мабуть кожен купив би охоче мої права на спадок, бо чекати йому довелось би—лише годину з чвертю.

Меркуціо

Твій спадок? Влучний випадок!

Бенволіо

Клянуся головою, он ідуть Капулетті.

Меркуціо

Клянуся п'яткою—мені байдуже.

Входять Тібальт та інші.

Тібальт

Сюди! Я буду з ними розмовляти.

Панове,—з вас мені одного треба!

Меркуціо

Чому саме одного треба? З'єднайте свої слова з чимсь іншим! Наприклад—з влучним ударом.

Тібальт

Ви побачите, що я здатний на це, якщо ви мені дасте слушну нагоду!

Меркуціо

А ви не можете знайти нагоду самі, що вам її треба давати?

Тібальт

Меркуціо, ти співаєш з Ромео в один голос!

Меркуціо

Співаю? Здається, ви нас маєте за вуличних співиць. Якщо ти перетворив нас на менестрелів, не сподівайся, що ми гратимемо під твій такт. Ось мій смак—зараз ви затанцюєте під нього. До біса! Співаю в один голос.

Бенволіо

Ми на майдані стоїмо громадським,
Або шукайте затишного місця,

Або спокійно далі розмовляйте,
Або розходьтесь! Дивляться на нас.

Меркуціо

На те в людей і очі, щоб дивитись!
Не рушу з місця я. Лишусь і край.

Входить Ромео.

Тібальт

Спокійно, пане! Ось моя людина!

Меркуціо

Чи він у вашу одягнувся ліврею?
Коли б ви на дуелі з ним зустрілись,
Тоді б сказали: „Ось моя людина“.

Тібальт

До тебе я мою любов, Ромео,
У слові вимовлю однім: „негідник“.

Ромео

Тібальте, я тебе люблю з причини
Таємної, тож вибачу тобі.
Я не негідник—прощавай на щім.
Як бачу, ти мене не знаєш зовсім.

Тібальт

Не виправдання це у кривді тій,
Що ти її завдав, хлопчак! До зброї!

Ромео

Тібальте, зроду я тебе не кривдив!
Ти й не збагнеш, чому тебе люблю я,
Допоки сам любові не збагнеш.
Мій Капулетті, знай—твое ім'я
Для мене рідне—досить з тебе цього?

Меркуціо

Покірливість огидна і ганебна. (*Виймає шпагу*).

Alla stoccato разом кривду змиє.

Тібальте, щуроловче, ви готові?

Тібальт

Чого від мене треба вам?

Меркуціо

Шановний котячий володарю, я хочу відібрати у вас одне життя з ваших дев'ятох. А потім, мабуть, ви дозволите мені позичати у вас решту. Чи не час витягти вашу шпагу за вуха з її хутра? Поспішайте, в іншому разі моя шпага свисне поруч ваших вух.

Тібальт

До ваших послуг. (*Здобуває шпагу*).

Ромео

Меркуціо, сховай скоріше шпагу.

Меркуціо

Добродію, тепер вже ваша черга.

Б'ються.

Ромео

Бенволіо, мерщій! Вибий зброю! Ганьба, панове!
Припиніть насильство! Тібальт! Меркуціо! Князь заборонив ці вічні бійки у Вероні.

Тібальт, Меркуціо!..

Тібальт, поранивши Меркуціо, тікає.

Меркуціо

Поранено мене:

Чума на ваші доми! Я вмираю!

Утік він? Цілий?

Бенволіо

Друже мій, скажи,
Тебе поранено?

Меркуціо

Хоч трошки, та доволі!
А де мій паж? Поклич сюди хірурга.

Паж *пішов*.

Ромео

Друже, в тебе рана невелика.

Меркуціо

Звичайно, вона не така глибока, як колодязь, і не така широка, як церковна брама, але і цього досить, згодиться й вона. Поклич мене взавтра і побачиш людину в труні. Клянусь, я вже тільки гість цього світу. Чума на ваші доми! Чорт бери! Пес, щур, миша, кішка можуть заподіяти людині смерть! Хвалько, нероба, мугир, що б'ється згідно з правилами арифметики. Якого біса встряли ви між нас? Мене поранено спід вашої руки!

Ромео

Я кращого хотів!

Меркуціо

Бенволіо, дібратися б до ліжка!
Слабішаю! Чума на ваші доми!
Чому мене на м'ясо обернули,
Що гробаки живляться ним?.. Прокляття!..

Меркуціо / Бенволіо *виходять*.

Ромео

О, лихо! Він найближчий родич князів.
Мій кращий друг дістав жорстоку рану,—

За мене він помстився й за ім'я,
Яке Тібальт огидно оганьбив.
Тібальт—мій родич на короткий час.
Твоя краса, Джульєтто, чарівна,
Мою хоробрість зменшила!

Входить Бенволіо.

Бенволіо

Ромео!

Печальна вість,—Меркуціо помер,
До хмар злетів його могутній дух,
Що рано так зневажив нашу землю.

Ромео

Цей чорний день почне чорніші роки,
Тепер чекає лихо нас жорстоке.

Бенволіо

Тібальт шалений повертає знов.
Живий іще?! До помсти кличе кров!

Ромео

Сердечна м'якість, кидаю тебе!
Мій проводир віднині—гнів і помста.

Входить Тібальт.

Тібальте, тут „негідника“ ти бачиш,
Як ти мене назвав;—Меркуціо дух
Ширяє у повітрі—і супутник
Йому потрібний—ти чи я, чи разом
До нього підемо.

Тібальт

Гидкий хлопчисько!
Ти з ним братався й з ним загинеш враз!

Ромео

Побачимо. Це шпага доведе!

Б'ються. Тібальт падає.

Бенволіо

Мерщій тікай, Ромео!

Тібальта вбито, ремствує народ;

Не стій нерушно... Князь тебе на горло

Скарає певно. Мусиш утікати.

Ромео

Глузує доля з мене!

Бенволіо

Смерті ждеш?

Ромео виходить. Входять жителі міста.

1-й громадянин

Куди утік той, хто Меркуціо вбив?

Тібальт-злочинець де подівся?

Бенволіо

Ось він!

1-й громадянин

Панове!

Вам князевім наказую ім'ям!

*Входить князь з почотом, Монтеккі і Капулетті
з дружинами та інші.*

Князь

Відомо вам, хто сварку розпочав?

Бенволіо

Вельможний князю... Оповід, як вмю,
Нещасну і криваву цю подю.
Ось той лежить, кого забив Ромео
За те, що той Меркуціо убив.

Пані Капулетті

Тібальте, рідний! Брата син могого!
О, князю! О, мій мужу! Перемога
Над нами ворогів! Дай вирок свій—
Звели скарать Монтекків рід лихий!
Мій брате!..

Князь

Хто почав цей бій потворний?

Бенволіо

Тібальт, що прагнув крові непоборно;
Ромео хотів спинити ворогів,
Він переконував їх помиритись,—марно
Вас, князю, не гнівити! Говорив він
Почтиво, ввічливо і красномовно,
Та згоди він не досягнув,—Тібальт
Ненавистю горів і зброю смертну
Він скерував Маркуціо у груди.
Той спалахнув, зустрілися мечі,
Меркуціо удари відбиває
І прагне сам перемогти Тібальта.
Ромео враз гукнув: „Доволі, друзі“.
Але рука випереджає слово,
Я кидаюсь вперед,—смертельно лезо
Тібальтове, спопід руки Ромео,
Меркуціо пробило груди. Вбивця
Утік ураз та повернувся швидко.

Тоді Ромео вирішив помститись.
Бій був, як блискавка. Рознять не встиг я—
Отож Тібальта вбито, а тоді
Утік Ромео.—Я усе сказав.
Клянусь життям—ні в чім я не збрехав.

Пані Капулетті

Монтекків родич він,—їх дружба в'яже,
І через це він нам неправду каже.
Тут мабуть двадцять діяло убивць,—
Лежить Тібальт забитий горлиць;
Бажання помсти треба вдовольнити—
Тібальтовому вбивцеві не жити.

Князь

Але Тібальт і сам убивця злий!
За смерть Меркуціо—смерті гідний він.

Монтеккі

Ромео тільки те зробив, що мусів;
Помстився він за друга справедливо,
Тібальта вбивши.

Князь

І за злочин цей
Його я посилаю у вигнання.
Ненависть ваша родича мого
Убила, нам тяжку пославши муку.
Скараю вас жорстоко я тепер,
І ви пізнаєте мої страждання.
До мене ваші не дійдуть зітхання.
Ромео най тепер залишить нас,
Інакше смерть його спіткає враз.
Виносьте тіло... Всім належить знати:
Найгірший злочин—злочини прощати.

Виходять.

СЦЕНА ДРУГА
Садок Капулеттів.

Входить Джульєтта.

Прудкіше мчить, о, вогненогі коні,
До Феба в двір: адже такий візник,
Як Фастон, на захід повезе нас,
А там облишить у обіймах ночі.
Напни, о ніч, посібнице кохання,
Намет для нас, щоб не побачив ворог
Ромео, що до мене прийде потай.
Коханцям світло власна їх краса
Дає в п'ятмі; завжди сліпе кохання
В імлі росте. Приходь, о noche, тиха,
Одягнена у чорні шати, пані.
Навчи мене, як треба грати нам
В кохання гру, мені ще невідому.
Цю дику кров, що прилива до лиць,
Укрий, нехай вона смілива буде,
Збагнувши, що кохання переможе.
Надходь, о ніч! Ромео—день вночі!
На крилах ночі ти лежиш, як сніг,
Що крука чорного вкриває спину.
О, ніч ясна, чарівна, чорнобрива,
Віддай мені Ромео. Він загине,—
Розріж його на тисячі зірок,
І небо враз засяє неповторно,
Уся земля полюбить темну ніч,
Забувши сонце світле і жагуче.
Дістала я тепер палац кохання,
Та він не мій, мене саму придбали,
Хоч я собі належу. День затягся,
Мов перед святом ніч для тих дівчаток,
Що прагнуть одягтись в нові убрання,—
А час жене вперед... сюди надходить мамка,

Є новина?! Хто про Ромео говорить—
Для мене красномовний, наче небо.

Входить мамка з мотузками.

Є новини? А це що? То мотузки,
Що їх просив Ромео?

Мамка

Так, мотузки! (*кидає їх*).

Джульєтта

Є новина? Чом сплескуєш руками?

Мамка

О, день страшний! Помер, помер, помер!
Загинули, загинули ми, пані!
Його забито! Мертвий він! Він мертвий!

Джульєтта

Чи небеса такі злостиві?

Мамка

Ні,
Але Ромео, він—злостивий! Лихо!
Ромео, о, Ромео! Хто б це думав!

Джульєтта

Чи ти диявол, що мене так мучиш?
Цієї муки в пеклі не знести.
Ромео вбив себе? Скажи, що „так“—
І слово це для мене буде ліпше,
Ніж василиска погляд смертоносний.
Як скажеш це—мені тоді не жити.
Помер Ромео, зір засліпнув—так?
Його убито? Так, чи ні? Скажи!
Єдине слово—радість чи журба?

М а м к а

На власні очі бачила я рану,
Мій боже, на відважних грудях тих,
Труп нещасливий, жалісний, кривавий,
Блідий, як поліл, і залитий кров'ю.
Кров запеклась! Зомліла я, уздрівши.

Д ж у л ь е т т а

Розбийся серце—ти, банкруте кволий!
Осліпніть очі—волі вам не треба!
Огідний прах—зійди назад у землю.
Лягай з Ромео у труну одну.

М а м к а

Тібальт, Тібальт! Найкращий друже мій!
О, ввічливий Тібальт! Такий шляхетний!
Я до твоєї смерті дожила!

Д ж у л ь е т т а

Смертельний вихор повіва подвійний.
Ромео вбито! І Тібальт загинув!
Коханий брате, мужу найдорожчий!
Сурми, о сурмо, суд настав страшний!
Чи хтось живий, коли вони померли?

М а м к а

Тібальт помер, Ромео у вигнанні,
Ромео вбив—Ромео у вигнанні.

Д ж у л ь е т т а

Ромео кров Тібальтову пролив?

М а м к а

Тібальт, помер, його забив Ромео!

Дж у л ь е т т а

Гадюче серце, а лице, мов квітка.
Чи мешкав десь дракон—в печері ліпшій?
О, чарівний тиран! Пекельний ангел.
Ти „голуб—крук“, „жахливий вовк“—„ягнятко“,
Гидка істота в божеській подобі,—
Зворотний бік того, чим ти здавався!
Шановний злодій, проклятий святий!
Природо, що тобі робити в пеклі,
Коли ти духа злісного вмістила
У смертнім раї чарівної плоти?
Чи бачив хто колись найгіршу книгу
В оправі дорогій? Страшну облуду
У преяснім палаці?

М а м к а

В мужчинах щирості нема,—брехливі,
Облудні, віроломні і потворні!
Де мій служник? Хай принесе горілки.
Ганьба і сум, журба мене гнітить.
Ганьба, Ромео!

Дж у л ь е т т а

Най язик опухне
За ці слова! Він не в ганьбі родився.
Його чола ганьба не доторкнеться.
Він той престол, де честь сидить в короні,
Єдиний володар усіх земель.
Невже я звір, що так його зганьбила?

М а м к а

Чи вихваляти того, хто забив
Тібальта вашого?

Дж у л ь е т т а

Чи проклинати
Свогого мужа? Хто ж тебе уславить,
Коли вже я зневажила тебе,
Жона недавня? Брата ти забив?
Негіднику! Але негідний брат—
Ромео б він забив! Вертайтесь, сльози,
У джерело своє,—васали суму,
Ви помилково щастя оганьбили.
Живий Ромео, хтів його забити
Тібальт! А сам він вбивця злий!
Усе гаразд! Навіщо сумувать?
Та слово є ще гірше тої смерті.
Хотіла б слово те забути я,
Воно мене гнітить, мене вбиває,
Немов гнітить злочинця гріх важкий.
„Тібальт помер, Ромео у вигнанні“.
Він у „вигнанні“ у „вигнанні“ він,
Це слово вбило всіх Тібальтів. Досить
Владала смерть—спокою я жадаю.
Але завжди нещастя полюбляє,
Щоб поруч його інші йшли нещастя.
Сказала ти—„Тібальт помер“—чому
Не вмерли враз тоді мій батько й мати,
Усі, кого оплакувати мушу?
Ти мусила, про брата сповістивши,
Промовити „Ромео у вигнанні“.
Тоді і мати й батько, я, Ромео,
Тібальт—всі мертві. У вигнанні він...
Слова смертельні—всіх вони убили,
Немає сил, щоб висловити сум.
О, мамко, де мій батько? Де матуся?

Мамка

Оплакують Тібальта і ридають.
Чи хочете до них? Я поведу вас!

Джув'єтта

Не треба! Най звучать вночі ридання,
Оплакувати буду я вигнання.
Візьми мотузки. Лихо бідним нам!
Ромео у вигнанні, бідний, сам!
Мотузки—шлях зустрінися зі мною,
Бо хоч я дівчина—помру вдовою.

Мамка

Ідіть до себе! Я знайду Ромео,
Щоб вас розважити. Я знаю, де він.
Вночі Ромео буде тут у вас,
За ним піти я маю нині в келью.

Джув'єтта

Знайди його. Віддай йому цей перстень.
Най прийде, попросається зо мною.

Виходять.

СЦЕНА ТРЕТЯ

Келія Лоренцо.

Лоренцо

Виходь, Ромео, надто полохливий!
В твої чесноти закохався сум,
І ти тепер з загибеллю звінчався.

Входить Ромео.

Ромео

Є новини, мій отче? Де мій ворог?
Яке ще лихо досі невідоме
Знайомиться зі мною?

Лоренцо

Любий сину,
Тебе журба не залишає вічно—
Тобі приніс я вирок.

Ромео

Смерть мені?

Лоренцо

Ні! Князь тобі ласкаво присудив
Не смертну кару, а лише вигнання.

Ромео

Вигнання? Ні! Для мене краще — смерть!
Вигнання гірше вигляда; від смерті
Воно страшніше! Не кажи—„вигнання“.

Лоренцо

Верону ти покинеш! Світ великий!
Тобі терпіння треба запозичить.

Ромео

Немає світу, де нема Верони.
Поза Вероною—лиш пекло люте.
Коли відціль, то вигнано з усюди.
Вигнання—смерть! Ні, гірше і від смерті.
Це все одно, що голову відтяти
Сокирою злотою на ганьбу.

Лоренцо

Жахливий гріх! Яка тяжка невдячність!
Тебе чекала смерть, та добрий князь
Закон порушив на твою користь.
Ганебну смерть вигнанням замінивши...
Не бачиш ти ласкавості його?

Ромео

Не ласка це—отрута! Небеса
Там, де Джульетта; поруч з нею пес,
І кіт, і миша, всі дрібні створіння
Всі можуть жити поруч—та не може
Один Ромео! Більше має ваги
І шани має в світі навіть муха,
Ніж я—Ромео. Муха може красти
Безсмертне щастя з вуст Джульетти любих,
Що червоніють, ледве доторкнуться
Одне до одного. Я у вигнанні!
І кажеш ти, що смерть—це не вигнання?
Невже нема кинджала чи отрути,
Щоб заповідать смерть мені швидко,
Позбавити від легкого „вигнання“?
Це слово і для грішників у пеклі
Найтяжча мука. Отче неблаганний,
Ти сповідник і вчитель спільний наш,
Як міг ти словом цим гидким, потворним
Вразити так мене у саме серце?

Лоренцо

Закоханий безумче, ти послухай...

Ромео

Ти про вигнання будеш говорити?

Лоренцо

Я захищу тебе від слів жорстоких:
Питво ніжніше—філософський трунок
Тобі дасть пільгу—хоч вигнанець ти.

Ромео

Я у вигнанні? Геть це філософство!
Не створить філософія Джульетти,

Не зрушить міста, виroku не змінить.
Безсила тут вона, отож мовчи.

Лоренцо

Нема ушей у божевільних, бачу.

Ромео

Адже очей не мають і розумні!

Лоренцо

Про наші справи мушу розмовляти.

Ромео

Не розмовляй про те, чого не знаєш.
Щоб б'ув ти молодий, кохав Джульєтту,
І повінчавшись, Тібальта вбив,
Щоб мав за вирок ти собі вигнання,
То мабуть міг би ти волосся рвати,
Об землю битися—ось так, як я,
Чекаючи могили.

Стукають.

Лоренцо

Хтось стукає. Ромео, заховайся.

Ромео

Не хочу. Хай гірких зітхань тумани
Мене сховають від очей ворожих.

Стукають.

Лоренцо

Хтось стукає! Хто там? Сховайсь, Ромео!
Тебе захоплять. Почекайте—годі!

Стукають.

Сховайсь туди! Я чую! Боже любий!
От дурощі! Іду, іду вже, йду!

Стукають.

Хто стукає! Хто ви? Кого вам треба?

Мамка (зовні)

Пустіть! Тоді усе вам розкажу.
Прийшла від пані я Джульетти.

Лоренцо

Входьте!

Мамка

Святий мій отче! Де мені знайти
Ромео—мужа панночки моєї?

Лоренцо

Ось він лежить, від власних сліз сп'янілий.

Мамка

Це саме сталося з панною моєю.

Лоренцо

Погодження сумне. Ріднить їх лихо.

Мамка

Та він лежить. Яка ганьба і сором.
Ридма ридає, стогне, плаче гірко.
Устаньте, пане. Якщо ви мужчина!
Устаньте, прошу. Хоч за для Джульетти.
Чому занурились ви так у сум?

Ромео

О, мамко.

Мамка

Пане! Смерть перемогла!

Ромео

Ти про Джульетту кажеш? Де вона?
Вона мене вважає за злочинця,
Що наше юне щастя загубив,
Проливши рідну кров? Де, де Джульетта?
Що каже потайна моя дружина
Про шлюб розбитий наш?

Мамка

Мовчить, ридає!
На лжко упаде, на ноги стане,
Тібальта кличе і зове Ромео
І знову падає!

Ромео

Немов ім'я
Стріляє в неї, як страшна гармата.
Та їй рука загрожує злочинна,
Яка Тібальта вбила. О, мій отче,
Скажи мені, в якій частині тіла
Живе моя душа? Щоб міг вмертвити
Її я враз? *(Здобуває шпагу).*

Лоренцо

Ти чоловік? Хоч вигляд чоловічий,
Але жіночі сльози! Поведінка
Твоя найбільше схожа на звірячу.
Чи жінка ти в подобі чоловічій,
Або потворний звір гидкий, двоснастий?
Мене вражаєш ти: клянуся небом,
Від тебе мужності я сподівався.
Тібальта вбив ти—і себе заб'єш?

Дружину вб'єш, яка живе тобою,
Аби прокляттям серце вдовольнити?
Життя і небо і земля—все разом
Сполучені в єдиному тобі,
А ти їх зневажаєш жалюгідно!
Ганьбиш ти образ, розум і любов.
Хоч ти багатий, тільки, наче скнара,
Не можеш скористатися з скарбів,
Прикрасивши і розум, і любов.
На ляльку ти воскову обернувся.
І загубив свої чесноти людські.
Твоє кохання зраджує себе.
Дружину власну нині губиш ти!
Краса і розум, навіть людська гідність
Зневажені і скривджені тобою,
Немов той порох, що в порохівниці
Невмілого солдата спалахнув.
Невже тебе згубила власна зброя?
Ти ж чоловік! Твоя жона—Джульєтта,
Ти через неї ледве не загинув.
Тебе Тібальт убити хотів,—тепер
Його забито! Ти щасливий справді.
Тебе закон скарати мусів смертю,
Пом'якшено закон—ти знов щасливий...
А ти сумуєш, як дівча похмуре,
Насупився й на щастя нарікаєш.
Отямся, бо інакше ти загинув.
Як вирішив ти до Джульєтти йти,
Її журбу розвіяти потрібно.
Але іди перед світанком, друже,
До Мантуї інакше не потрапиш.
Там житимеш, аж доки час приспіє
Розкрити шлюб і друзів примирити,
Тобі ж дістать пробачення. А потім
Щасливий будеш ти далеко більше,

Ніж нині нещасливий. Ну, іди.
Ти господиню, мамко, привітай,
Нехай накаже всім іти спочити.
Журба напевно подомила всіх.
Ромео прийде!

Мамка

Я б стояла тут
Хоч цілу ніч. Оце ученість справжня!
Скажу, що прийдете ви незабаром.

Ромео

Скажи, що я її чекаю гніву.

Мамка

Ось перстень вам просили передати.
Мерщій, часу не гайте і приходьте.
(*Виходить*).

Ромео

Тепер спокійний я, панотче добрий.

Лоренцо

Тож на добраніч! Тільки пам'ятай:—
Не вийдеш до світанку, то загинеш.
Ти мусиш вранці місто залишити.
До Мантуї спішишь, переодягшись.
Я твого служника знайду, а він
Тебе, звичайно, сповіщати буде.
Дай, руку стисну! І прощай! Добраніч!

Ромео

Якби на мене щастя не чекало,
Що рівного йому немає в світі,
Я зовсім звідси б не пішов. Прощай!
(*Виходить*).

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА

Кімната в домі Капулеттів.

Входять Капулетті, пані Капулетті і Паріс.

Капулетті

Усі події нещасливо склались,
Не встигли ми дочки підготувати,—
Вона Тібальта гаряче любила,
І я також. Ми родимось, щоб вмерти.
Надворі ніч. Дочка сюди не прийде.
Та вже якби не товариство ваше,
У ліжку був би із годину я.

Паріс

В журливий час—невчасне залицання.
Добраніч, пані. Мій привіт Джульетті.

Пані Капулетті

Її я завтра вранці розпитаю,
Тепер вона замкнулася в журбі.

Капулетті

Ручитись можу вам, Парісе любий,
Що вас дочка кохатиме, напевно,
Все зробить, що звелю! Це річ відома.
Ви, пані, йдіть до неї. Перед сном
Ви розкажіть їй про любов Паріса,
Скажіть також, що в середу наступну...
У нас сьогодні...

Паріс

Понеділок, пане.

Капулетті

Ах, понеділок? Ні, бо це зарано.
Най у четвер: скажіть, що у четвер

Ї звінчають з графом преясним.
Ви встигнете? Чи поспіху не треба?
Скромненька учта—може кілька друзів?—
Адже Тібальта нещодавно вбито,
Казатимуть: „хто вбитий, нам байдуже“,
Його забувши, бенкетуєм ми.
З півдюжини запросимо ми друзів—
На тім і край! Чи зручно у четвер?

Паріс

Якби отой четвер узавтра був!

Капулетті

Гаразд, ідіть!.. Весілля у четвер! *(до дружини)*
Ви перед сном Джульетту сповістіть,
Що незабаром має бути шлюб.
Прощайте, графе! Світла до кімнат!
Здається пізно так, що швидко буде
Вже навіть рано. На добраніч вам!

Виходять.

СЦЕНА П'ЯТА

Відкрита галерея перед кімнатою Джульетти, що виходить
в садок.

Входять Ромео і Джульетта.

Джульетта

Ти йдеш? Адже ще день не скоро буде;
Не соловей, це жайворонок зовсім
Вразив сторожке вухо. Він вночі
На дереві гранатовім співає.
Коханий, вір, це тільки соловей.

Ромео

Це жайворонок був, провісник ранку,
Не соловей. Поглянь, мое кохання,
Світанок заздрив дивиться крізь хмари,
Нічні свічки загасли, день ясний
Тихенько сходить на верхів'я гір.
Піти—життя, зостатися—умерти.

Джульєтта

Це не ранкове світло, мій коханий,
То метеор, що посилає сонце
Замісто смолоскипа уночі,
До Мантуї освітлюючи шлях.
Ні, не іди, зостанься хоч хвилину.

Ромео

Нехай тоді мене спіткає смерть.
І я радію—це ж твоє бажання.
Це сіре світло, то не очі ранку,
А тільки відблиск Цінтії блідої.
Не жайворонок то потужним співом
Над нами розбиває небосхил.
Зостатися я хочу, не втекти.
Вітаю смерть—Джульєттина це воля.
Душе моя, ще ранок не приспів.

Джульєтта

Світанок вже! О, ні, іди мерщій!
Це жайворонок так співає гучно.
Всі вихваляють жайворонків співи.
Вони жорстокі—розлучають нас.
Що жайворонок взяв у жаби очі,—
Нехай у неї голос він узяв би.
Він розімкнув тепер обійми наші.

Прогнав він ніч, а з нею і тебе.
Йди! Надворі вже ясний світанок.

Ромео

Приносить муку променистий ранок.

Входить мамка.

Мамка

О, пані!

Джув'єтта

Мамко?

Мамка

До вас іде матуся!
Надворі день! Дивіться! Час настав!

Джув'єтта

Заходь, о день, сюди. Життя—відходь!

Ромео

Пора мені. Останній поцілунок! (*Зникає
через вікно.*)

Джув'єтта

Володарю, мій пане, мій коханий!
Ти щогодини сповіщай мене,
Бо я вміщаю у хвилину день,
І через це змарнію надто швидко,
Коли Ромео любого зустрну.

Ромео

Прощай!

Я з кожної нагоди скористаюсь,
Щоб свій привіт переказать тобі.

Джульєтта

Гадаєш, нам зустрітися судилось?

Ромео

Чи сумнів є? Зустрінемся й ніжно
Болючі дні згадаємо з тобою.

Джульєтта

Душа моя—провісниця жахлива.
Коли отак стоїш ти під вікном,
Ти,—ніби мрець в своїй могилі темній.
Ти зблід, мій друже, чи здається тільки?

Ромео

Здаєшся ти мені також блідю.
Прощай! Прощай! Журба п'є нашу кров. (*Виходить*).

Джульєтта

Всі люди кажуть, що мінлива доля.
Що ж зробиш з тим, кого всі люди кличуть
Самою вірністю? Ну, будь мінлива,
Коханого затримуй ти недовго
І повертай назад.

Голос пані Капулетті

Ви встали, доню?

Джульєтта

Хто кличе там? Невже матусін голос?
Ще не лягала, чи устала рано?
Чого вона сюди прийшла до мене?

Входить пані Капулетті.

Пані Капулетті

Ну як, Джульетто, вам.

Джульетта

Недужа, мамо...

Пані Капулетті

Оплакуєте кривного загибель?
Могили не розмиєте слізьми,
Не оживе він у могилі вогкій.
Доволі сліз! Хоч сум—любові знак,
Проте безмірний сум—це божевілля!

Джульетта

Оплакую свою гірку утрату!

Пані Капулетті

Але не відчуває сліз отой,
Кого оплакуеш.

Джульетта

Не вмію я
Своє чуття інакше виявляти.

Пані Капулетті

Ти не мерця оплакуеш, Джульетто,
Ти плачеш, що живим лишивсь негідник,
Який убив його.

Джульетта

Негідник? Так!

Пані Капулетті

Негідник той, убивця той—Ромео!

Джульєтта (стиха)

Негідник і Ромео? Як зв'язати? (вголос)
Йому пробачу, хоч найтяжчу рану
Мені завдав у серце він, матусю!

Пані Капулетті

Усе тому, що вбивця той—живий.

Джульєтта

Далеко він—його не досягнути.
Сама б йому помститись я хотіла.

Пані Капулетті

Його сліткає помста, не турбуйся.
Я надішлю до Мантуї листа
(Напевне в ній ховається вигнанець),
І там його напоєм почастують—
Ромео враз зустрінеться з Тібальтом,
І це тебе задовольнить напевне?

Джульєтта

Задовольнитись я не можу, доки
Його... померлим не побачу, пані...
Як натомилось серце бідне... Втім,
Коли вже треба отруїть Ромео,—
Отруту я зварю, щоб після неї
Заснув убивця! Ні, не можу я
Оце імення чути, і не вбити,
Того, хто вбив Тібальта...

Пані Капулетті

Знайди отруту—вбивцю я знайду.
Але тепер тебе чекає радість.

Джульєтта

Коли сумуєм—радість нам потрібна.
Є звістки радісні? Скажіть, які!

Пані Капулетті

Піклується за тебе батько твій:
Щоб сум прогнати, вирішив тепер
Тебе він звеселити. Не чекала?
І я також.

Джульєтта

Скажіть, яка ж це радість?

Пані Капулетті

Послухай, доню: вранці у четвер
Чарівний, молодий, поважний шляхтич,
Сам граф Паріс, тебе в Петровій церкві
Навіки зв'яже шлюбом пресвятим.

Джульєтта

Клянуся церквою Петра й Петром,
Що я йому не стану за дружину!
Чом поспішать? І як справлять весілля,
Коли жених не залицявся до мене?
Тож відкажіть ви батькові моему,—
Я заміж не піду: волю радше
З Ромео ненависним обвінчатись,
Аніж з Парісом. Ну, й весела звістка!

Пані Капулетті

Ось батько ваш. Самі скажіть йому,—
Побачите, як сприйме ваше слово

Входять Капулетті і мамка.

Капулетті

Як сонце сяде, випадають роси;
Як сіло сонце небожа мого—
Йде дощ рясний.
Чом плачеш, доню? Чом ридаш тяжко?
Невже в твоїм, дівча, маленькім тілі
Вмістились човен, море, з ним і вітер?
В твоїх очах, що їх зрівняв я з морем,
Приплив сліз і одплив? А тіло—човен
В солоних хвилях! Вітер—то зітхання,
Що із слізьми змагається твоїми.
Спокою треба нам, інакше тіло
Під бурю страшною може згинуть. *(До пані Капулетті)*. Ви повідомили її про наш наказ?

Пані Капулетті

Вона не хоче, дякує за нього.
Дурній вінчатись, мабуть, треба з гробом.

Капулетті

Я не збагну, я не збагну, як слід.
Вона не хоче? І не вдячна нам?
І не пишається, що їй, негідній,
Прекрасного знайшли ми жениха,
Шановного і вартого поваги?

Джульєтта

Я не пишаюсь, хоч і вдячна вам:
Пишатися з нелюбого не можу,
Але я вдячна вам за цей дарунок.

Капулетті

Що, що таке? Розмови? Суперечки?
„Пишаюсь“, „Дякую“—і „Не пишаюсь?“

„З нелюбого“? Покинь оце, маленька!
Чи дякуеш, чи ні, чи горда з того,—
Але тобі наказую: в четвер
Ти підеш з графом у Петрову церкву,
Або тебе неволею візьмуть!
Геть забирайся! Наволочі Паскудо!

Пані Капулетті

Ви збожеволіли?

Джульетта

Мій тату любий,
Благаю я—дозвольте розказати...

Капулетті

До ста чортів, негіднице, падлюко!
Кажу тобі: або в четвер до церкви,
Або мені на очі не з'являйся!
Мовчи, тобі наказую, мовчи! *(До пані Капулетті)*.
Свербить рука. Ми разом сумували,
Що бог дитя єдине нам залишив,
Але я бачу—досить і одної.
Це мабуть бог послав таке прокляття,
Таку дочку!

Мамка

Рятуй її господь!
Чи вам не сором так її ганьбити?

Капулетті

Чому це так, розумнице? Іди
Собі до баб своїх...

Мамка

Кажу я правду!

Капулетті

Ти, чуєш? Досить! Слухати не хочу!

Мамка

Мовчати треба?

Капулетті

Замовчи, кажу!

За пляшкою провадь свої розмови,

А не зо мною!

Панні Капулетті

В гніві ви надмірні!

Капулетті

Я зійду з глузду, боже! Вдень, вночі

Занурений у справи і діла,

Насамоті, чи в товаристві. Тільки

Одна турбота—одружить її.

Шляхетного знайшов я жениха,

Багатого, вродливого, значного.

Він вельми обдарований, розумний,—

Чого б іще здавалося, бажати?

І от тепер—писклява ця дурепа,

Плаксива лялька, нам відповідає:

„Я не гордую“, „хоч і вдячна вам“,

„Я надто молоденька“ і „пробачте...“

Пробачу я, але ти підеш заміж,

А якщо ні—сама себе годуї.

Я не жартую! Тож дивися, доню!

Четвер не за горами. Розміркуї.

Або тебе Парісові віддам

Або собі на шибеницю йди,

Або блукай по вулицях! Віднині,

Для мене ти чужа. Отож отямся,
Інакше нам з тобою не зустрітись.
(*Виходить*).

Джульєтта

Невже не мають хмари співчуття?
Вони збагнули глиб мого суму!
Матусю, не женіть мене, благаю!
О, відкладіть на місяць, хоч на тиждень
Цей шлюб,—інакше покладіть в труну
Мене з Тібальтом поруч ви у склепі.

Пані Капулетті .

Ні, не благай—тобі не відповім я.
Роби, як знаєш. Все сказала я.
(*Виходить*).

Джульєтта

О, боже! Що робити? Де рятунок?
Муж—на землі, а присяга—на небі!
Чи присяга сюди зійде із неба,
Покіль її до мене не поверне
Мій муж? Допоможи мені, благаю!
Невже повстало небо проти мене?
Нещасної, безсилої істоти.
Що скажеш, мамко? Може знайдеш ти
Мені привітне слово?

Мамка

Чом же ні!
Ромео у вигнанні! Присягаюсь,
Він не насмілиться прийти до вас,
А якщо прийде, мабуть тільки потай.
Отож гадаю, доконечно треба
З Парісом повінчатись вам тепер.

Оце жених. Таж перед ним Ромео
Лише ганчірка. Певно, і в орла
Таких очей немає зеленастих.
Я присягнусь, що мовлю щирю правду.
Цей другий шлюб, він кращий аніж перший.
Коли ж не кращий—то помер Ромео,
Або близький до цього,—хоч живе
Користі в тім нема.

Джульєтта

Від серця кажеш,
І від душі?

Мамка

Клянуся всім на світі!

Джульєтта

Аміль!

Мамка

Що?

Джульєтта

Мою журбу розвіяла ти, мамко,
Скажи матусі, до ченця пішла я.
Я батька прогнівила і бажаю
Спокутувати цю лиху провину.

Мамка

Скажу, скажу! Оце розумне слово!
(*Виходить*).

Джульєтта

Стара чортиця, ворог найлютіший!

Жахливий гріх—облудним язиком
Ромео лаяти, коли раніше
Вона мого Ромео вихваляла!
Іди, порадице, чужа віднині.
Піду я до Лоренцо за годину,
Нема рятунку—ляжу в домовину.

З а в і с а

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА ПЕРША

Верона. Келія брата Лоренцо.
Входять Лоренцо і Паріс.

Лоренцо

Ви кажете в четвер? Часу замало!

Паріс

Мій отче, то бажання Капулетті,
Його ж поспішність до смаку мені.

Лоренцо

Ви нареченої ще не спитали?
Так не гаразд,—мені не до влодоби!

Паріс

Тібальта смерть оплакує вона,—
Я з нею про любов не говорив;

В оселі сліз Венера не сміється.
Але вважає надто небезпечним
Надмірний сум її шановний батько.
Людина він розумна—і намислив
Відбути шлюб дочки якнайскоріше.
В самотності зроста весь час скорбота,
Але втрачає силу в товаристві.
І от тепер відомо вам усе.

Лоренцо (*набік*)

Та, мабуть, що тобі не все відомо.
(*Вголос*). Дивіться, пані ось іде до нас.

Входить Джульєтта.

Паріс

Вітаю вас, моя дружина люба!

Джульєтта

Коли ще вам я стану за дружину!

Паріс

Це станеться, напевне, у четвер!

Джульєтта

Що мусить бути—буде!

Лоренцо

Це правдиво!

Паріс

Скажіть: ви сповідатися прийшли?

Джульєтта

Це значить—вам я мушу сповідатись?

Паріс

Не потайть, що любите мене!

Джульєтта

Таїти я не буду, що люблю.

Паріс

Скажіть йому, що любите мене!

Джульєтта

Коли вже я повинна щось сказати,
То це зроблю, коли не буде вас!

Паріс

Обличчя ваше, як від сліз змарніло.

Джульєтта

Ні, не могло воно від сліз змарніти,
Бо і раніш воно було гидке.

Паріс

Такі слова красу зганьбили вашу.

Джульєтта

Ганьби нема, коли говорять правду;
До того ж мова про мое лице.

Паріс

Твое лице тепер мені належить.

Джульєтта

Не знаю я, кому воно належить.
(До Лоренцо). Скажіть мені: знайду хвилину вільну
У вас для себе, любий отче мій?

Лоренцо

Я слухаю тебе, сумне дівчатко! *(до графа)*
Пробачте нас,—нам треба бути самим.

Паріс

Не буду заважати святій розмові.
Я розбуджу, Джульетто, вас в четвер.
Іду. Прийміть безгрішний поцілунок! *(Виходить)*.

Джульетта

Замкни ці двері і поплач за мною.
Надії—смерть, рятунок смерть і щастю!

Лоренцо

Джульетто, знаю я твою скорботу,—
Не бачить порятунку розум мій.
І мусиш ти, я знаю, у четвер
Вступити в шлюб, тобі милий, з графом.

Джульетта

До чого ця розмова, любий отче?
Адже не можна запобігти лиху?
Коли безсила вся твоя премудрість,
Ти похвалити мусиш вчинок мій,—
А цим ножом допоможу я лиху;
Серця з'єднав нам бог, а ти нам руки;
Перш, ніж рука, що, віддана Ромео,
Угоду встигне з іншим підписати,
Раніш, ніж серце присяги зречеться,
Цей ніж скінчить і з серцем і зо мною.
Ти—довгий вік прожив, твоя премудрість
Най дасть мені пораду, бо інакше
Кривавий ніж—суддею буде мстивим
Мойого розпачу; він знайде вихід,
І зробить те, чому не запобігли

Твій досвід довголітній і знання.
Я відповіді жду; я жду поради,
Коли ж її нема—загину радо.

Лоренцо

Стривай, дитино! Тінь надії бачу.
Потрібно страхітливий план здійснити,
Подібний до становища твогого.
Коли для тебе навіть ліпше смерть,
Аніж весілля з графом,—є рятунок.
Згодиться нам лише подібність смерті,
Вона ганьбу загрозиву уб'є,
Що ти її боїшся, гірше смерті.
Коли ти схочеш, все зробити можна.

Джульєтта

Звели мені, щоб цей розбити шлюб,
Стрибнути вниз з бійниць високих башти;
Злодійкою зробитися; піти
В кубло гадюк, в печеру до ведмедя;
Або звели у склепі ніч пробути
Попід кістками мертвими, сухими,
Між черепів пожовклих і гнилих;
Звели могилу викопати, з мертвим
Лягти в одну труну—я все зроблю,
Хоч і тремчу при думці страхітливій.
Я без вагань наважусь все зробити,
Щоб чистоту коханому віддати.

Лоренцо

Тоді гаразд; із виглядом веселим
Погоджуйся на шлюб. Іди додому,
Гляди, щоб ти одна лягала спати.
Повинна мамки ти своєї збутись.
Ось пляшечка, а потім лігши в ліжко,

Ти до краплини випий це питво.
І враз відчуєш—холод крижаний
Охопить тіло; пульс замре, і кожен
Оціпеніння смертю назове.
Ні подих твій, ні теплота не зрадять;
Троянди вуст і щік твоїх, як попіл
Сірітимуть; повіки западуть,
Неначе смерть ті очі погасила.
А тіло це, завжди струнке і пружне,
Враз стане задубілим, негнучким.
Лежатимеш отак, пойнята смертю,
Усім чужа, ти сорок дві години,
І збудишся, немов по дивнім сні.
Надійде вранці наречений твій,
А ти на ліжку будеш, наче мертва.
Тоді тебе, як звичаї велють,
У найпишніший одяг уберуть,
А потім у труні, очам відкритій
В гробницю Капулеттів покладуть.
Тим часом, доки ти ізнов проснешся,
Про все Ромео словіщу листом,
Приїде швидко він і ми обидва
Чекатимем пробудження твого.
І в Мантую помчить тебе Ромео.
Тоді ти будеш вільна від ганьби,
Коли, звичайно, острах чи химери
Не стримують сміливості твоєї.

Джульєтта

Я остраху не знаю, отче мій.

Лоренцо

Гаразд! Щаслива будь і рішення свого
Не змінюй! А тепер я в Мантую листа
З ченцем пошлю! Бери з собою трунок.

Джувьетта

Любов дасть силу! Сила — порятунок.
Прощай, мій любий отче. (*Виходить*).

СЦЕНА ДРУГА

Кімната в домі Капулеттів.

Входять Капулетті, пані Капулетті, мамка
і служники.

Капулетті

Всіх запроси, хто є у цьому списку.

Перший служник *виходить*.
(*До другого служника*).

Знайди но двадцять добрих куховарів.

Другий служник

Запевняю вас, пане, поганих не буде; я візьму лише тих, хто обсмоктуватиме і лизатиме пучки.

Капулетті

Хіба це доказ?

Служник

Звичайно, пане! Хіба поганих куховар обсмоктуватиме й лизатиме пучки? Я таких не візьму.

Капулетті

Гаразд, іди!

Другий служник *виходить*.

Потрібно нам до свята готуватись!
Скажи, пішла Джувьетта до ченця?

Мамка

Пішла.

Капулетті

Лоренцо допоможе нам,
Вона ж уперта і свавільна надто.

Мамка

Вона вертає з радісним лицем.

Входить Джульєтта.

Капулетті

Дівча уперте! Де це ти блукала?

Джульєтта

Там, де навчилась я м'якій покорі,
І суперечить відтепер не буду
Бажанням вашим. Хочу на коліна
Упасти я,—так вчив мене Лоренцо,
І вашого прощення просити.
Віднині я дочка покірна ваша.

Капулетті

Покличте графа, хай почує він;
Цей шлюб я хочу взавтра святкувати.

Джульєтта

Я бачилася з графом у Лоренцо,
І як закони нам велють чесноти,
Привітна з ним і ввічлива була.

Капулетті

Прекрасно! Уставай, моя Джульєтто!
Я хочу з графом бачитись сьогодні.
Я ж наказав покликати його!
А цей чернець—о, він святий насправді,
Не марно так його шанує місто.

Джульєтта

Ходімо, мамко, у мою кімнату.
Допоможи мені обрати сукню,
Що якнайбільше личить до весілля.

Пані Капулетті

Ще встигнеш ти—весілля у четвер!

Капулетті

Іди із нею! Завтра нам—у церкву.

Пані Капулетті

Побоююсь—не вистачить часу.
Вже вечір незабаром.

Капулетті

Не турбуйся!
Догляну я усе і приготую.
Іди та поможи дочці зрядитись.
Не спатиму цієї ночі. Жінко,
Дозволь мені хазяйнувати... Люди...
Нема нікого... Сам піду до графа
І розкажу, що згодилась дочка.
Радію я, що згодилась дочка. *(Виходить)*.

СЦЕНА ТРЕТЯ

Кімната Джульєтти.

Джульєтта і мамка.

Джульєтта

Оце убір найліпший. Я прошу—
Зостав мене насамоті вночі.
Молитися я мушу небесам,

Щоб відпустили всі мої гріхи,
Багато їх душа моя вчинила.

Входить пані Капулетті.

Пані Капулетті

Як тут у вас? Допомогти вам треба?

Мамка

Ні, все готове, пані, для весілля.

Джульетта

Я прошу вас—дозвольте тут зостатись
Самій мені. Чимало ж є роботи
І вам і їй?

Пані Капулетті

Чудово... На добраніч.
Тобі також потрібно відпочити.

Пані Капулетті і мамка виходять.

Джульетта

Прощайте! Чи зустрінемося знову?
Непереможний страх спиняє серце
І теплота мого життя холодне.
До себе я назад покличу мамку...
Спинись, Джульетто! Що їй тут робити?
Насамоті усе вчинити мушу.
Ось цей напій...
А що, коли не допоже він?
І клятий шлюб відбудеться насильно?
Ні, ні! Напій весіллю перешкодить.
(Кладе ніж). А що коли отой напій—отрута,
І тільки смерті жде чернець мові,
Щоб не зазнати через шлюб безчестя?

Це ж він мене тоді звінчав з Ромео.
Здається—ні, цього не може бути.
Він досі був людиною святою.
Не хочу і в думках його ганьбити.
А що, коли прокинуся в гробниці
Раніше, ніж Ромео любий встигне
З'явитись в ній? Яка страшна хвилина!
Чи я не задихнуся там у склепі,
Немає в ньому свіжого повітря,
І там помру—покіль Ромео прийде.
Та як і житиму—мене злякає
Жахлива думка в темряві про смерть.
Але найбільше — місце страхітливе—
Той саркофаг—вмістилище прадавне.
Старих гробів, де протягом століть
Всіх наших предків тліють кістяки.
Скривавлений Тібальт,—живий недавно,—
Там в савані гниє; і люди кажуть,
Що в час нічний там привиди блукають.
О леле, леле! Що, коли прокинусь
Завчасно я від смороду чи крику,
Подібного до плачу мандрагори?
Який почувеш — і утратиш розум.
Тож може й я прокинусь божевільна,
Оточена страхіттями гидкими,
І гратимуся прашурів кістями?
Зриватиму з Тібальта покривало,
Або схоплю я кістку прадідівську
І нею виб'ю розум бідний свій?
Що бачу я? Немов Тібальтів привид
Женеться за Ромео, щоб убити
Рапірою його! Тібальте, стій!
Ромео, йду! І п'ю я ради тебе!

Випиває і кидається в ліжко за завісою.

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА

Зала в домі Капулеттів.

Входять пані Капулетті і мамка.

Пані Капулетті

Візьми ключі і принеси коріння.

Мамка

Потрібні там ще фініки та айва.

Входить Капулетті.

Капулетті

Мерщій, мерщій! Співали другі півні.

Давно дзвонили у досвітній дзвін.

Доглянь печені, любо Анджеліко,

І грошей не шкодуй.

Мамка

Доволі вам

Плескати язиком; лягайте в ліжку,

Інакше ви захворієте!

Капулетті

Ні!

Не спав ночами я, проте не хворів.

Пані Капулетті

Ви уночі ходили полювати!

Проте ваш час минув—тепер вже пізно!

Пані Капулетті і мамка виходять.

Капулетті

Все ревнощі! Все ревнощі!

Входять служники з вертелами, дровами і кошиками.

Гей, хлопче!
Що ти несеш?

1-й служник

На кухню щось, а саме що—не знаю!

Капулетті

Мерщій, мерщій!..

1-й служник *виходить*.

Потрібно дров сухих.
Спитай у Петера, йому відомо.

2-й служник

У мене розуму на дрова стало,
Не варто Петера і турбувати.

Капулетті

Гаразд, гаразд.

2-й служник *виходить*.

Надворі вже світає,
І мабуть граф з музиками надійде—
Він обіцяв.

За сценою музика.

І я музику чую.
Гей, мамко! Гей, дружино. Пані!

Входить мамка.

Збуди Джульєтту—одягни її.
А я піду тим часом до Паріса.
Та поспішай—жених уже надходить.
Мерщій, кажу.

Виходять.

СЦЕНА П'ЯТА

Кімната Джульєтти.

Входить мамка.

Джульєтта в ліжку.

Мамка

Джульєтто, пані! Бач, як міцно спить.
Ягнятчко моє... і не збудити.
Любесенька, улюблена, кохана.
Промов слівце мені. За цілий тиждень
Ви одсипаєтесь?.. От сон—так сон.
Збудити треба... Панночко моя. (*Відсуває засіку*)
Одягнена лежить!.. Прокиньтесь, пані.
О леле, леле! Пробі! Пробі! Вмерла!
Навіщо народилась я на світ?!
Горілки дайте! Пані, пані! Пане!

Входить пані Капулетті.

Пані Капулетті

Що сталось тут?

Мамка

Гіркий, жахливий день.

Пані Капулетті

Що сталося?

Мамко

О, лишенько. Погляньте!

Пані Капулетті

О боже! Світе мій! Мое дитятко!
Прокинься, дочко—чи помру з тобою.
До помочі!

Входить Капулетті.

Капулетті

А де Джульєтта? Там жених прийшов.

Мамка

Вже не жива вона. Померла, пане.

Пані Капулетті

Жахливий день. Вона померла, леле!

Капулетті

Погляну... Мертва... І заціпеніла...
Застигла кров і тіло задубіло;
О, ці уста покинуло життя,
І смерть згубила квітку чарівну,
Морозом поійнату...

Мамка

О, день гіркий!

Пані Капулетті

Жахливе діло!

Капулетті

Смерть,
Що доню відібрала в нас кохану,
Язик зв'язала—говорить несила...
Входять Лоренцо, Паріс, музиканти.

Лоренцо

Чи молода готова йти до церкви?

Капулетті

Готова йти, але не повертатись.
О, сину, смерть забрала молоду.

Ось квітка, вбита лютою зимою.
Так смерть мій зять і смерть мій спадкоємець,
Моєї доні чоловік. Загину,
І все дістанеться в обійми смерті.

Паріс

Я ледве ранку дочекатись встиг—
І ось яке видовище стрічаю.

Пані Капулетті

Огидний день, потворний, ненависний.
Найгірший день з усіх, що я зазнала.
Жахливий день, потворний день, лихий.
Не видано такого дня, ніколи.
О, чорний день! Потворний день! Гіркий!

Паріс

Зневажений, ошуканий, убитий!
Огидна смерть—ти скривдила мене.
Жорстока смерть—принизила мене!
Любов—життя. А без кохання—смерть!

Капулетті

Зневажений я, скривджений, убитий!
Годино зла—до нас ти прилетіла,
Щоб знищити, згубити наше свято.
Дитиночко, душе моє, дитино!
Померла ти, моє дівча маленьке.
З тобою втратив радість я свою.

Лоренцо

Ганьба! Ганьба! Відчаю не загоїть
Страшного лиха. Дівчину прекрасну

Ви поділяли з небом, а тепер
Вона належить небесам самим.
Ви мріяли знести Джульетту вгору,
І от тепер сумуєте, коли
Вона знеслась над хмари, в височінь.
Не треба сліз; потрібно розмарином
Її квітчати, як говорить звичай,
Та віднести її тепер у церкву.
Дурна природа плаче і ридає,
Та з наших сліз сміється вищий розум.

Капулетті

Все, що ми готували до весілля,
Тепер згодиться задля похорону.
І музика сумним задзвонить дзвоном,
Бенкет веселий—помином журливим...
Весільний спів замінить вічна пам'ять,
Вінчальні квіти вкриють труп блідий.
Як страшно все, жахливо як змінилось.

Лоренцо

Ідіть до себе, пане—і ви, пані,
Ви, граф, також! Бо треба готуватись
Померлу нам до склепу проводжать.
Карає небо вас,—не зловживайте
Його терпінням...

Усі виходять. Залишаються музиканти.

1-й музикант

Доведеться складати дудки й забиратись.

Мамка

Ховайте, ховайте, хлопці. Бачите, яка сумна подія.

1-й музикант

Клянуся, але в цьому разі треба заплатити.

Входить Петер.

Петер

Музики, музики. Заграйте „Радість серця“. „Радість серця“—якщо хочете мене звеселити.

1-й музикант

Чому саме „Радість серця“?

Петер

Музики! Саме тому, що мое серце співає „Серце, сповнене журби“. Вдарте якої знаєте — веселої, сумної пісні, аби розвіяти мій сум.

1-й музикант

Не будемо грати! Тепер не час веселитись.

Петер

Отже ви не хочете?

Музиканти

Ні!

Петер

Тоді ви дістанете від мене...

1-й музикант

Що саме?

Петер

Звичайно, не гроші, а доброго стусана, вуличні співаки!

1-й музикант

Ах ти, лакей!

Петер

А ось я тобі ножем по потилиці. Я й без ключа дам вам „ре“. А також і „фа“. Зрозуміли? .

1-й музикант

Коли ти нам даси „ре“ і „фа“, то мабуть ти знаєшся на нотах?

2-й музикант

Сховайте свого ножа і здобудьте розум.

Петер

Стережись мого розуму! Я вас заб'ю залізним розумом, хоч і сховаю залізного ножа. Відповідайте мені люди:

Коли сповило серце нам страждання
І сум бентежить душу нам,
Тоді сріблястії звучання...

Чому сріблястії звучання? Що скажете, Сімоне Струно?

1-й музикант

Мабуть, тому, що срібло звучить приємно!

Петер

Влучно. А ваша думка, Гуго Гудочку?

2-й музикант

Я гадаю, що „сріблястії звучання“ тому, що музикантам сплачують за співи сріблом.

Петер

Дотепно. Ваше слово, Якобе Звучок?

3-й музикант

Не знаю!

Петер

Гаразд, пробачте. Адже ви співець? Я за вас відповім: „Сріблясті звучання“ тому, що музиканти не варт-золота.

Сріблясті звучання
Бадьорять дух і серце нам. (*Виходить*).

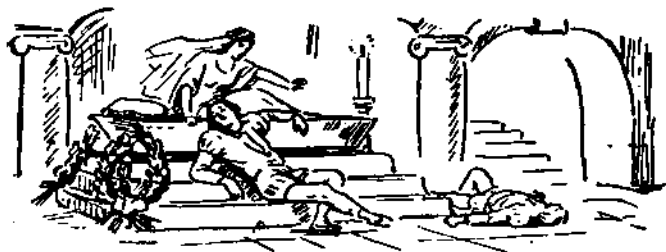
1-й музикант

Що це за чумна потвора?

2-й музикант

Хай йому біс, Джек! Ходімо, дочекаємося плакальниць, залишимося обідати.

Завіса

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА ПЕРША

Мантуя. Вулиця.
Входить Ромео.

Ромео

Коли правдиві мрії снів солодких,
Мій сон сьогоднішній віщує радість:
Володарка моя сидить на троні;
Незнаний друг мене сьогодні зранку
Підніс угору в простір над землею,
Я снів про те, що був мерцем в труні.
Це дивний сон—я був мерцем, що мислить.
Вона мене поцілувала любо—
І я ожив і став володар світу.
Любов—всевладна, якщо тинь П
Мені дає таке могутнє щастя.

Входить Балтазар.

З Верони звістка. Балтазар, добридень!
Чи ти привіз листа від фра Лоренцо?
Дружина як, і як живе мій батько?
Питаю за Джульетту,—щастя всюди,
Коли вона сама щаслива!

Балтазар

Вона щаслива і спокійна нині,—
Бо тихо спить у склепі Капулеттів.
І серед ангелів живе її душа.
Її труна в родиннім саркофазі,
Про це я сповістити вас прийшов.
Мені пробачте за журливу звістку,
Мені ви наказали слугувати.

Ромео

Ти правду кажеш? Зорі викликаю...
Ти знайдеш дім мій,—дай перо, папір
І коней приготуй, вночі поїду.

Балтазар

Благаю, пане, вас,—не поспішайте:
Страшенно зблідли ви і зір віщує
Жахливе лихо...

Ромео

Це не такі Мовчи!
Облиш мене, виконуй мій наказ.
Ти від монаха не привіз листа?

Балтазар

Ні, пане мій!

Ромео

Однаково, іди!
Та коней приготуй. Я не загаюсь!

Балтазар виходить.

Вночі побачу я свою Джульетту.
А застб е. Думки злостиві швидко
Людину опановують в біді.
Пригадую, аптекар нещасливий
Живе отут. Помітив я недавно,
Одягнений в лахміття вбоге, він
Варив таємне зілля на вогні,
Його жебрацтво до кісток огризло,
Висіла в нього в хижці черепаха
Та алігаторів кістак, та шкіри
Якихось риб незнаних. На полиці
Здіймалися самі склянки порожні,
Горшки зелені, пузирі посохлі,
Насіння, мотузки, коржі рожеві
Та інший скарб його жебрацький. Я,
Помітивши це вбозтво, так промовив:
„Коли б хотів отрути хтось дістати,
Хоч в Мантуї за це карають смертю—
Тут раб живе, що смертю крамарює“.
З'явилась думка лиш перед бідую,
І цей жебрак мені продасть отруту.
Пригадую, що тут його житло.
Сьогодні свято—він замкнув крамницю—
Гей, гей, аптекарю!

Виходить аптекар.

Аптекар

Хто тут такий?

РОМЕО і АПТЕКАР. Мал. А. Діксі Молодшого.

Ромео

Виходь сюди! Я бачу, ти жебрак:
Візьми дукатів сорок—дай мені
Отрути трошки, щоб нараз вона
По жилах смертоносно розлилася,
Щоб той, хто жити натомився, впав
На землю мертвим, щоб напій отруйний
Дихання виштовхнув, неначе порох
У пострілі гарматному.

Аптекарь

Ласкавий пане,
Отрута є, але закон карає
Людей, що продають її на смерть.

Ромео

Жебрак убогий—смерть тебе лякає?
Я бачу голод на твоїм обличчі,
Убозтво бачу в погляді твоїм,
Тебе зневага людська похилила.
Тобі і світ, а з ним закон не друзі,
Закон тобі скарбів не дарував,
Поруш закон, продай мені отруту.

Аптекарь

Не я продам, а продає жебрацтво.

Ромео

В жебрацтва я й прошу, а не у тебе.

Аптекарь

Змішайте це з водою, потім пийте,
Якби ви силу двадцятьох людей
В собі вмистили,—смерть вас подолає.

Ромео

Ось золото—отрута щонайгірша,
Найгірший вбивця в цім огиднім світі,
Що всіх людей калічить і вбиває.
Отруту я продав, не ти мені.
Купи для себе попоїсти трохи.
Це не отрута, а бальзам жаданий,
Його у склепі вип'є твій коханий. (*Виходить*).

СЦЕНА ДРУГА

Верона. Келія Лоренцо.

Входить брат Іоанн.

Іоанн

Гей, францісканцю! Брате пресвятий!

Входить Лоренцо.

Лоренцо.

Ти з Мантуї? Твій голос я впізнав.
Що там Ромео? Може він листа
Прислав мені?

Іоанн

Шукав я францісканця,
Щоб їхати до Мантуї нам разом.
Відвідував у місті хворих він,
Його знайшов я, тільки вартові
Обох нас затримали,—відказавши,
Що в домі ми зачумленім були.
Загаялися ми і я не встиг
До Мантуї поїхати.

Лоренцо

Хто ж листа
Ромео передав?

Іоанн

Ніхто!

Лоренцо

О доле;
Заприсягнуь, це був важливий лист;
Про справи там поважні говорилось,
І через те події можуть статись
Не передбачені. Мій любий брате,
Десь лома ти залізного дістань
І принеси.

Іоанн

Негайно принесу. *(Виходить)*.

Лоренцо

Тепер мені потрібно йти до склепу:
Прокинеться Джульетта незабаром,—
Коритиме мене, що я листом
Ромео сповістить не встиг. До нього
Я напишу, не гаячи хвилини,
Жива лежить у мертвій домовині. *(Виходить)*.

СЦЕНА ТРЕТЯ

Кладовище. Склеп Капулеттів.

Входить Паріс і паж, що несе квіти і смолоскип.

Паріс

Дай, хлопче, смолоскипа! Відійди!
Ні, погаси, нехай не бачать нас.
Лягай під тисом ти і прислухайся,
Приклавши чуйно вухо до землі.
На кладовищі чути кожен крок.
Як щось почувеш, засвисти негайно,

І я збагну, що хтось сюди іде.
Дай квіти! А тепер наказа слухай.

Паж

Самому моторошно залишатись
На цвинтарі—та мабуть доведеться! *(Входить)*.

Паріс

Твоє я уквітчаю шлюбне ліжко,
О, квітонько! Навколо тут каміння.
І пахощами я тебе зрошу,
Або слізьми пекучими, гіркими.
Тебе вночі ховатиму я знову,
Оплакуючи смерть твою дочасну.

Паж *свистить*.

Свистить мій паж—це значить, хтось іде.
Чия нога злочинна тут ступає,
Мою святиню любу осквернивши?
І смолоскип? Сховаюся в пільму. *(Ховається)*.

Входять Ромео, Балтазар, що несе смолоскип.

Ромео

Мотику дай і цей залізний лом,
Візьми листа цього і взавтра вранці
Віддай моему панові і отцеві.
Дай смолоскип,—коли ти жити хочеш,
Що б не почув і що б ти не побачив,
Все ж не підходь, не заважай мені,
Тепер сюди ступлю, до ліжка смерті,
Побачити коханої лице.
Здійму я перстень з мертвої руки,
Бо він мені потрібний доконечно,
Аби здійснити річ мені важливу.

Але коли підглядувати будеш,
Я розірву тебе, я пошматую
На кладовищі цім голоднім, темнім.
Мій задум дикий,—в цей дикунський час.
Лютіший я від тигра і від моря,
Що хвилі підіймає в хуртовину.

Балтазар

Я відійду, не буду заважати.

Ромео

І приязнь доведеш свою. Візьми!
Живи щасливий і прощай, мій друже!

Балтазар *(набік)*

Сховаюсь тут, бо відійти несила,
Усі його учинки підозрілі. *(Виходить)*.

Ромео

Жахлива паша, черево несите,
Пожерло ти найкращу в світі квітку,
Я щелепи твої гнилі розкрию
І нагодую їжею новою.

Паріс

Монтеккі це, вигнанець гордовитий!
Убивця мого родича, убивця
Коханої, прекрасної Джульєтти!
Тепер прийшов глумитися над тілом
Моеї дівчини. Його схоплю! *(Наближається)*.
Спинись, зухвалий і гидкий Монтеккі!
Ти мститись намагаєшся й по смерті?
Твій час настав і я схопив тебе,
Зо мною йди, або загинеш тут.

РОМЕО і ПАРИС. Мал. М. Ретча.

Ромео

Ні, я сюди загинути прийшов,—
Дитино ніжна, не буди відчаю.
Облиш мене... Тут мертвяки навколо.
Юначе мій, благаю я, не змушуй
Мене новим гріхом ганьбити душу.
Не збуджуй гніву знов. Залиш мене.
Клянуся—ти, дорожчий всіх на світі,
А я себе ненавиджу тепер.
Не стій, біжи, живи і розкажи,—
Розумний від шаленого утік.

Паріс

Твої закляття зневажаю я,
Злочинець ти і ти мені належиш.

Ромео

Ти сварку розпочав? Стривай, хлопчисько!

Б'ються.

Паж

Мій боже, бійка,—вартових покличу.

Паріс

Мене поранено (*падає*). Будь милосердний,
І поклади мене у склеп Джульетти... (*Вмирає*):

Ромео

Клянусь, що покладу. В обличчя гляну,
Меркуціо родич він—це граф Паріс.

Щось Балтазар мені казав, та я

Збентежений не слухав. Він промовив:

„З Джульеттою граф мусів одружитись“.

Чи правда це, чи тільки сонний привид?

Чи може я, почувши про Джульетту,

Свій розум загубив? Дай стисну руку,

Ти вписаний зі мною в книгу суму.

Тебе сховаю у труні величній.

В труні? Не так! В ясній і пишній вежі,

А не в труні Джульетта спочиває.

І нині склеп—палац розкішний буде,

Лежи, о, мертвий,—смерть тебе ховає.

(*Кладе Паріса в склеп*).

В хвилину смерті люди відчувають

Веселості наближення, неначе

Предсмертну блискавку. А це хиба

Веселість? О, моя кохана, ніжна,
Хоч смерть забрала мед твого дихання,
Але твою красу вона не вбила,
Не піддалась ти їй. Краси відзнака—
Твої вуста і лиця ще рожеві,
Немає тут блідого стягу смерті.
Тібальт, у довгим савані кривавім,
Чи можу вшанувати я тебе
Інакше, ніж самого себе вбивши?
Адже твоє життя я обірвав.
Пробач, мій брате. О, чому, Джульетто,
Ти чарівна така? Невже і смерть
Закохана у тебе? Я навіки
Зостанусь тут з тобою і ніколи
Із темряви не вийду. З гробаками,
Твоїми покоївками лишусь.
Мене чекає тут спочинок вічний,
Я тут зніму тягар зірок злостивих
З потомленої шиї. І востаннє
На тебе гляну, пригорну востаннє,
А ви, вуста, життя мого двері,
Зміцніть угоду з смертю страшною.
Гіркий мій проводирю і огидний,
Мій лоцмане страшний, розбий ущент
Цей човен нещасливий об каміння.
П'ю за мою любов! (п'є). Аптекарь щирий.
Правдивий ти. Вмираючи, цілую! (Вмирає).

*З другого боку кладовища входить Лоренцо з ліхтарем,
мотикою і ломом.*

Лоренцо

Святий Франціску, ледве я їду
В цій темряві. А хто це тут лежить?

Балтазар

Ваш приятель і вас він добре знає.

Лоренцо

Хай бог вас захистить! Скажіть, мій друже,
Що то за смолоскип там світить марно
Для гробаків і черепів безоких?
І він горить у склепі Капулеттів.

Балтазар

Це правда, отче. В склепі тім господар,
Що любите його ви!

Лоренцо

Хто!

Балтазар

Ромео.

Лоренцо

Давно він там?

Балтазар

Та мабуть з півгодини.

Лоренцо

Ходімо в склеп!

Балтазар

Не смію, мій панотче,
Мій пан не знає, що я тут zostався,
Довідавшись, мене б скарав він смертю.

Лоренцо

Я сам піду. Коли б не сталось лиха!

Балтазар

Коли я тут під деревом заснув,
Мені здалося—пан мій бився з кимсь
І вбив його.

Лоренцо

Ромео! Сину мій! *(Підходить)*.
О, леле, леле! Кров якась вкриває
Щі сходи кам'яні до склепу.
Хто кинув тут скривавлені ці шпаги
При вході до оселі супокою? *(Входить до склепу)*.
Ромео! Зблід! А це хто? Граф Паріс.
Скривавлений. Година нещаслива
Причиною кривавої події...
Вона прокинулась.

Джульєтта *прокидається*.

Джульєтта

Мій добрий отче?!
Скажіть, де муж мій? Тут він бути має,
Його я жду! Де ж, де Ромео мій?

Шум зовні.

Лоренцо

Я чую шум. Ходімо звідси, пані,
Тут віє смерть, чума і сон жахливий.
Від нас міцніша сила вкрай розбила
Всі наші сподівання,—тож ходімо.
Твій чоловік померлий тут лежить.
Помер Паріс. Ходімо. Я тебе
В жіночому монастирі укрию.
Та не розпитуй і не гайся. Бачиш,
Іде сторожа, поспішай, Джульєтто,
Зостатися я не наслідуюсь тут. *(Виходить)*

Джульєтта

Іди! Я тут лишуся? Що таке?
Коханий стиснув пляшечку рукою
Отрута, бачу, викликала смерть.
Скупий! І краплі не лишив мені.

Що діяти? Його я пошлюю,
Гірку отруту вип'ю з уст його,
І тим врятуюся—вуста ще теплі. *(Цілує)*.

1-й вартовий

Веди нас, хлопче. Де ж тут? Я не бачу.

Джульєтта.

Не можна гаятись. Кинджал щасливий.
Ось піхви... *(Вихоплює кинджал з піхов Ромео і вбиває себе)*. Тут іржавий ти довіку,
І дай мені мою жадану смерть.

(Падає на тіло Ромео і вмирає)

Входять вартові з Парісовим пажем.

Паж

Це місце тут. Он світить смолоскип.

1-й вартовий

Кров бачу! Кладовище обшукайте.
Як знайдете когось, тримайте міцно.
Жахливий вигляд—граф лежить убитий,
Джульєтта вся скривавлена, ще тепла,
Хоч дві доби тому її сховали.
Біжіть по князя і по Капулеттів.
Покличте всіх! Монтекків розшукайте!
Ми бачимо, отут кривавий ґрунт,
А де ж той ґрунт, що викликав нещастя?
Без огляду нам не збагнути справи.

Входять вартові, *тримаючи* Балтазара.

2-й вартовий

Слуга Ромео був на кладовищі.

РОМЕО і ДЖУЛЬЄТТА. Картина Ф. Пілотті.

1-й вартовий

Тримай його, допоки князь надійде.

3-й вартовий

Ось тут чернець—він стогне і ридає,
Ми лом у нього узяли і кирку,
Із кладовища повертався він.

Входить князь із своїм підчотом.

Князь

Скажіть мені, яке тут лихо сталося,
Що нас від сну ранкового збудили?

Входять Капулетті, пані Капулетті та інші.

Капулетті

Що скоїлось? Яке нещастя сталося?

Панні Капулетті

Народ на вулиці кричить „Ромео“,
А дехто ще й „Джульетта“ і „Паріс“,
І стогнучи, усі біжать сюди.

Князь

Яка біда турбує вухо наше?

1-й вартовий

Володарю, Паріс лежить забитий,
Ромео мертвий і Джульетта мертва...
Її забито. Труп не охолов.

Князь

Шукайте всі, знайти уміть злочинців.

1-й вартовий

Слуга Ромео тут... А з ним чернець.

А от знаряддя їхні, щоб зламати
Гробницю вашу.

Капулетті

Кров тече струмком,
Кинджал залишив піхви, ось вони—
На боці мертвого висять порожні,—
Знайшов він піхви в грудях у Джульетти.

Пані Капулетті

О, леле! Чую похоронний дзвін!
Жорстоку смерть мені віщує він!
Входить Монтеккі та інші.

Князь

Ти рано встав, Монтеккі, щоб побачить,
Як син єдиний твій зарано ліг.

Монтеккі

Володарю, вночі дружина вмерла,
Сумуючи за сином, а тепер
Яка біда загрожує мені?

Князь

Дивись,—побачиш.

Монтеккі

Хлопче непочтивий,
Ти вмерти поспішив раніш ніж батько.

Князь

Плачу не починайте. Нам потрібно
Все з'ясувати: початок, причину
Оцих подій,—тоді я сам прийму
У горюванні участь. А тепер,
Затриманих сюди привести зараз.

Лоренцо

Злочинець я, хоч завинив найменше.
Повстали проти мене, наче доказ—
Страшний цей злочин, час і навіть місце.
Я винуватий, втім і оборонець.

Князь

Повідай нам усе, що тільки знаєш.

Лоренцо

Все розкажу! Мені недовго жити!
Ромео мертвий—чоловік Джульетти,
Джульетта мертва—то його дружина;
Вінчав їх я. І день того весілля,
Був смертним днем Тібальтовим. Ця смерть
Ромео засудила на вигнання;
Не за Тібальтом плакала Джульетта,
Хоч намагались ви, щоб сум розбити,
Її звінчати з графом силоміць.
Вона прийшла до мене—пам'ятаю,
Вона благала допоміти,—інакше
Загрожувала стратити себе.
Тоді я дав їй сонний трунок,—всі
Її за мертво мали. Я листа
Ромео надіслав, щоб він вночі
Сюди приїхав визволити дружину
З труни фальшивої... Проте мій вісник,
Затримався і тільки уночі
Назад вернув листа. Тоді я сам
Сюди прийшов Джульетту розбудити,
Її хотів я в келії сховати,
Тим часом я б Ромео сповістив.
Та помилився я. Її сюди прийшовши,
Мерців побачив: тут лежали поруч
Ромео вірний і Паріс шановний.

Вона прокинулась. Її благав я
Піти зо мною, підкоритись долі
Та шум злякав мене. Вона в відчаї
Зо мною не пішла і певне враз
На себе руку підвела злочинну.
Це все, що знаю я. А щодо шлюбу—
Про нього мамка знала. Якщо винний я
В страшному злочині,—візьміть життя,
Хоча мені лишилось мало житти,
І хай мене скарають за злочинство.

Князь

Тебе вважали за святу людину...
А де служник Ромео? Що він скаже?

Балтазар

Про смерть Джульетти пану розказав я,
Він уночі приїхав до Верони
До цього склепу, наказав листа
Віддати фра Лоренцо, потім він
Сюди прийшов і геть прогнав мене.

Князь

А де цей лист? Його я прочитаю.
І де той паж, що викликав сторожу?
Скажіть, що ваш господар тут чинив?

Паж

Сюди приніс він квіти й наказав
Мені чекати. Підкорився я
І раптом хтось із смолоскопом склеп
Ламати починає. Граф Паріс
Напав на нього, я тоді побіг
І викликав людей. Це все, що знаю.

Князь

Цей лист підтверджує ченцеву повість.

Кохання розвиток і смертну звістку,
Тут писано, що він придбав отруту
В аптекаря убогого й до склепу
Сюди прийшов з Джульеттою померти.
Ви—Капулетті, ви—Монтеккі—люди?!
Найшовся бич на вашу ворожнечу;
Коханням небо розквіт ваш скарало,
А я за потурання вашим сварам
Двох рідних загубив. Усім покара!

Капулетті

Монтеккі, брате мій, дай стисну руку,
Дочки це удовина часть! Не прошу
Я більшого!

Монтеккі

Але я зроблю більше
Ій статую поставлю золоту.
І доки існуватиме Верона,
Це буде пам'ятник за все цінніший.
Тій дівчині, що всіх була вірша.

Капулетті

Тоді й Ромео золотий заблїсне.
Дітей обох ненависть вбила злісна.

Князь

В похмурий день прийшов жаданий спокій,
Не хоче сонце осявати нас,
Кого пробачити, чи покарати жорстоко,
Потрібно вирішити нам в цей час!
Не склали повісті сумнішої поети,
Ніж повість про любов Ромео і Джульетти.

Виходять.

«РОМЕО І ДЖУЛЬЄТТА» В. ШЕКСПІРА

І

В творчості В. Шекспіра трагедія „Ромео і Джульєтта“ що з'явилася в 1597 році, займає дуже значне місце. Це не тільки один із найбільш поетичних і майстерних творів великого драматурга, але й твір, що з'являється початком нового періоду в його творчості.

Справді, „Ромео і Джульєтта“ — перша психологічна трагедія автора „Отелло“ і „Гамлета“; у ній зустрічаємо ми елементи, що розвиваються в наступних п'єсах Шекспіра.

Одним із найспірніших питань шекспірознавства є датування п'єс драматурга і встановлення оригінального тексту. На жаль, ми не маємо рукописів Шекспіра, а друковані видання його творів кишать друкарськими помилками, що часто зовсім спотворюють текст. Що ж стосується встановлення точної дати написання окремих його творів, то й тут важко вийти за грані гіпотези і стати на ґрунт реальних фактів.

Підсумуємо дані, до яких прийшло сучасне шекспірознавство у питанні про „Ромео і Джульєтту“.

Перше видання п'єси, як ми уже згадували, вийшло в світ у 1597 році, під такою назвою: „Чудово придумана трагедія про Ромео і Джульєтту. У тому вигляді як вона часто (з великим успіхом) привселюдно виставлялася

Високоповажного Лорда Хендсона слугами“. Це видання за його форматом і часом виходу в світ називається „Quarto I“.

Текст цього видання з літературної точки погляду не являє великого інтересу—остільки він спотворений друкарськими помилками, викривленнями і пропусками. Досить сказати, що, порівняно з наступним виданням, „Кварто I“ дає текст, скорочений на 775 рядків, тобто на одну чверть обсягу всієї п'єси.

Через два роки з'явилося друге видання п'єси під такою назвою: „Найчудовіша і найпечальніша трагедія про Ромео і Джульєтту. Наново виправлена і поліпшена. В тому вигляді як вона неодноразово виставлялася Високоповажного Лорда Камергера слугами“. Видання це називається: „Quarto II“. Воно дає текст більш поширений порівняно з Кварто I, але також з багатьма друкарськими помилками і викривленнями. Текст цей без сумніву висходить до сценічної традиції. Наприклад, перед фінальною інтермедійною сценою (IV, 5) у виданні Кварто II значиться: „Входить Вілль Камп“—цей останній був одним із кращих коміків у шекспірівському театрі і незмінним виконавцем ролей блазнів і дурнів.

1609 рік приніс третє видання трагедії, яке відрізняється від Кварто I і II лише посиланням на те, що п'єса виставлялася „слугами короля“ у театрі Глобус, а також наявністю нових друкарських помилок і викривлень. Відомий шекспіролог Рудольф Жене розцінює це видання дуже низько. Четверте видання „Ромео і Джульєтти“ (Quarto IV), що вийшло без зазначення року і не принесло ніяких виправлень текстологічного порядку, уперше мало вказівку на приналежність п'єси Шекспіру. На титульному листку кількох примірників надруковано: „Твір В. Шекспіра“. Це було останнє за життя, як можна гадати, видання п'єси. У тритомній збірці творів В. Шекспіра, що вийшла в 1623 році (т. зв. Folio I),

„Ромео і Джульєтта“ надрукована в останньому томі серед „трагедій“—між „Тітом Андроніком“ і „Тимоном Афінським“. Це видання давало більш вивірений порівняно з попереднім текст, не вільний все ж від ряду викривлень. Наступні перевидання Folio I в 1632, 1664 і 1685 роках нічого нового в текстологію „Ромео і Джульєтти“ не внесли.

Знахідка шекспірологом Пен Кольєром в 1852 році примірника видання Folio II (1632) з поправками і примітками, зробленими письмом XVII сторіччя, після експертизи, проведеної спеціалістами, виявилась підробкою, що не має ніякої наукової цінності. Всі виправлення, що внесені Пен Кольєром у текст „Ромео і Джульєтти“ і увійшли в деякі видання Шекспіра (зокрема у російський переклад Н. Кетчера), тим самим повинні бути відкинуті як фальсифікація. Наукові видання „Ромео і Джульєтти“ відтворюють текст першого Фоліо з виправленнями за Кварто II і III. Число видань п'єси як у збірках творів Шекспіра, так і в тих, що виходили окремо, не піддається обліку. П'єса перекладена майже на всі мови світу.

Питання про точне датування створення „Ромео і Джульєтти“ залишається і в цей час відкритим. Безсумнівне одне—створення п'єси припадає на більш ранній період і відділено від першого видання значним проміжком часу. Деякі шекспірологи на підставі слів мамки про те, що вже „минуло 11 років після землетрусу“, відносять дату створення п'єси до 1591 року, бо землетрус в Англії був в 1580 році (див. коментарі Р. А. Дусе'я до видання творів Шекспіра¹). Не кажучи вже про хисткість цієї основи, самий характер і стиль трагедії, що виявляє зрілу майстерність молодого генія, вимагає віднести п'єсу до пізнішого часу. Ніяк не можна погодитись, що „Ро-

¹ The Works of W. Shakespeare, complet in seven volumes. L, 1868).

мео і Джульетту“ написано до учнівських п'єс: „Даремні старання любові“ і „Комедія помилок“. З другого боку, велика кількість евфуїзмів (так називалась пишномовна літературна манера, що полягала в ефектних протиставленнях, пишних метафорах, в навмисній грі слів і т. д.), характерних для творчості Шекспіра першого періоду, тяжіння до закінченої віршованої строфіки, наприклад, до сонету,—пригадаємо початковий сонет (пролог), діалогічний сонет (сцена між Ромео і Джульєттою—1, 5), сонет, що завершує I акт (виголошується як і пролог спеціальним хором), велика кількість римованих рядків і навіть цілих монологів, що надзвичайно типово для ранніх п'єс Шекспіра,—все примушує віднести створення „Ромео і Джульєтти“ до першого п'ятиріччя літературної діяльності драматурга. Ернесто Россі, якимось кинув фразу, яку можна прикласти не тільки до актора, але й до самої п'єси: „Для створення Ромео потрібні якості, які ніколи не зустрічаються в один і той же час: молодість і майстерність. Коли є молодість, ще нема майстерності, а коли приходить майстерність—молодість без сліду зникає“. Шекспірові вдалося однак вмістити несумісне—з'єднати юність почуття і художньо повноцінне, творчо дозріле відтворення його. Шекспіролог Мелон відносить написання даної п'єси до 1595—96 років.

Сучасний шекспіролог Чемберс висловлюється на користь 1594—95 років, як приблизної дати написання „Ромео“. Очевидно, це найвірніше, хоча, на жаль, гіпотетичне розв'язання питання. Якщо п'єса була написана у 1595 році, вона тоді ж могла потрапити на сцену. При великій кількості драматичних новинок на той час, одна й та ж п'єса не могла надмірно часто виконуватися впродовж одного сезону. Перше видання „Ромео і Джульєтти“, що вийшло в світ до середини квітня 1597 р. (див. книгу Е. Даудена „Шекспір“), вказує у підзаголовку, що ця п'єса часто і з великим успіхом виста-

влялася на сцені. Для частих вистав потрібен час, до того ж створення п'єси і її надрукування завжди бували в ту пору відділені значним проміжком. Отже, наявність 2—3 років, що відділяють написання п'єси від її виходу в світ, обумовлена не тільки бажанням дозвільних коментаторів, а й самою дійсністю.

Як завжди у Шекспіра, сюжет „Ромео і Джульєтти“ не є його оригінальним створенням, а запозичений ним у попередників. У ряді дослідів встановлено літературний розвиток образів двох нещасних коханців, що впали жертвою ненависті батьків.

Джерела сюжету приводять нас до Овідія. Четверта книга його „Метаморфоз“ (вірші 55—165) оповідає про кохання Пірама і Фісби, що пізніше пародійно виклав Шекспір у комічних сценах „Сна літньої ночі“. І. А. Аксенов, що вказав на цю паралель, так неточно і викривлено виклав зміст поеми Овідія, що я змушений виправити його помилки¹. Дівчина і юнак, що жили у Вавілоні,—Пірам і Фісба—полюбили одне одного і зустрічалися проти волі батьків біля високої стіни, що відділяла їх будинки. Вони крізь щілини у стіні обмінювалися присягою і зітханнями. Одного разу закохані умовилися зустрітися під тінистим шовковичним деревом біля гробниці. Першою на побачення прийшла Фісба, але, злякавшись левиці, що зустрілася їй на дорозі, дівчина заховалася у печері, загубивши по дорозі своє покривало. Левиця „розтерзала його кривавою пащею“, і Пірам, який незабаром надійшов, подумав, що його

¹ За Овідієм, Пірам, побачивши скривавлений покрив Фісби і помилково прийнявши його за свідчення її смерті, кінчає життя самогубством. Незрозуміло, звідки взяв Аксенов історію дружби батьків коханців, що нібито передувала їх сварці. Також незрозуміло, чому тутове або шовковичне дерево (Magus), під яким зустрічалися коханці, обернено Аксеновим у гранатове (Punica Granatum).

кохана загинула. Нещасний проколів себе мечем. Побачивши його труп, Фісба також вкоротила собі життя. Це оповідання користувалось широким розповсюдженням в епоху Відродження, коли посилено почав розвиватися інтерес до античної культури. Природно, що могли виникнути і виникли наслідування даної поеми. Однак, твердити остільки безапеляційно, як це робить Аксенов, що четверта книга „Метаморфоз“ за допомогою продовжень, зроблених рядом авторів, послужила безпосереднім джерелом „Ромео і Джульєтти“,—все ж ми не зважимося. Навіть спокусливе сусідство „Ромео“ і „Сна літньої ночі“, відділене, правда, „Річардом II“, про що Аксенов забуває згадати, не може ствердити цієї гіпотези.

Надто іронічно ставився Шекспір до вистави „Трагедії про Пірама і Фісбу“, щоб трактувати її серйозно. Що ж стосується самопародіювання Шекспіра, то в нас нема ніяких даних на користь такої гадки. І нарешті, якщо стати на шлях шукань схожості між багатьма літературними сюжетами, ми їх знайдемо і в поемі Готфріда Страссбурзького „Трістан і Ізольда“, і в п'ятій пісні Дантового „Пекла“, що оповідає про печальну любов Франчески і Паоло і т. д. Далеко вірніше відмовитися від подібної роботи і встановити генетичний зв'язок між „Ромео і Джульєттою“ і його літературними попередниками. Спробуємо зробити це.

Відомий італійський письменник Мазуччо Гвардато з Салерно у своїй книзі „Новелліно“, що вийшла в світ 1476 року, в оповіданні тридцять третьому¹ (четверта частина), присвяченому найсвітлішому сеньйору герцогу Амальфі, дав перший виклад ситуації, покладеної в основу „Ромео і Джульєтти“. Молодий сьєнець на ім'я Маріотто Міньянеллі, коханець прекрасної дівчини Джа-

¹ А зовсім не в тридцять шостому, як указано в коментарях до нового видання Шекспіра—„Академія“, 1937 р., стор. 633.

нощи Сарачені, таємно повінчаний з нею августинським монахом, посварився з якимсь поважним міщанином і в запалі суперечки убив його. Маріотто утік із Сьєни в Александрію до свого дядька, багатого купця. Батьки Джаноцци, які нічого не підозрювали про шлюб їх доньки з Маріотто, мали намір видати її заміж за одного юнака. Не знаючи, як уникнути осоружного шлюбу, Джаноцца звернулася по допомогу до монаха, який повінчав її з Маріотто. Він дав їй сонний напій, що діяв на протязі трьох днів і надавав живому подібність мертвого. Сплячу Джаноццу вважали померлою і поховали. Монах переніс дівчину до себе у келію, повернув її до життя і вона, передягнувшись послушником, направилася в Александрію. Однак, раніш ніж дівчина досягла мети, звістка про її смерть дійшла до Маріотто і він прибув у Сьєну, щоб поглянути на могилу коханої. Тут його схопили і за присудом зняли голову. Нещасна Джаноцца, дізнавшись про загибель коханого, постриглась у монахині¹. У новелі Мазуччо герої мають імена, ще не схожі з іменами персонажів шекспірівської трагедії, дія розгортається не в Вероні, а в Сьєні і в Александрії. Та це не істотно. У новелі цілком відсутній мотив ненависті двох родин. По суті шлюбів Джаноцци і Маріотто ніщо не загрожує і не заважає. Подруге, Маріотто вбиває при випадковій сварці не родича своєї коханої, а сторонню людину, що послаблює конфлікт, як і розв'язка (постриження в монахині Джаноцци). Та хоча новела Мазуччо і не послужила безпосереднім джерелом фабули „Ромео і Джульєтти“, все ж вона з'явилась початком літературної традиції, що привела через сто з лишком років до написання великої трагедії. Дальший розвиток сюжету, вперше викладений Мазуччо, одержав у новелі Луїджі да Порто,

¹ Мазуччо Гвардато. „Новелліно“, переклад під редакцією А. А. Смірнова із вступною статтею А. Дживелегова — „Академія“, 1931 р.

що була написана в 1524 році і вийшла в світ у 1535 під назвою „La Giulietta“—„Джульєтта“.

Тут герої фігурують під своїми, пізніше увічненими Шекспіром іменами, в основу драматичного конфлікту покладена смертельна ворожнеча двох родин Монтеккі і Капулетті¹, описана перша зустріч Ромео і Джульєтти на балі у домі батьків Джульєтти; да Порто обертає випадкове вбивство міщанина в дуель між Ромео і родичем Джульєтти—Тібальтом, вносячи тим самим у новелу новий мотив боротьби між обов'язком і любов'ю. Розв'язка у всьому майже схожа з шекспірівською. Відмінність ось у чому: Ромео, побачивши мнимий труп Джульєтти, приймає отруту, у цей момент Джульєтта прокидається, розкриває таємницю коханцеві—однак пізно, отрута чинить своє діло, і Ромео вмирає. Вдихнувши отруйні випари, від задухи умирає над його трупом і Джульєтта. Ворогуючі родини примиряються біля могили своїх дітей. Да Порто наприкінці вихваляє вірність Джульєтти і моралізаторськи протиставляє її легковажності сучасних йому жінок.

У більш розгорнутому вигляді новела да Порто була оброблена у вигляді поеми:—„Нешасне кохання двох вірних коханців Джульєтти і Ромео“—1553,—що нале-

¹ Ці два прізвища уперше згадані Данте у шостій пісні „Чистилища“:

Приди взглянуть, беспечный, каковы
Мональди здесь, Монтекки, Капелетти—
Те — престы, а эти — без главы!

На основі дослідів Алессандро Торрі і Філаетта відомо таке: „Монтеккі—стародавній веронський патриціанський рід, що був головою партії Гібеллінів. Ряд представників цієї родини, як, наприклад, Карнароло Монтеккі, кінчив дні свої на ешафоті. В 1324 році Монтеккі були вигнані з Верони. Капелетті—також веронці, представники не менш стародавньої фамілії. Італійський коментатор П'єтро Фратічеллі називає обидва роди „нобілями і головами веронських родин“.

жить перу Бальдері (1553), а через рік у новелі („Новели“, II, 9) домініканського монаха Матео Банделло, де дана спроба психологічного осмислення вчинків основних героїв і нова мотивація їх поведінки. Слід ще згадати драматичну обробку цього сюжету, яка належить перу знаменитого „адрійського сліпця“ Луїджі да Грото (1541—1585) і названу ним „Адріана“. Дія п'єси¹ з Верони перенесена в Адрію, в давні часи; згідно з придворною поетикою „родинна ворожнеча обернена на суперництво короля і принців“ (Гаспарі). Імена дійових осіб змінені: Ромео обернений в Латіно, а Джульєтта в Адріану. З боку поетичного трагедія ця не має значних достоїнств і являє крок назад порівняно з новелами Мазуччо і Банделло. Оповідання цього останнього було використане в „Історії Верони“ Джіролама делла Корта (1594), який намагався подати романтичний вимисел за справжню подію. За справедливим зауваженням Р. Жене, „не може бути ніякого сумніву в тому, що Кортє розповідав за Банделло“².

Великий іспанський драматург, сучасник В. Шекспіра Лопе де Вега (1562—1635), дав і свою розробку повісті про печальну любов Ромео і Джульєтти. Ми говоримо про його „комедію“—Кастельвіні і Монтехи“ (дата написання невідома)³. У цій п'єсі дано „щасливе“ розв'язання конфлікту.

Розелло Кастельвіно (Ромео) закохується в Юлію Монтехі, представницю ворожої родини. Монах Ауреліо

¹ Рік видання п'єси 1578, але, як зауважує А. Гаспарі, написана вона була ще в 1572 році (див. А. Гаспарі „Історія італійської літератури“, том II, стор. 521).

² Р. Жене, *op. cit.*, стор. 243.

³ Хай читача не дивує віднесення п'єси до розряду комедії. Особливість іспанської драматургії полягала також в тому, що всі драми місцевих письменників називалися „комедії“, тобто — п'єси, а жанр останніх визначався епітетом: „Комедія історична“, „побутова“, „плаша і шпаги“ і т. д.

(Лоренцо) таємно провадить шлюб, якому з усієї сили противиться віддана Юлії служниця Целія (її функції протилежні функціям шекспірівської мамки). Тим часом між Монтехами і Кагельвінами вибухає давня ворожнеча, і в вуличній бійці Розелло убиває брата Юлії дона Оттавіо і тікає. Граф Паріс рятує юнака від небезпеки, що йому загрожує (цей епізод не має аналогії в п'єсі Шекспіра). Батько Юлії примушує її вийти за графа і остання вдається до сонного напою отця Ауреліо. Розелло дізнається про це із слів посланця і поспішає у склеп. Юлія і Розелло, знов з'єднавшись, ховаються у замській фермі, куди приїжджає батько Юлії, його наречена, слуги і т. д. Юлія страхає батька і вимушує у нього згоду на її шлюб з Розелло. Комедія завершується трьома весіллями—слуга Розелло одружується з Целією.

Трагічна історія Ромео і Джульєтти була трактована іспанським драматургом як типова комедія плаща і шпаги. Можливо, коли б світ не знав шекспірівської п'єси, варіант Лопе де Вега являв би деякий інтерес. Але стара поговірка говорить: „зорі гаснуть, коли сходить сонце“. Тепер комедія Лопе значна тільки як розробка тієї ж теми, яка зустрічається у Шекспіра. Ніяке порівняння між обома п'єсами неможливе.

Нам осталося згадати французьку переробку новели Банделло, зроблену в 1559 році П'єром Буасто, де вперше введений аптекар, що продає Ромео отруту, і дана нова розв'язка: Ромео умирає до воскресіння Джульєтти, і остання, побачивши його труп, вбиває себе кинджалом. Новела Буасто надрукована серед його „трагічних історій“, знов таки перероблена двічі уже на батьківщині Шекспіра у поемі Артура Брука: „Трагічна історія Ромеуса і Джульєтти“ (1562) і в збірнику повістей В. Пайнтера (1557) „Палац насолоди“. В останній книзі є повість двадцять п'ята, назва якої говорить:

„Найсолодша історія про вірну і постійну любов між Ромео і Джульєттою, що розповідає, як один помер від отрути, а друга від мук і печалі“. Це прозаїчний англійський переклад і переробка французького переказу італійської новели Банделло. Цією повістю без сумніву користувався Шекспір, працюючи над своєю п'єсою¹. Однак, безсумнівно, головним джерелом для нього послужила згадана вище поема Артура Брука, яка являє собою зведений варіант і найпросторіший виклад усіх сюжетних ліній, вироблених столітньою літературною традицією Італії, Франції і Іспанії. Звернімося до цієї поеми. При першому порівнянні цього твору (досить просторого — поема налічує до 3800 римованих рядків) здається, що Шекспір відносно Брука з'являється плагіатором: розвиток дії у поемі і трагедії збігаються до найменших майже дрібниць, наявні текстуальні запозичення і т. д. Шекспір знайшов у Брука образи мамки і Меркуціо. Проте, подібності між Бруком і Шекспіром менше, ніж між людиною, що знайшла алмаз, і художником-ювеліром, що обточив його. Поема Брука являє собою у безладді зібрані каміння, цеглу, мармурові плити, граніт, перемішані із сміттям. Геній Шекспіра збудував з цього матеріалу струнку і завершену у своїй величі будівлю. Різниця між Бруком і Шекспіром якісна. Один мав обдаровання, другий — геніальність. Шекспір вдихнув у чуже створіння душу. Справді, як переконливо довів Тен-Брінк у своїх лекціях про автора „Ромео і Джульєтти“²

¹ А. Брук вказує, між іншим, на існування п'єси про Ромео і Джульєтту, попередньої до його поеми. І. А. Аксенов висловлює правдоподібну гадку про те, що текст цієї п'єси, яка не збереглася в оригіналі, відтворений в уцілілій частині німецького перекладу у віденському виданні (1626) і пізнішому перевиданні Крейценаха.

² Див. російське видання книги Тен-Брінка — СПб. 1898, стор. 79 і наступні.

Артур Брук свою поему про печальне життя двох юних істот трактує у плані чистого моралізаторства. Ворожнеча між родинами Монтеккі і Капулетті існує у поемі незалежно від долі Ромео і Джульєтти. Коханці загинули жертвою „власної безрозсудності“. У поданому перед поемою сонеті („Argument“ — Вступ), хоча і не підписаному, але без сумніву приналежному перу Брука, вказано:

Тоді коханці в пристрасті потворній
Забули друзів, родичів своїх;
Щоб подолати долю непоборну,
Пішли до зводниць і ченців лихих.

Вони прискорили своїм життям безчесним
Свій нещасливий і страшний кінець.

Тим самим поет розкриває сенс поеми і своє ставлення до її ідеї. Тут, звичайно, нема і не може бути нічого спільного з Шекспіром. Загибель Ромео і Джульєтти хоч і оплакується автором, але він не засуджує і людей, що привели до цієї загибелі. Філософське, глибоко гуманістичне тлумачення прийшло тільки з Шекспіром. Нарешті, ті зміни, які були внесені цим останнім у п'єсу, дозволяють нам говорити про самостійне творче ставлення поета до створеного іншими матеріалу. Брук намагається зберегти епічний рівний тон на всьому протязі поеми. Він розтягує події на дев'ять місяців, від чого слабне їх дійове напруження. По багато разів повторює окремі епізоди, зменшуючи тим самим їх інтерес.

Шекспір стиснув дію до кількох днів, помножив її динаміку, знищив її повторення, і тому любовне побачення Джульєтти і Ромео, по суті єдине (якщо не лічити першої зустрічі на балі (I, 5), епізода в саду і в келії Лоренцо), набуває неповторного значення. Всі образи перетворені, вірніше, створені наново: двомірні плоскосні образи Артура Брука стали об'ємними, багатопланними, які мають тіло і кров. Геометрію свого попередника

Шекспір замінив фізичним уподібненням природі. Нічого й говорити про те, що тягучі вірші Брука ні в яке співвідношення не можуть іти з полум'яною риторикою, вогненним пафосом, мудрістю і людяною схвильованістю дивних віршів Шекспіра.

Якщо ідея і філософський зміст твору знайдені драматургом самостійно, якщо образи дійових осіб створені ним, сюжетні положення стиснуті і перероблені Шекспіром, то чи можна вважати, що авторство „Ромео і Джульєтта“ треба поділити між великим драматургом і Бруком? Користуючись порівнянням одного старого англійського письменника, скажемо: „великий художник сам з'являється батьком і матір'ю своєї дитини,—якщо ця остання і виявляє випадкову схожість з кимсь стороннім, чи означає це, що фантазія художника зрадила його розум з розпустником? Душа генія може віддатися лише природі, а від цього вона стає ще більш незайманою“.

Справді, „Ромео і Джульєтта“, не зважаючи на ряд запозичень з поеми Брука,—твір глибоко самостійний, бо Шекспір нічого не брав у своїх попередників механічно, а завжди переробляв і засвоював собі чужий образ, думку, сюжет. Щодо цього геніальний драматург подібний до самої природи, що повсякчасно обновляється,—до природи, для якої ніщо не проходить без сліду і непомітно.

Перед нами трагедія „Ромео і Джульєтта“. Що дав у ній нового Шекспір? В чому неперевершена цінність цієї п'єси?

Геній Шекспіра формувався у складну і протирічну епоху, коли під ударами капіталізму рушилися основи старого феодального світу. Свідомість Шекспіра була розколота видінням страшних потрясань і передчуттям нових соціальних бур. Світ феодалізму був без повороту і до кінця засуджений і проклятий письменником.

У ранніх його хроніках, особливо написаних до створення „Ромео“, — „Генріх VI“, „Річард III“, феодальні взаємини встають перед нами, як взаємини, що ґрунтуються тільки на віроломстві, лжі, коварстві, братовбивчій ненависті і крові. Жага влади і могутності одна тільки живе у серцях звіроподібних істот і рухає ними. Ставлення до феодальної епохи не змінилося і в дальшій творчості письменника: тому, не відгороджуючи себе штучно від наступних трагедій, розглянемо це питання, надзвичайно важливе для з'ясування основної думки „Ромео і Джульєтти“. Нема простору для щирого почуття в світі, де все побудовано на злості і ненависті. Хіба може існувати у цій дійсності ніжна і правдива Корделія? Її перемагають лицемірні і хитрі сестри. Гине невинна Дездемона, на яку зведено наклеп. Падає жертвою нерівної боротьби з несправедливістю Гамлет. Гине від меча Макдуфа Макбет, що, отруєний жагою влади, переступив через кров.

Та Шекспір не менш сильно ненавидить той світ капіталістичної наживи, який приходить на зміну феодалізму, що вже рушиться. Гроші, отруєна влада золота лякають автора Гамлета. Якщо в Тімоні Афінському Шекспір, за геніальним висловом Маркса, розкрив фальсифікуючу силу золота, то в ряді його п'єс ми знайдемо цікаві висловлення про цей же предмет. У „Ромео і Джульєтти“, наприклад, є такий діалог. Ромео просить злиденного, знеможеного від голоду аптекаря продати йому отруту. Після недовгого вагання останній згоджується. Ромео віддає йому гроші й каже:

Ось золото—отрута щонайгірша,
Найгірший вбивця в цім огиднім світі,
Що всіх людей калчить і вбиває.
Отруту я продав — не ти мені.

Так між ненавистю до феодального світу і страхом перед новими взаєминами, що будуються тільки на

„чистогані“, пройшов великий гуманіст. „Велика несправедливість панує у світі“, так сформулював один дослідник основну думку трагедії Шекспіра. Але це не так. Шекспір ніколи не кінчає своїх трагедій песимістично-безнадійним акордом. Загибель прекрасних і чистих людей він показує не як прояв непереможної долі, а як щось необхідне і недаремне. Необхідне, вірніше, неunikливе, тому що звіряча злоба феодального світу несе загибель всьому людському, тобто несумісному з феодальним світом.

Не даремною показує Шекспір загибель своїх героїв тим, що знімає скорб про їх смерть перемогою справедливості над насильством. Корделія повішена, але Лір встигає убити її ката. Збожеволілий старий король прозріває перед смертю на справжню цінність людей у феодальному світі. Невинно убита Дездемона, і її убивця Отелло заколює себе над її трупом, але не уникає кари справжній винуватець усіх злочинів—Яго, і начальником на Кіпрі буде справедливий, чесний і благородний Кассіо. Гине Гамлет, але його смерть не даремна: знищений і похитливий сатир Клавдій, і на трон вступає достойний влади—Фортінбрас. Несправедлива загибель цих любимих нами людей, але вона приносить загибель світу, що обумовив її. Ця ж тема засудження феодалізму звучить і в трагедії „Ромео і Джульєтта“ не менш яскраво. Шекспір не моралізує, він стикає своїх героїв у такому конфлікті, який найбільш дійово розкриває ідейний замисел письменника. Цей конфлікт у „Ромео і Джульєтті“ подано як протиборство людей, що випередили свій похмурий час з вочими законами, створеним ним (часом).

Вільне, нестримне, чисте почуття Ромео і Джульєтти не може бути сковане злісною ворожнечою. Воно перемагає ворожнечу і стверджує любов замість ненависті. Але ненависть сильна і її жертвами падають

дівчина і юнак. Лише над трупами загиблих відбувається примирення представників родин, що ворогували між собою.

Шекспір не пояснює нам причин цієї ворожнечі і це цілком законно. Коли б ми знали привід, що збудив ненависть між Монтеккі і Капулетті, навряд чи з таким інтересом могли б стежити за ходом розвитку дії. Справді, коли б причина ця була нікчемна, вона надала б всьому фону трагедії комічного відбитку; коли б вона була важливою і значною, частина нашого співчуття була б віднята від Ромео і Джульєтти і переадресована старикам. Обидва виходи однаково незручні. Геніальність іноді полягає в замовчанні. Так і тут. Шекспір не буде своєї п'єси на механічному протиставленні злих стариків—доброї молоді. Феодальними забобонами були заражені не тільки представники старшого покоління, а й молодь. Юний Тібальт, наприклад, більше нетерпимий у своїй родовій ненависті до Монтеккі ніж батько Джульєтти. Штрих надзвичайно типовий для реалістичної манери Шекспіра. Ворожнеча між родинами по суті немає сенсу. Капулетті зауважує (Д. I, 2):

Однаково покарано мене
З Монтеккі—тож додержувати миру,
Здавалося б, не важко нам обом.

На що молодий граф Паріс резонно відповідає:

Обоє ви шановні громадяни,
Та й ворожнеча ця усіх гнітить.

Проте, ніхто не робить висновку з цих слів. Ненависть і ворожнеча тривають, підігриваючись штучно час від часу. Шекспір з незвичайною майстерністю рисує цю традиційно-інертну ненависть, підтримувану як священний вогонь на вогнищі. Він показує в той же час, як безглузда і тупа злість доводить людину до без-

тьмного убивства і злочину (Тібальт убиває Меркуціо, Ромео вбиває Тібальта, родича Джульетти). Залізна закономірність лежить в основі сценарія і всієї побудови п'єси. В ній нема нічого випадкового,—все потрібне. В отруєній атмосфері ворожнечі зустрічаються Ромео і Джульетта. Один з буржуазних шекспірологів скорбно зауважував, що для нього незрозуміло, чому Шекспір примусив Ромео спочатку закохатися в Розаліну, а лише після неї в Джульетту і тим самим убив свіжість і чистоту першого почуття. Дивовижна тупість. Ромео до Джульетти любив саму любов, майже уподібнюючись Керубіно; Розаліна була для нього лише умовним втіленням його почуття. Шекспір не виводить на сцену Розаліни; її невизначений образ створюється лише у словах героїв п'єси і зникає, померкнувши у сяйві краси Джульетти. Так народжується справжня, єдина і непереможна любов.

У світовій літературі важко підшукати образ дівчини, який міг би сперечатися у своїй чистоті і поетичному тремтінні з образом чотирнадцятирічної доньки Капулетті. І знаменно, що він писаний не голубою, рожевою або іншою такою ж „невинною“ фарбою, а створений у всій багатобарвності реального життя. Джульетта знає голос почуття, але розум ніколи не заглушується ним. Чи означає це, що Джульетта розсудлива? Ні в якій мірі. Вона—справжня дитина свого часу, та різниця між нею і її середовищем полягає в тому, що дівчину Відродження (свою сучасницю) Шекспір помістив в умови середньовіччя. У Джульетти нікне любляче серце, вона здатна любити до самозабуття—та вона так і любить свого Ромео, але перше ніж стати його коханою, вона хоче зробитися його дружиною. Чи звучить у цьому єхидний практицизм Мефістофеля, що співає під дверима Гретхен?

Влюбленною будь,
Но не забудь,—
К любови єсть путь,
Лишь обменив колючку.

Ні, ніскільки. Джульєтта назавжди віддає себе Ромео і такої ж ціни хоче від нього. У Джульєтти твердий, рішучий характер, наполегливість і сильна воля, якої ніщо не зломить. Геній Шекспіра великий настільки, що, вкладаючи в образ дівчини, що починає жити, ці чоловічі риси, він обдаровує її жіночими якостями і чарами. Джульєтта бере на себе важку і велику частину іспитування: для того, щоб з'єднатися з коханим, вона переступає через страх смерті, через жах посмертного пробудження у склепі між трупів. Велике серце і розум подарував Шекспір своїй героїні; і хоч трагедія побудована на нерозривній єдності двох коханців і вирвати одного з них означає подолати обох, все ж першим між рівних буде Джульєтта. І якщо, скоряючись традиції, що завжди ставила чоловіче ім'я перед жіночим, Шекспір назвав свою п'єсу „Ромео і Джульєтта“,—він в останніх двох рядках трагедії виправив цю помилку і написав:

For never was a story of more woe,
Than this of Juliet and her Romeo

тобто:

Одвіку не було сумнішої історії,
Ніж ця (повість) про Джульєтту та її Ромео.

Не так, тобто невірно, перекладали закінчення п'єси всі перекладачі, у тому числі, на жаль, і автор цих рядків, що не знайшов покищо нічого рівноцінного скупим і печальним словам Шекспіра.

Ромео у п'єсі належить більш пасивна роль порівняно з його коханою. Він більше говорить, ніж діє, і більше відчуває, ніж думає. Він плаче і ридає у без-

силлі і не може без сторонньої допомоги (Лоренцо) знайти вихід. Хотів цього Шекспір чи ні, але він створив образ мужньої жінки і жіночоподібного чоловіка. Розуміється, це стосується не образу в цілому, а окремих моментів ролі. Ромео палкий і нестримний у своєму спрямуванні. Він позбавлений, видимо, твердої, наполегливої волі. У нього сила волі безвольної людини, тобто упертість. Тихий і лагідний, він страшний, коли запальність рухає і керує ним. Ромео правдивий і чесний. Він гідний своєї подружки. Ромео надто довгий час віддав бездіяльності в штучному присмерку своєї кімнати, він надто звик до власного товариства. Юнак,— вік якого не вказаний, та навряд чи йому більше як 18—20 років, він передчасно постарів або йому так здалося. Зустріч з Джульєттою розкрила перед ним новий світ:

Відкрийте правду, очі:
Краси не знав я до цієї ночі!

Але не тільки „краси“ (beauty) не знав до ночі своєї першої і рішучої зустрічі з Джульєттою Ромео. Він не знав життя. І взнав його повно, всеосяжно—через любов. Все існування Ромео в його почутті до Джульєтти, і він гине тоді, коли дізнається про смерть коханої. Шекспір у цьому місці обрушує на актора завдання складності і тягара неймовірного. Слуга Ромео сповіщає своєму хазяїну фатальну звістку про смерть Джульєтти. Шекспір не вкладає в уста Ромео кольористого евфуїстичного монолога, ніякої пишномовної тиради. Ромео питає лише (Д. V, 1):

Ти правду кажеш? Зорі викликаю.
Ти знайдеш дім мій, дай перо, папір
І коней пригодуй—вночі поїду.

Лише одна фраза—виклик зорям—видає хвилювання Ромео, стримуваній ним відчай і скорб. Про те, що

він почуває, говориться не його словами, а устами Балтазара:

Страшенно зблідли ви, ваш зір віщує
Жахливе лихо...

Так Ромео, „що збільшував раніше тумани й росу зітханням й слізьми“, приходять наприкінці п'єси до благородної стриманості почуття, тим більше сильного, що міцніше воно заховано. Ромео біля могили Джульєтти знаходить слова значні, глибокі, скорбні і разом скромні. Його велика душа розкривається в них і через них, для нас стає зрозуміло, чому загинув Ромео і чому загинула Джульєтта.

У трагедії виписаний кожен образ: крупний і епізодичний, другорядний і заголовний. Мамка—втілення здорової життєвої сили земного, тілесного і радісного існування. Це не стара відцвіла жінка. Її дочка Сюзанна—ровесниця Джульєтти; мамка молоком своїм вигодувала останню. Найбільше їй тридцять років. Вона не стоїть на сторожі незайманості своєї панни, але, широ бажаючи їй щастя, сама допомагає Ромео знайти доступ до ложа Джульєтти. Вона не черства серцем, і тільки тверезий практицизм звучить у її пораді взяти замість Ромео—Паріса.

Коли б потрібно було шукати в художній літературі портрет італійця епохи Чинквеченто, то навряд чи могли б його знайти не в образі Меркуціо. Він у більшій мірі італієць ніж герої, створені італійцями ж. Силою генія Шекспір, що ніколи не був в Італії і знайомий з її літературою з небагатьох перекладів на англійську мову, проник у саме серце епохи і країни. Кров, що тече в жилах Меркуціо—вогонь, феєрверк,—точна подібність його розуму. Глузливість характерна для Меркуціо, але це не зашкарублий нігілізм пройдисвіта-циніка, а своєрідне маскування мислей і дум людини.

Меркуціо здатний до вірної дружби і відданої любові до друга, його лихослів'я—засіб приховати від сторонніх свою душу. Меркуціо повний життя і іскристої молодості: вона грає в ньому, як шампанське, і ніколи не осяде на дні. Постаріти він не може, він може тільки умерти—раніше, пізніш—інша справа, швидше раніш, ніж пізніш. Розум, язик і рука, продовжена шпагою, у Меркуціо зв'язані нерозривно. Коли шпага Тібальта проколює Меркуціо, опускається рука останнього, шпага падає на землю, а потім настає смерть. Меркуціо не брeтер, хоча шпага у нього не засиджується у піхві,—він справжній син Відродження, що не знає розходження поміж словами і ділом, а тому завжди захищає своє діло шпагою.

На жаль, у текстовому розумінні роль Меркуціо потерпіла найбільше: багато його дотепів і каламбурів тепер незрозумілі, тому що втрачений реальний сенс розумінь, що за ними ховався, багато чого неможливо перекласти через викривлення справжнього тексту, багато несмішне, бо сміх старіє найлегше і найраніш. Але й бліда, вицвіла фігура Меркуціо чарує нас своєю яскравістю і бурхливою пристрасною закоханістю в життя.

Особливе місце займає у п'єсі Лоренцо. Це мудрець і вчений, що пізнав природу в її незвіданих таємницях, це людина, що випередила свій час і своїх сучасників. Належність Лоренцо до розряду духівництва не може і не повинна нас бентежити. В епоху середньовіччя і раннього Відродження єдиними представниками науки були монахи, клірики, священики. Багато знаменитих праць залишено ними і багато відкриттів зроблено: імена Абельяра, Рожера Бекона, медонського кюре Рабле і багатьох інших „монахів“ відомі людству. Розуміється, далеко не всі клірики були друзями науки, але ті, хто був другом науки, в силу умов епохи належали до духовного звання, що давало його носителям ряд привілеїв і прав. Лоренцо—

гуманіст, що знає справжню цінність людини і піклується про неї. Лоренцо стає другом і оборонцем молодих коханців, бо він сподівається, що, з'єднавши Ромео з Джульєттою, покладе край вічній ненависті і ворожнечі родів. Лоренцо—філософ і мудрець. Він не дивиться на людей зверху вниз, але, співчуючи їм, розуміє їх помилки. Мудрість Лоренцо—результат його творчого життя, вчення Лоренцо не відмовлення від радостей життя, не проповідь смиренності, а заклик до щастя і любові.

З такою ж ретельністю виписані і інші образи—молодого і прекрасного Паріса, який достойний любові Джульєтти, але не може її заслужити, тому що вона віддана іншому, стариків Монтеккі, запального, але й відхідливого Капулетті, образи слуг і т. д.

Надзвичайно дійово і динамічно побудований сценарій п'єси. Якщо за основу драматургічного аналізу п'єси взяти відому схему Густава Фрейтага¹: а) вступ або експозиція), б) піднесення), в) кульмінація, г) спад або поворот, д) катастрофа,—то ми побачимо, що побудова п'єси надзвичайно дотепна. Експозиція дана динамічно. Уже перші репліки слуг ворогуючих панів вводять нас в атмосферу родової ненависті і ворожнечі. Сцена будується за законом симетрії. На веронській площі бродять, озброєні мечами і щитами, слуги Капулетті—Самсон і Грегорі. Їх слова експонують ворогування двох домів. Назустріч слугам виходять також двоє слуг Монтеккі—Абрагам і Балтазар. Вони починають сварку. Бенволіо Монтеккі намагається її припинити, але поява небожа пані Капулетті, „завзятого“ Тібальта, роздуває сварку і обертає її в сутичку, в яку включаються, симетрично з'являючись на сцені,—прибічники обох партій: пані і пан Капулетті, пані і пан

¹ Gustav Freitag. „Die Technik des Dramas“, Leipzig, 1887, стор. 102.

Монтекті. Сварка розв'язується верховним втручанням князя, прибічника миру і ворога родової помсти. Так дає Шекспір загальну експозицію фону і людських взаємин. Поступово на цьому фоні починають проектуватися образи основних персонажів п'єси. З розмови Бенволіо з панею і паном Монтекті вимальовується образ мрійного і скорбного юнака Ромео, і, коли він дістає тіло і кров, реальний Ромео виходить на сцену. Експозиція веде нас на вулицю перед будинком Джульетти Капулетті; ми підслуховуємо бесіду старика батька з молодим графом Парісом, закоханим у дівчину, дізнаємося про намір Ромео увійти в дім свого ворога і нетерпляче ждемо першої зустрічі з Джульеттою. Джульетта мовчить, говорить скупо і небагатослівно, але кожне її слово сповнене значення: це істота з багатим внутрішнім життям, що не легко розкривається для стороннього погляду. Неминуча зустріч Джульетти і Ромео (сцена свята) з'являється безперечно початком драматичного вузла або піднесення дії. В свою чергу ця сцена—одна із найзначніших у трагедії—розпадається на ряд шматків: інтермедійний епізод слуг, гостинність Капулетті, що зустрічає гостей, спалахнення Тібальта і його вихід, зустріч коханців і короткий діалог Джульетти з мамкою, коли дівчина пізнає у коханому ворога¹. Дія наростає і підіймається у своєму напруженні—другий акт приносить зустріч Джульетти і Ромео в саду, звернення останнього до Лоренцо з просьбою повінчати їх, зустріч з мамкою і фінальний прихід Джульетти у келію до Лоренцо. Перший акт завершується вогненным спалахом любові в серцях Ромео і Джульетти, другий—шлюбом коханців. Все йде рівно, спокійно, плавно. Ворогування відсунуте, про нього забули. Та це лише тимчасова передишка.

¹ G. Freitag. „Die Technik des Dramas“, стор. 100—101.

До цього часу Ромео і Джульєтта стояли „осторонь сутички“, але центробіжна сила втягує їх: поміщаючись за убитого друга, Ромео вбиває двоюродного брата Джульєтти. Між ними кров. Смерть Тібальта і вигнання Ромео—центральный епізод п'єси, початок її динамічного напруження або кульмінації. Та нещастя обрушується не тільки на Ромео. Життя коханців зв'язане нерозривно. Разом приходять до них радості і печалі. Ромео повинен захватитися у вигнанні, а Джульєтта вийти заміж за нелюба Паріса. Вузол стягнений вкрай. Смілива і рішуча Джульєтта, після страшної сцени з батьками, для вигляду вирішує скоритися їх волі. На цьому закінчується третій акт. Четвертий приносить поворот дії: Джульєтта приймає сонний напій і тим позбувається шлюбу з немилим.

Катастрофу приносить останній акт трагедії: затримка посланця Лоренцо, прихід Ромео до гробниці, дуель з Парісом, самовбивство Ромео, воскресіння з мертвих і реальна смерть Джульєтти, пізніше примирення батьків—ось зміст цієї короткої, але насиченої динамікою дії. Сценарій трагедії багатий на епізоди інтермедійного характеру: вихід слуг у першому акті, зустріч мамки і Меркуціо, поява музикантів і слуги біля смертного ложа Джульєтти (четвертий акт) і т. д. Функція цих епізодів—розв'язати драматичне напруження трагедії шляхом контрастного введення „комічних“ сцен. Інша справа, що комізм у всіх подібних епізодах незвичайно умовний і тепер майже невловимий, а тому функція їх більше угадується ніж відчувається безпосередньо.

Локальний колорит „Ромео і Джульєтти“ також досить умовний, як, між іншим, у всіх „іноземних“ п'єсах Шекспіра. Якщо у „Венеціанському купцеві“ герої крокують по лагунах пішки, не вдаючись по допомогу гондол, а в „Зимовій казці“, навпаки—береги Богемії

обмиваються морем, якщо в „Коріолані“ римляни називають один одного Дік і Гоб, то італійський колорит „Ромео“ не виходить за межі театральної умовності. Італійці називають один одного—лорд і леді, прізвище батька Ромео—Монтегіо, а батька Джульєтти—Капулет, жителі славного міста Верони, які розмахують палицями і вимагають мечів, списів і алебард, більше нагадують поважних лондонців, як, між іншим, і сама Верона нагадує столицю Англії. Звідси питання: що вірніше при постановці „Ромео“—виходити з реальної історичної Італії чи сучасної Шекспіру Англії? Автор цих рядків висловлюється на користь останнього.

Тепер—кілька побутових довідок, які можуть бути корисні для постановки п'єси. Приходячи на свято в дом Капулетті, Ромео бере в руки факел. Під час бенкетів, весіль і інших свят зали освітлювались восковими факелами. Кожен гість повинен був приносити з собою смолоскипа, якого він передавав потім слугі. Не вважаючи на зовнішню декоративність жител знатних англійців XVI сторіччя, у них збергалось багато пережитків середньовіччя. Так, наприклад, підлоги у замках і навіть у палацах встилалися соломою, а не килимами. У найурочистіших випадках вдавалися до очерету. Про цей англійський звичай італієць Ромео говорить (Д. I, 4):

Нехай вже молодь жвава
Товче ногами очерет.

Трохи незрозумілі слова Джульєтти, звернені до Ромео, „мов з книжки поцілунок“—точніше, „цілуєте немов за книжкою“ або „по книжці“, знаходять своє пояснення у давній сценічній традиції виконання цієї сцени. Ромео іде в костюмі пілігрима, тобто в довгій рясі і широкополому капелюсі. У нього в руках вигнута палиця

і книга, очевидно біблія або євангеліє. Коли він цілує Джульетту, то розкриває книгу, щоб заховати від сторонніх цей поцілунок. Говорячи „цілуєте по книзі“, Джульетта ніби натякає на те, що Ромео вивчився цілуватися по біблій. Сценічна традиція виводить у цій сцені Джульетту в масці. До речі маска з'ясовує, чому на запитання Ромео: „хто пані, що красою прикрашає“ — слуга Капулетті відповідає: „не знаю“.

Молоді знатні жінки в Англії шекспірівської епохи, виходячи на вулицю, прикріпляли до свого пояса гаманця і кинджала. Так, Джульетта (Д. IV, сц. III) кладе на стіл ніж. Вона виходила в місто, була у келії в отця Лоренцо, — звідси зрозуміло, чому у неї зброя.

Дія п'єси розгортається у першій половині липня, бо до свята Петра, в яке Джульетті повинно сповнитися чотирнадцять років і яке припадало на перше серпня, зосталось, за словами пані Капулетті, „два тижні“.

Дія трагедії відбувається на протязі шести сценічних днів.

II

Нижче подані рядки ніяк не можуть претендувати на вичерпну сценічну історію шекспірівської трагедії. Це не більше ніж короткий перелік кількох найзначніших постановок „Ромео і Джульетти“.

Перша вистава трагедії могла відбутися між 1595 і 1596 роками (вказівка першого Кварто). Вона мала успіх. У всякому разі сучасник Шекспіра Марстон згадує про постановку „Ромео і Джульетти“ в 1598 році (сатира X „Бич підлоти“). Чи виконувалась трагедія в останні роки — невідомо. Заборона театру пуританами після приходу до влади Олівера Кромвелля (1649 р.) була одною з причин майже повного забуття Шекспіра на його батьківщині у другій половині XVII сторіччя. Пе-

реробки В. Давенанта давали викривлену уяву про великого драматурга. Справжнє воскресіння з мертвих для Шекспіра, а значить і для „Ромео і Джульєтти“, приходить у XVIII сторіччі разом з Давідом Гарріком, великим англійським актором. Цей знаменитий реформатор британської сцени розкрив образи геніального драматурга у всій багатогранності. Втім і йому довелося грати не справжній, а перероблений текст. Всі зміни і пристосовання робив він сам. В „Ромео і Джульєтті“ (редакція Гарріка) печальний фінал був перероблений так: Ромео приймає отруту і бачить пробудження Джульєтти. Відчай і радість поєднуються разом. Ромео вмирає, а тоді і Джульєтта себе заколює. В цій редакції п'єси Шекспіра виконувалася аж до середини XIX віку.

Англійська трупа привезла трагедію в такій редакції в Париж, і Берліоз, побачивши виставу „Ромео“ з Г. Смітсон у ролі Джульєтти, створив свій варіант фіналу для написаної ним „драматичної симфонії“. Романтично, схвильовано, пристрасно і палко грав Ромео на початку XIX віку Едмунд Кін, якого Генріх Гейне характеризував так: „В голосі його були модуляції, в яких відкривалося ціле життя, повне жаху; в очах його—огні, що освітлювали весь морок душі титана“¹. 50—60 роки XIX віку дають світові нового Ромео—великого Ернеста Россі. У своїх „Спогадах“ геніальний актор розповідає, як він працював над роллю. Россі трактував Ромео не як „юнака, закоханого в свій ідеал, а людину, що бажає очистити цей ідеал в горні духовного відродження, звідки він проявляється просвітленим і визначеним, здатним радіти і страждати, любити і бути любимим, офірувати і приймати офіри“².

¹ Г. Гейне. Полное собрание сочинений, том VI, стор. 336.

² Э. Росси. 50 лет артистической жизни, СПб, 1896, стор. 102.

Судячи по відзивах преси, запал і пристрасть відтінялися Россі в його виконанні Ромео, і тому мав рацію англійський критик (газета „Belle's life“), який писав, що Россі продовжує традицію Е. Кіна.

Геніальною Джульеттою була Елеонора Дузе, яка виконувала цю роль, як і Россі, до глибокої старості. Сила генія, однак, була така, що глядач не помічав віку актриси. Дузе грала сміливо й відважно. Знамениту сцену прощання з Ромео (Д. III, 5) вона проводила, лежачи з ним в одній постелі. За відзивом критики, Дузе-Джульетта була втіленням дівочої чистоти і ясності. Як і завжди суб'єктивна художниця, артистка вносила в образ багато індивідуальних, лише їй властивих рис і фарб.

Своєрідну умовну постановку трагедії виконав Гордон Крег на початку ХХ віку.

Останнім великим Ромео буржуазного театру напередодні імперіалістичної війни був Сандро Моїссі, який грав цю роль у знаменитій виставі М. Рейнгардта разом з Каміллою Ейбеншютц (Джульетта). В його виконанні розкривалась велика душевна втома і передчасна душевна старість. Це був духовний співбрат Освальда з „Привидів“. Американська преса відзначає Катаріну Корнелль, як кращу Джульетту сучасного театру (Нью-Йорк, 1934). (Див. Theatre Arts Monthly, 1937, № 1).

Особливе місце займає „Ромео і Джульетта“ в історії російського театру. Переклади уривків трагедії почали з'являтися в Росії вже в 1772 році. Але повний переклад, виконаний Катковим, вийшов лише в 1841 році. Це був рік першої вистави великої трагедії на обох імператорських сценах, бо до цього в Росії виконувалась тільки переробка з німецького. У Москві прем'єра відбулася 17 січня (29/I) 1841 року в бенефіс П. С. Мочалова. З афіші першої вистави: „Ромео—Мочалов, Юлія—Орлова, Капулетті—Щепкін, Меркуціо—Самарін“. Спектакль не мав ніякого успіху. Приблизно такої ж долі

азнала трагедія і в Петербурзі, де п'єсу не врятувало виконання заголовної ролі В. Каратигінім. Відновлення трагедії на сцені Малого театру припадає на 15. X. 1881 року, коли вона була поставлена у бенефіс А. П. Ленського. На цей раз трагедія йшла в перекладі Н. Грекова. Головні ролі виконували: Ромео—А. П. Ленський, Капулетті—Самарін, Джульєтти—М. Н. Єрмолова, Лоренцо—О. Правдін. Два геніальних виконавці заголовних ролей забезпечили спектаклеві видатний успіх. Ленський був і залишився кращим Ромео російської сцени. Нарешті, втретє трагедія була поставлена на сцені Малого театру у сезон 1901 року у новому перекладі А. Соколовського. Ромео грав А. Остужев (нині народний артист Союзу РСР), Меркуціо—П. М. Садовський, Лоренцо—С. В. Айдаров, Джульєтту—Юдіна. Ця постановка, здійснена під керівництвом А. П. Ленського, ретельною розробкою, художньою значимістю і майстерністю є краща дореволюційна постановка трагедії.

Постановка п'єси, здійснена в 1921 році на сцені московського Камерного театру (режисер А. Таїров, художник А. Екстер, музика Анатолія Александрова, Ромео—Н. Церетеллі, Джульєтта—Аліса Коонен), не принесла перемоги театрові. Цей спектакль мав підкреслено абстрактний позачасовий характер. Він наближався до містерії на тему про вічну любов і смерть. Все реалістичне було витравлено з нього. Постановка „Ромео і Джульєтти“, здійснена А. Поповим (театр Революції, 1935), з'явилась найзначнішою у сценічній історії п'єси в СРСР. Цей спектакль намагався розкрити п'єсу, як соціальну трагедію. Не огрублюючи і не вульгаризуючи Шекспіра, режисер втілює свою трактовку п'єси у формі видовищній і насиченій. Ранок на площі Верони. Серед людей бродить прекрасний, повний молодості юнак. У сутичці ворогів чиясь шпага вбиває його. І шойно ще живий хлопчик падає на землю трупом. Так вводить

режисер глядача в атмосферу п'єси. Успіх спектаклю обумовлений був у значній мірі блискучим виконанням ролі Джульєтти заслуженою артисткою М. І. Бабановою. Цікава була постава, здійснена С. Радловим в студії його імені.

З периферійних спектаклів нам відома постановка трагедії на сцені архангельського Великого драматичного театру.

Ряд театрів УРСР гадає показати постановку трагедії: київський театр для дітей, харківський ТРОМ, чернігівський театр ім. Шевченка і т. д. Театральна історія п'єси в пожовтневі дні тільки починається.

III

Трагедія „Ромео і Джульєтта“ знайшла великий відбиток і в музиці оперній, театральній і симфонічній. Назвемо такі твори, використавши наші відомості й бібліографічний покажчик Гуго Рімана „*Opern Handbuch*“, L., 1887. Першою у часі була „Траурна пісня про Ромео і Джульєтту“ („*Dirge in Romeo and Juliett*“) Т. А. Арне, вперше виконана в Лондоні в 1750 році. Одною із перших спроб оперного втілення трагедії був твір на чотири акти французького композитора Ніколя Далейрака (1753—1809) „Ромео і Джульєтта“ (*Tout pour l'amour*—Все для любові), текст Монвеля, вперше поставлена в Парижі 6 липня 1762 року. Понад мелодійну, але поверхову музику композитор тут не піднявся. Ні про яку відповідність Шекспірові, зрозуміло, не може бути й мови. Шекспір і Далейрак несумірні. Через 16 років після опери французького композитора з'являється німецький зингшпіль „Ромео і Джульєтта“ (*Romeo und Julie*) Георга Бенди (1722—1795), написаний за текстом Готтера. Цей триактний зингшпіль був виставлений в 1778 році в Готе, де композитор служив капельмейстером. Лібреттист обернув трагедію Шекспіра в мелодраму; на рівні тексту була

й музика. Нова спроба музично-сценічного тлумачення п'єси була зроблена 1782 року Йозефом Шванбергом (1740—1804), який написав для Брауншвейга італійську оперу „Romeo e Giulietta“, яка не підіймалась над рівень ученицького наслідування Моцарта. 1789 року з'явилась опера під тією ж назвою, яка належала Луїджі Марешалчі — вона так само не принесла нових досягнень у справу музичного відтворення образів Шекспіра. Великосвітський аматор барон Рюмлінг написав і поставив в 1790 році у своєму замку Карлсберг (поблизу Мюнхена) французьку оперу „Romèo et Juliette“. Відомостей про цю оперу автор цих рядків не має. Манускрипт її, здається, не був виданий. Відомий композитор і піаніст Даніель Штейбельт (1765—1823) поставив у вересні 1793 року на сцені театру Фейдо триактну оперу „Ромео і Джульєтта“ за лібретто Сегюра. Тут вона пройшла дев'ятнадцять разів, потім попала на сцену „Комічно опери“. Музика Штейбельта надзвичайно ефектна, але також і поверхова. Серед численних опер, написаних популярним італійським композитором Ніколо Антоніо Цінгареллі, помітне місце займає наспівна і мелодично прозора опера „Джульєтта і Ромео“, написана на основі лібретто Джузеппе Фоппа на три акти і виставлена уперше в Мілані 30 січня 1796 року. Менше значна опера другого італійця Ніколо Ваккаї (1790—1848), яка також носить назву „Джульєтта і Ромео“ на три акти, лібретто Романі. Прем'єра відбулася в Мілані 31 жовтня 1825 року¹. Кумір паризьких дам ХХ років минулого сторіччя, знаменитий тенор Мануель дель Пополо Вісенте Гарсія (1755—1832) написав для Нью-Йорка італійську оперу „Ромео“, виставлену там в 1826 році.

¹ В операх італійців партію Ромео передавали сопрано і таким чином ролі обох коханців виконувались жінками. Стендаль у своїх „Нотатках дилетанта“ багато разів повертається до блискучого виконання артисткою Паста ролі Ромео.

Ніякого музичного значення цей твір не має, як і опера Карло Гульєрмі молодшого „Ромео й Джульєтта“ (1816).

Знаменитий музично-сценічний твір за трагедією Шекспіра створив в 1830 році Вінченцо Белліні (1801—1835). Опера його носила назву „I Capuleti ed i Montecchi“. Композитор використав старе лібретто Романі, яке було написане ще для опери Ваккаї і не передавало поетичних достоїнств трагедії. Проте сила музичного виразу, ясність тональної мови, мелодійність і простота його покривали хибні лібретто. Опера користувалась величезною популярністю, а окремі її фрагменти послужили основою для створення фортепіанних транскрипцій і фантазій. Найзначнішим твором, натхненним трагедією Шекспіра, з'явилась написана Гектором Берліозом драматична симфонія для оркестру, солістів і хору „Roméo et Juliette“—Париж, 24 листопада 1839 року. Композитор вказував у своїх „Мемуарах“: „Нарешті після довгого вагання зупинився я на думці написати симфонію з хорами, соло для співу і хоровим речитативом, для якої драма Шекспіра „Ромео і Юлія“ повинна була послужити величною, вічно новою темою. Я написав у прозі весь текст для співу, між розділами інструментальної музики. Еміль Дешан із своєю звичною обов'язковістю переклав мою прозу у вірші, і я взявся до діла... Впродовж 7 місяців я без перерви працював над моєю симфонією, відриваючись від цієї роботи по потребі не більше трьох-чотирьох разів на місяць. Яким повним, широким життям жив я весь цей час. З якою бадьорістю, з якою енергією сміливо плів я цим великим морем поезії під гарячим промінням сонця любові, запаленого Шекспіром“¹.

„Ромео і Джульєтта“ — величний симфонічний твір Берліоза. З визначною майстерністю він розкрив перед

¹ Н. Berlioz. Memoire, p. I, p. 49, стор. 466.

слухачем саму суть шекспірівської драми і її героїв. Симфонія розпадається на чотири частини. Програма її така:

I. Вступ. Бій. Замішання. Втручання князя.

Пролог. Хор. Строфи. Речитатив і скерцетто.

II. Ромео один. Скорб. Віддалений шум балу. Велике свято у Капулетті.

III. Ясна ніч. Сад Капулетті. Молодь, проходячи, наспіває мотиви бальної музики. Сцена любовного побачення.

IV. Фея Маб. Похорон Джульетти. Ромео в склепі Капулетті. Поклик і пробудження Джульетти. Смерть Ромео, який випив отрути. Смерть Джульетти. Юрба збігається на кладовище. Сварка між Монтеккі і Капулетті. Речитатив і арія отця Лоренцо. Присяга примирення.

Як видно з цієї програми, Берліоз змінив трохи фінал, примусивши Ромео, який випив отрути, застати пробудження Джульетти. Справа, проте, не в цьому. Берліоз перетлумачив трагедію феодальної ненависті в трагедію любові, яка перемагає смерть. Це своєрідне романтичне трактування було ним втілено з величезною творчою силою. За побудовою твір Берліоза можна назвати „симфонією“ з великою натяжкою. Швидше це симфонічна „опера“. Виразність і блиск цієї вражаючої музики збереглися майже через сторіччя після її написання, аніскільки не застарівши.

Небезінтересна сценічна музика до „Ромео і Джульетти“ чеського композитора Зденко Фібіха, написана в 1865 році.

Помітне місце у музичній літературі займає опера Шарля Гуно „Ромео і Джульетта“ за текстом Карре і Барб'є (Париж, 27 квітня 1867 року), безперечно кращий твір цього композитора, прославленого „Фаустом“. В „Ромео“ надзвичайно свіжі гармонії, мелодійна лінія чиста і прозора, майстерна інструментовка. У цій опері талант Гуно виявився повноцінно. Наші театри незаслу-

жено забули про цю у всіх відношеннях видатну оперу. В 1865 році написав свою чотириактну оперу „Ромео і Джульєтта“ Філіппо Маркетті (1831—1902) за лібретто Марчелло. Прем'єра відбулася в Трієсті 25 жовтня 1865 року. Назвемо ще опери „Romeo e Giulietta“ Антоніо Меркадаль (Мінорка, 1873) і „Les amants de Véronique“— п'ятиактну оперу, текст і музика д'Юрі (Річарда Ірвіда), виставлену в Парижі в 1878 році. „Ромео і Джульєтта“ послужила також темою для оперети „Ромео і Юлія“ Антонія Шторха (лібретто Форста, Відень, 1862). Успіх опери Гуно викликав появу своєї пародії Е. Дежазе і Жалле „Rhum et eau en Juillet“¹.

Особливе і дуже значне місце трагедія Шекспіра займає в творчості Петра Ілліча Чайковського. 23.V. 1878 року великий композитор писав до своєї ретельної кореспондентки Н. Ф. фон Мекк: „Знаєте, що тепер цікавить мене і про що я часто думаю? Того вечора у Києві, коли сестра і Модест (брат П. І.— А. Г.) були на виставі Россі, а я залишився стерегти дітей, я прочитав ту саму „Ромео і Юлію“, яку вони дивилися в театрі. Зараз же у мене засіла у голову думка написати оперу на цей сюжет, і „Ундіна“ перестала приваблювати мене. Опері Белліні і Гуно не лякають мене. В них Шекспір покалічений і викривлений до потворності. Чи не знаходите ви, що ця велика архігеніальна драма здатна привабити музиканта?.. Буду багато думати про сценаріум цієї опери, на яку я поклав би всі свої сили, а вони ще є в запасі“². Через півтора місяця, знов повертаючись до цієї теми, Чайковський писав до фон Мекк: „Багатство цієї трагедії невечерпне... я захопився думкою опери, в якій би зберіг

¹ Приблизно ці два слова можна передати так: „Ром в юлі“— замість „Ромео і Юлія“.

² П. И. Чайковский. Переписка с Н. Ф. фон Мекк, том I, стр. 341. 1934.

розвиток дії, як у Шекспіра, без будьяких ухилень і додатків, як це зробили Берліоз і Гуно¹. 16.VIII Чайковський пише до фон-Мекк: „Ромео і Юлія“ дуже вабить мене, але, поперше, це жахливо важко, а подруге, Гуно, який написав на цей сюжет посередню оперу, все ж лякає мене“². Чайковський після 1878 року відмовився від думки про оперу. Можливо єдиним слідом його первісного замислу, який зберігся, є дует Ромео і Джульєтти, знайдений і розібраний С. І. Танєєвим. Від цього твору збереглися тільки голоси, через те для акомпаніменту довелося звернутися до цитації із симфонічного твору Чайковського тієї ж назви³. Звернімося до цього останнього. За пропозицією М. А. Балакірева, голови „Могучої кучки“, Чайковський в 1869 році взявся за створення симфонічної увертюри „Ромео і Джульєтта“. Після того, як замисел композитора був втілений, Чайковський, за вказівкою того ж Балакірева, переробив увертюру. Вимогливий художник, він через 9 років знов звернувся до партитури і остаточно її відредагував. Чайковський не прагнув відтворити, подібно до Берліоза, всю шекспірівську драму. Його інтересувала тільки всепоглинаюча любов дівчини і юнака, яка, зіткнувшись з непримиренною ворожнечею родин, приводить їх до смерті, наперекір настирливій спробі отця Лоренцо врятувати життя обох. У центрі увертюри трагічна любов Ромео і Джульєтти. У відповідності з таким замислом через увертюру проходять

¹ П. И. Чайковский. Переписка с Н. Ф. фон Мекк, том I, стор. 391.

² Там же, стор. 413.

³ Дивись „Жизнь Петра Ильича Чайковского“, соч. М. И. Чайковского, том III, стор. 667, і збірник „Прошлое русской музыки“, П., 1918 р., стор. 159. Дует цей був виданий і неодноразово виконувався народною артисткою СРСР А. В. Неждановой і заслуженим артистом республіки А. Алексєєвим.

три основні теми, які можна умовно назвати: темою любові, темою ворогування і темою отця Лоренцо. З геніальною силою стикає Чайковський ці контрастні теми. Після перемоги ненависті над любов'ю знов з'являється ніжна і печальна тема Ромео і Джульєтти, але вона звучить надломлено, безсило. Примирення немає. Композитор відкидає розв'язку Шекспіра, який примиряє батьків над гробом загиблих. Його увертюра завершується акордами страждання, вибуховими і неспокійними. Так переосмислює Чайковський Шекспіра, перекладаючи його на мову музики. Увертюра його безперечно одна із найвидатніших спроб витлумачити геніальну трагедію.

Відомий радянський композитор С. Прокоф'єв написав балет і сюїту „Ромео і Джульєтта“. З театральної музики до п'єси треба відзначити музику Д. Кобалевського.'

Одною з останніх відомих нам спроб музичного витлумачення трагедії Шекспіра є опера сучасного італійського композитора Рікардо Зандонаї „Джульєтта і Ромео“ (1925). Згадаємо також про оперу англо-французького композитора Фредеріка Делуса „Сільські Ромео і Джульєтта“, написану за одноіменною новелою Готфріда Келлера, сюжетно обумовленою п'єсою Шекспіра.

Список цей неповний, але завдання наше не полягало в тому, щоб дати вичерпний перелік музичних творів, натхненних Шекспіром. Автор цих рядків намагався лише показати головні віхи тонального втілення великої трагедії. Опери Белліні і Гуно, симфонічні твори Берліоза і Чайковського залишаються пам'ятником любові людства до образів Шекспіра, а два останні твори майже такі ж безсмертні, як і сама трагедія.

З М І С Т

	Стор.
Ромео і Джульєтта. В. ШЕКСПІР	7
Ромео і Джульєтта В. Шекспіра. А. Гозенпуд	163

Ціна 4 крб. 75 коп.

Здано до складання 23-IX-37 р.

Підписано до друку 22-XI-37 р.

Уповноваж. Головліту № 4922.

Тираж 6.500—6¼ друков. арк.

Зам. № 462. Папір: 3¼ арк.,

ф. 72 × 110 — 63,3 кг. 1 папер.

арк. — 112 т. літ.

Фабрика художнього друку Державного Вид-ва „Мистецтво“.

Харків, Пушкінська вул. № 44.

Ціна в папітурі
4 хрб. 75 коп.